

T.C.

ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’NİN SAHTE EŞYA SORUNUNA MEVZUAT VE GÜMRÜK
UYGULAMALARI AÇISINDAN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

DOKTORA TEZİ

KEMAL SÜR

Danışman

Prof. Dr. GÜNEŞ YILMAZ

ALANYA

2024

T.C.
ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’NİN SAHTE EŞYA SORUNUNA MEVZUAT VE GÜMRÜK
UYGULAMALARI AÇISINDAN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Doktora Tezi

Kemal Sür

Anabilim Dalı: Uluslararası Ticaret

Program Adı: Uluslararası Ticaret Doktora

Danışman

Prof. Dr. Güneş Yılmaz

ALANYA

2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığımı ve “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Kemal SÜR

TEŞEKKÜR

Bu çalışma süresinde bana yol gösteren, destek olan, yazdığım her harfi özveriyle okuyan, en az benim kadar emek veren çok değerli danışmanım Prof. Dr. Güneş Yılmaz'a sonsuz teşekkür ederim.

Tez konusunun belirlenmesi aşamasında ve sonrasında da değerli katkılarını esirgemeyen eski danışmanım Prof. Dr. Tamer Budak'a, çalışmanın en başından beri sürecin içerisinde olan ve beni her zaman motive eden Prof. Dr. N. Ayşe Boztosun'a, savunma jürimde yer alarak değerleri katkılarda bulunan Doç. Dr. Halil Özekicioğlu'na ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bayırlı'ya ve tez izleme komitesinde yer alan fakat savunma jürisinde yer alamayan Doç. Dr. Tolga Öztürk'e teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmada katılımcı olmayı kabul eden ve değerli görüşlerini içtenlikle paylaşan gümrük idaresinin değerli isimsiz çalışanlarına da teşekkür ederim.

Benim için oldukça zorlu ve stresli geçen bu süreçte bana destek olan tüm değerli dostlarıma ve sevgili aileme çok teşekkür ederim.

Kemal Sür

ÖZET

TÜRKİYE’NİN SAHTE EŞYA SORUNUNA MEVZUAT VE GÜMRÜK UYGULAMALARI AÇISINDAN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Kemal SÜR

Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

Ağustos, 2024 (152 Sayfa)

Türkiye, güncel OECD raporlarına göre Çin ve Hong Kong’un ardından en çok sahte eşya üretiminin ve uluslararası ticaretinin gerçekleştiği ülkedir. Bu çalışmada sahte eşya ticaretini anlayabilmek için öncelikle sahte eşya kavramına kaynaklık eden Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları konusu ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Ardından sahte eşya ve uluslararası ticaretin karşılaştığı yerler olarak gümrüklerde FSMH’nin korunması için yürürlüğe konmuş olan Gümrük Kanunu ve Gümrük Yönetmeliğinin ilgili düzenlemeleri ele alınarak izah edilmiştir. Tüm bu yasal izahlardan anlaşılmıştır ki, Gümrük mevzuatındaki FSMH’ye ilişkin düzenlemeler büyük ölçüde yeterlidir ve konuyla ilgili uluslararası anlaşmaların gerekliliklerini taşımakta ve üstelik AB mevzuatıyla uyumluluk göstermektedir. Bu tespitlerimizin ardından akla gelen soru, sorun mevzuattan kaynaklanmıyorsa uygulamadan kaynaklanıyor olabilir mi? Bu sebeple uygulamaya yönelik sorunları tespit edebilmek için, gümrük idaresinin FSMH’ye ilişkin işleyişini anlamak ve sahte eşya sorunun üstesinden gelmek için yapılabilecekler hakkında fikirlerini almak için gümrük personeliyle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen verilere göre üç ana tema ortaya çıkmıştır. Bunlar, yolsuzluk, arz ve talep ve sahte eşyanın ticaretinin gümrüklerde engellenmesinin çok mümkün olmadığı ana temalarıdır. Bunların yanı sıra yalnızca bazı katılımcılar tarafından dile getirilmiş olup tema oluşturmayan fakat tarafımızca önemli olduğu düşünülen eğitim ve teknoloji kullanımına ilişkin bulgular da elde edilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde dile getirilen ifadelerle göre, gümrüklerde yolsuzlukla mücadelede önemli başarılar elde edilmiştir. Fakat gümrüklerde meydana gelen yolsuzluklar, idarenin kendisinden değil, öncelikle hak sahiplerinin yetkilendirilmiş temsilcileri olan avukatların tutumlarından kaynaklanmaktadır. Sahte eşya sadece sınırları aşmaya çalışırken değil, iç pazardayken de bir sorun teşkil etmektedir. Gümrükler ise sınır kontrol noktaları gibi çalışan birimlerdir. Hal böyleyken gümrük işleyişleri gereği

gümrüklerden geçen her eşya kontrol edilemez. Dolayısıyla gözden kaçan geçişler olabilecektir. Hem bu geçişleri azaltabilmek adına gümrük personelinin hem de sahte eşyanın yarattığı ekonomik ve etik sorunlar hakkında tüketicinin eğitilmesi son derece önemlidir. Bununla beraber gelişen teknoloji sahte eşyanın tespitinde de hem gümrük idaresi hem de hak sahipleri ve tüketiciler tarafından kullanılabilir. Etkin bir koruma için sadece sınırın kontrol edilmesi yeterli değildir. Bu sorunun üstesinden gelmek adına iç pazardaki yaygın ticareti ortadan kaldırmak için, sahte eşyaya olan talebin ve sahte eşya üretiminin dinamikleri anlaşılmalı ve bu doğrultuda adımlar atılmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları, Sahte Eşya, Gümrük Mevzuatı, Uluslararası Ticaret

ABSTRACT

SOLUTION SUGGESTIONS TO TURKEY'S COUNTERFEIT GOODS PROBLEM IN TERMS OF LEGISLATION AND CUSTOMS PRACTICES

Kemal SÜR

Department of International Trade

Graduate School of Alanya Alaaddin Keykubat University,

August, 2024 (152 pages)

According to current OECD reports, Turkey is in the 3rd place after China and Hong Kong in the counterfeit goods production and its international trade. In order to understand the trade of counterfeit goods, firstly intellectual property rights are explained in detail. The related regulations of the Turkish Customs Law and Turkish Customs Code, which have been implemented for protection of IPR at customs where counterfeit goods and international trade are encountered, are also explained. It has been observed that the regulations regarding IPR in the customs legislation are sufficient to the extent that they meet the requirements of the relevant international agreements and are compatible with the EU legislation. The question that comes to mind after these findings is, if the problem does not arise from the legislation, could it be due to the implementation?. Thus, in order to identify the problems regarding the implementation, interviews were conducted with customs personnel to understand the customs administration's mechanism of protection regarding IPR and to obtain their opinions on what can be done to overcome the counterfeit goods problem. The semi-constructed interview method was used in the interviews. Three main themes have emerged according to the obtained data. These are the main themes that corruption, supply and demand of counterfeit goods, and the trade of counterfeit goods are unlikely to be prevented by customs. In addition to these, findings regarding education and technology use, which were only mentioned by some participants and did not constitute a theme but were considered important by us, were also obtained. According to the statements of the participants, significant successes have been achieved in the fight against corruption at customs. However, the corruption that occurs in customs is not caused by the administration itself, but primarily by the attitudes of lawyers, who are the authorized representatives of the rights holders. Counterfeit goods are not only a problem when crossing borders, they are also a problem when they exist in the domestic market.

Customs are units that work as border control points. But every item passing through customs cannot be checked. Therefore, there will be leakage. In order to deal with this problem, it is extremely important to educate customs personnel and consumers about the economic and ethical problems created by counterfeit goods. Also technology can be used by the customs administration, right holders and consumers in the detection of counterfeit goods. Controlling the border alone is not enough for effective protection. In order to overcome this problem and eliminate the widespread trade in the domestic market, the dynamics of the demand for and production of counterfeit goods should be understood and steps should be taken in this direction.

Keywords: Intellectual Property Rights, Counterfeit Goods, Custom Legislation, International Trade.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	i
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1
1. FİKRİ VE SINAİ MÜLKİYET HAKLARI AÇISINDAN SAHTE EŞYA.....	4
1.1. Sahte Eşya: Kavramsal Karşılaştırma ve Analiz.....	4
1.2. Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları	9
1.2.1. Fikri ve sınai mülkiyet haklarının tarihsel gelişimi	10
1.2.1.1. Fikri ve sınai mülkiyet haklarının Türkiye'deki tarihsel gelişimi	14
1.2.2. Fikri mülkiyet hakları	16
1.2.2.1. Fikir ve sanat eserleri.....	16
1.2.2.1.1. İlim ve edebiyat eserleri:	16
1.2.2.1.2. Müsiki eserleri	17
1.2.2.1.3. Güzel sanat eserleri.....	17
1.2.2.1.4. Sinema eserleri.....	18
1.2.2.1.5. İşlenmeler ve derlemeler.....	18
1.2.2.2. Fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklar	19
1.2.3. Sınai mülkiyet hakları	20
1.2.3.1. Coğrafi işaret ve geleneksel ürün adı.....	20
1.2.3.2. Tasarım	21
1.2.3.3. Patent ve faydalı model.....	22
1.2.3.4. Marka	24
1.2.3.4.1. Markanın tarihçesi	24
1.2.3.4.2. Marka hakkının hukuki boyutu.....	26
1.2.3.4.3. Markanın unsurları.....	32
1.2.3.4.4. Markanın fonksiyonları	33
1.2.3.4.5. Markaların sınıflandırılması	35
1.2.3.5. Sahte eşya açısından tanınmış marka ve tasarım hakkı	38

2. GÜMRÜKLERDE SAHTE EŞYA.....	45
2.1. Gümrük Kavramı	45
2.2. Gümrük Mevzuatında Sahte Eşya.....	45
2.2.1. Eski gümrük mevzuatı	46
2.2.1.1. TRIPS öncesi gümrük mevzuatında sahte eşya	46
2.2.1.2. TRIPS anlaşmasında gümrükler açısından sahte eşya	47
2.2.1.3. TRIPS sonrası gümrük mevzuatında sahte eşya	52
2.2.2. Güncel gümrük mevzuatı	55
2.2.2.1. Gümrük Kanun’unda sahte eşya	56
2.2.2.2. Gümrük Yönetmeliği’nde sahte eşya.....	61
2.3. Avrupa Birliği Gümrük Mevzuatında Sahte Eşya	65
3. SAHTE EŞYA TİCARETİ VE TÜRKİYE’NİN DURUMU.....	70
3.1. Sahte Eşya Ticaretinin Dünya Ticaretindeki Payı	71
3.2. Taşımacılık Şekline Göre Sahte Eşya Ticareti.....	71
3.3. Ülkelere Göre Sahte Eşya Ticaretinin Etkisi	73
3.4. Sektörel Açından Sahte Eşya Ticareti.....	76
3.5. Sahte Eşya Üretiminde Etkili Olan Faktörler	77
3.6. Gümrük Rejimleri Açısından Sahte Eşya Ticareti	77
4. GÜMRÜK İDARESİ PERSPEKTİFİNDEN SAHTE EŞYA SORUNU.....	79
4.1. Literatür.....	79
4.2. Araştırma Sorusu.....	85
4.3. Yöntem.....	86
4.4. Örneklem.....	89
4.5. Katılımcılara Sorulan Sorular	95
4.6. Veri Analizi.....	99
4.7. Bulgular.....	101
4.7.1. Yolsuzluk	101
4.7.2. Sahte eşya ticaretinin gümrüklerde engellenmesi	110
4.7.3. Sahte Eşya Üretimi	113
4.7.4. Sahte Eşyaya Talep	117
4.7.5. Diğer Bulgular	120
4.7.5.1. Eğitim.....	120
4.7.5.2. Teknoloji.....	123
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	129
KAYNAKÇA.....	139

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1. Kamu çalışanlarını örnekleme edinen bazı nitel alışmalar.	89
Tablo 4.2. Katılımcıların bölge ve unvan bilgileri.	95

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Adidas markası ve amblemi taklit edilerek oluşturulmuş bazı markalar	41
Şekil 1.2. Sulandırılmış markalar taşıyan ürünler	42
Şekil 3.1. Gümrüklerde el koyma sayısı açısından ihlal edilen FSMH'nin oranı	70
Şekil 3.2. Taşımacılık yöntemlerine göre el konulan sahte eşya değeri ve el koyma vaka sayısı	72
Şekil 3.3. El konulan sevkiyatların içerdiği ürün sayısı	72
Şekil 3.4. 2017-2019 Sahte eşyaya kaynaklık eden ülkeler ve toplam sahte eşya içerisindeki payları	74
Şekil 3.5. Ülkelere göre gümrüklerde gerçekleşen el koyma vaka sayısı ve el konulan eşya sayısı	75
Şekil 3.6. Eşyanın çıkış kaynağına olan ülkelere göre el koyma vaka ve el konulan eşya sayısı	75
Şekil 3.7. Ürün gruplarına göre el konulan eşyanın toplam el konulan eşyaya oranı	76
Şekil 3.8. Gümrük rejimlerine göre el konulan sahte eşya vaka ve ürün sayısı	78
Şekil 4.1. Örnek kodlama ve tema oluşturma süreci	100

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
BIRPI	Fikri Mülkiyetin Korunması için Birleşik Uluslararası Büro
CPI	Yolsuzluk Algı Endeksi
DTKV	Dış ticaret, tarife, kıymet ve vergiler
EUIPO	Avrupa Birliği Fikri mülkiyet Hakları Ofisi
FSEK	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
FSMH	Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları
GK	Gümrük Kanunu
GY	Gümrük Yönetmeliği
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
m.	Madde
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
SMK	Sınai Mülkiyet Kanunu
TCK	Türk Ceza Kanunu
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TRIPS	Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
WIPO	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Teknolojideki gelişmeler her geçen gün iletişimi, üretimi, ulaştırmayı ve pazarlamayı kolaylaştırmaktadır. Bu sayede dünya hiç olmadığı kadar küçük bir “global köy”¹ haline gelmiştir. Bu köyde tüm ülkeler birbirleriyle rekabet etmektedir. Ülkeleri rekabette öne geçirecek faktörlerden biri, belki de en önemlisi fikir ürünleridir². Fikir ürünleri basitçe, fikir ve sanat eserleri, bilgisayar programları, patentler, coğrafi ad ve işaretler, tasarımlar ve markalar olarak sıralanabilirler³. Fikir ürünleri üzerindeki haklara ise “Fikri ve sınai mülkiyet hakları” denmektedir. Fikri üretimi devam ettirmek ve teşvik etmek için bu hakların korunması gerekmektedir. Dünya bu konuda hemfikirdir. Bu fikir birlikteliği uluslararası anlaşmalarla taahhüt edilmiştir⁴. Bu anlaşmalar fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunmasında gümrük idarelerine de sorumluluk yüklemektedir⁵. Fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakların ihlal edildiği korsan eşya konusunda, bu ihlallerin artık dijital ortamda gerçekleşmesi sebebiyle gümrüklere daha az iş düşmektedir. Fakat başta marka hakkı olmak üzere sınai mülkiyet haklarının ihlal edildiği sahte eşya konusunda gümrükler -sadece eşyaları konu edinmeleri sebebiyle- hala önemini korumaktadır. Uluslararası örgütlerin hazırladığı raporlara göre Türkiye sahte eşya ticaretinde, Çin ve Hong Kong’un ardından üçüncü sırada yer almaktadır⁶. Üstelik bu raporlar sadece gümrüklerde el konulmuş sahte eşyaya ilişkin verilerle hazırlanmıştır ve gümrüklerde tespit edilememiş ticareti içermemektedir. Diğer yandan, özellikle Türkiye’nin turistik bölgelerindeki çarşılarda gezdiğimizde gözümüzü her çevirdiğimiz yerde sahte eşyaya rastlanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’nin bir sahte eşya sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışma en geniş kapsamıyla Türkiye’nin sahte eşya sorununu ulusal ve uluslararası düzenlemeler ile uygulamadaki aktörlerin görüşlerini de ihtiva edecek şekilde konuyu derinlemesine ele almaktadır.

Türkiye’nin sahte eşya sorununda bahsedildiği üzere gümrüklere önemli bir rol düşmektedir. İstatistikler ise gümrük idarelerinin bu rolü yeterince iyi yerine

¹ Global Village, ilk kez Marshall McLuhan’ın 1960’larda küreselleşme için kullandığı bir tabirdir.

² Anholt, S. (2005). Three interlinking concepts: Intellectual Property, Nation Branding and Economic Development. WIPO International Seminar on Intellectual Property and Development, Geneva. s.1.; Braga, C. A. P., Fink, C. & Sepulveda, C. P. (2000). Intellectual Property Rights and Economic Development. World Bank Discussion Paper No. 41. s.49.

³ Tekinalp, Ü. (1999). Fikri Mülkiyet Hukuku, Beta. s.1.

⁴ Bkz. Bu çalışmanın “Fikri ve sınai mülkiyet haklarının tarihsel gelişimi” başlığı.

⁵ TRIPS (Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması) m.51-60.

⁶ OECD/EUIPO 2019. Trends In Trade In Counterfeit And Pirated Goods. s.28.; OECD/EUIPO 2016. Trade In Counterfeit and Pirated Goods: Zapping The Economic Impact. s.51.

getiremediğini ortaya koymaktadır. Gümrüklerin rolünü belirleyen düzenleme ise başta 4458 sayılı Gümrük Kanunu olmak üzere tüm gümrük mevzuatıdır. Diğer eşyalarda olduğu gibi sahte eşya üretimi de teknolojik gelişmelerle beraber her geçen gün gelişerek değişmektedir. Dolayısıyla öncesine nazaran hiç görülmemiş şekillerde sahtecilik yöntemleri kullanılıyor olabilir. Fakat FSMH'yi düzenleyen anlaşma ve mevzuatın ise bu hızda gelişmediği söylenebilir. Bununla birlikte ülkeler, bahsi geçen anlaşmalara taraf olsalar da ulusal düzeyde mevzuatları arasında farklılıkları bulunması, söz konusu sahteciliği takip etme ve denetlemede zorlukları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla sahte eşya sorununa bu çalışmada öncelikle mevzuat açısından bakılacaktır.

Mevzuatın ilgilendiği konuları yeterince iyi düzenlediği öngörülmektedir. Gümrük mevzuatının da sahte eşya ile ilgili düzenlemelerinin büyük ölçüde yeterli olduğu söylenebilir. Üstelik uluslararası anlaşmalara üye olan ülkeler bazında da benzer düzenlemelerin olduğu söylenebilir. Fakat konuya ilişkin ortaya konulan istatistikler, uygulamada bir sorunun olduğunu işaret etmektedir. Dolayısıyla bu sorunu daha iyi anlayabilmek ve üstesinden gelebilmek için uygulamaya da bakmak bir zorunluluk haline gelmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'nin sahte eşya sorununda öncelikle ilgili mevzuat incelenecek ve muhtemel boşluklar tespit edilecektir. Sonrasında ise gümrüklerdeki uygulamalara bakılacak ve sorunun kaynakları derinlemesine anlaşılacak ve ortaya konulmaya çalışılacaktır. Tüm tespitler ışığında sorunun üstesinden gelebilmek için ise bazı çözüm önerileri sunulacaktır. Bu doğrultuda mevzuat ele alınırken normatif bir yaklaşımla düzenlemeler tartışılacaktır. Uygulama ele alınırken ise nitel bir araştırma yöntemi olan olgubilim (fenomenoloji) yaklaşımı ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yönteminin kullanılacağı bir saha çalışması yapılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde çalışmanın konusunun temeli olan “sahte eşya” kavramı ve sahte eşya üretimi ve ticareti neticesinde ihlal ettiği haklar ele alınacaktır. Bu hakların ortaya çıkışı, bu hakları düzenleyen metinlerin tarihsel süreçteki gelişimi, günümüzde bu hakların neler oldukları açıklanacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde FSMH ve gümrüklerin kesişimi olarak gümrük mevzuatındaki “sahte eşya” kavramı özelinde FSMH ile ilgili düzenlemeler ele alınacaktır. Burada da gelişmeler kronolojik olarak açıklanacaktır. Gümrük mevzuatının temel metinleri olarak Gümrük Kanunu, Gümrük Yönetmeliği ve uluslararası anlaşma

metinlerindeki ortak noktalar ve farklılıklar ortaya konulacak, mevcut mevzuat ve AB mevzuatıyla karşılaştırılacaktır. Böylelikle mevzuattaki muhtemel boşluklar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde sahte eşya ticaretinin uluslararası ticaretteki yeri, ekonomik büyüklüğü, Türkiye'nin bu ticaret içerisindeki payı, sahte eşya üretiminin sektörel yapısı, gümrük rejimleri ve taşımacılık türleri açısından karşılaştırma sıklıkları gibi bir takım istatistiksel veri ve bilgiler paylaşılacaktır. Böylelikle sorunun boyutu ve Türkiye için önemi ortaya konulacaktır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise uygulamadaki sorunları ortaya koymak için gerçekleştirilen saha çalışmasının teorik arka planı açıklanacak ve bulguları ortaya konulacaktır. Bulguların önemi ve sahte eşya sorunundaki rolleri Türkiye bağlamında ele alınacaktır.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise, çalışmanın mevzuata ilişkin normatif çıkarımları ve görüşmeler sonucunda elde edilmiş olan pratik bulguları özetlenecek ve Türkiye içerisinde bulunduğu durum ile beraber değerlendirilecektir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular üzerinden sahte eşya sorununa çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılacaktır.

1. FİKRİ VE SINAİ MÜLKİYET HAKLARI AÇISINDAN SAHTE EŞYA

1.1. Sahte Eşya: Kavramsal Karşılaştırma ve Analiz

Sahte eşya kavramını anlayabilmek için öncelikle “eşya” kavramını izah etmek ve anlamak gerekmektedir. Eşya kavramı için iktisadi, felsefi ya da hukuki vb. anlamlarda farklı tanımlar yapılabilir. Türk Dil Kurumu’na göre eşya, Arapça “şey” sözcüğünün çoğuludur ve “*türlü amaçlarla kullanılan, insan yapısı, taşınabilir cansız nesnelere*” şeklinde tanımlanmaktadır⁷. Neyin eşya olduğu neyin ise eşya olmadığı, eşya hukukunun temel konu ve tartışmalarından birini oluşturmakta ve farklı hukuk sistemlerinde farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Fransız hukukunda, sahip olunabilen ve ekonomik değeri olan her şey eşya kabul edilirken, Alman hukukunda maddi varlığa sahip her şey eşya olarak kabul edilmektedir⁸. Türk hukuku ise eşya tanımını yapmamaktadır. Fakat Türk Medeni Kanunu’nun uygulanmasından, eşyanın maddî olma, üzerinde hâkimiyet tesisinin mümkün olması, gayri şahsi olması ve sınırlarının belli olması unsurlarından meydana geldiğini anlamaktayız⁹. Benzer bir tanımlamaya Yargıtay’ın kararında da rastlamaktayız. Bu bağlamda Yargıtay da Türk Hukukunda eşyayı, “*kişilerin üzerinde hâkimiyet kurabildikleri, kişilik dışı değer taşıyan, maddi varlıklar*” olarak tanımlamaktadır¹⁰. Bunun dışında “şahsi olmama unsuru” günümüzde yeterli olmamakta ve artık hayvanların da eşya kabul edilmediği görülmektedir¹¹. Dolayısıyla Türk hukuku için eşya tanımının doktrinden doğduğu söylenebilir. Nihai olarak Türk hukuku için eşyayı “*üzerinde bireysel hakimiyet sağlanabilecek, ekonomik bir değer taşıyan, kişi ve hayvanlar dışındaki cismani varlıklar*” olarak tanımlayabiliriz¹².

“Sahte” kelimesi ise, Farsça kökenli bir sözcük olup, “*bir şeyin aslına benzetilerek yapılan; çakma, düzme, düzmece: uydurma, gerçek olmayan, gerçeğe benzetilmiş; yalancı*” anlamına gelmektedir¹³. Sahtecilik ise, Türk Ceza Kanunu’nun İkinci Kitap Üçüncü Kısım Dördüncü Bölümünde “Kamu Güvenine Karşı Suçlar”

⁷ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

⁸ Ertaş, Ş. (2021). *Eşya Hukuku*. Baris Yayınları Fakülteler Kitabevi. s.6.

⁹ Cansel, E., & İnan, A. N. (1964). *Aynı Hak Kavramı, Taksimi ve Eşya Hukukunun Konusu*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21(1), 345-367. s.361.

¹⁰ T.C. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E.2018/601, K. 2022/490, T. 28.06.2022.

¹¹ Çelebi, Ö. (2018). Kişi ve eşya ayrımı bağlamında hayvanların hukuki statüsü. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 76(2), s.559-622.

¹² Oğuzman, M. K., Seliçi, Ö., & Oktay-Özdemir, S. (2016). *Eşya Hukuku*. Filiz Kitabevi, İstanbul. 19.Baskı. s. 4-8.

¹³ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

başlığı altında bir suç olarak düzenlenmiştir. Bu suçlar, parada sahtecilik¹⁴, kıymetli damgada sahtecilik¹⁵, mühürde sahtecilik¹⁶, resmi belgede sahtecilik¹⁷ ve özel belgede sahtecilik¹⁸ suçlarıdır. Görüldüğü üzere TCK bağlamında spesifik olarak belirli konu ve unsurlar üzerinde sahtecilik suçları belirtilmiş olup, üst başlıkta "eşyada sahtecilik" şeklinde bir suç tanımlanmamıştır. Konu edinilen, para, damga, mühür ve belgeler, hukuki anlamda eşya niteliği taşıyıcılar da çalışmanın konusunu teşkil eden "eşya" kavramına karşılık gelmez. Nitekim tez çalışmamızın konusunun temelini teşkil eden "sahte eşya" yahut "eşyada sahtecilik" kavramı, daha geniş ve farklı bir tanımı ve açıklamayı gerekli kılmaktadır.

Dolayısıyla bu çalışma için yeni bir tanıma ihtiyaç bulunmaktadır. Eşya hukuku, Medeni Kanun'un dördüncü kitabında düzenlenmiştir. Bu bölümde "eşya", "şey" ve "mal" kavramlarının sıklıkla birbirleri yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım sözü geçen kavramların birbirleriyle eş anlamlı oldukları izlenimini verse de aslında birlerinden farklı anlamlar taşımaktadır. Örneğin hayvanlar eşya olarak nitelendirilemezken mal olarak nitelendirilebilmektedirler¹⁹. Üstelik malları, maddi ve maddi olmayan mallar olarak ayrılabilir ve maddi olmayan mallardan bahsedebiliyorken, kabul gören tanımına göre eşya ise cismani bir varlık olmalıdır. Örneğin fikri ve sınai mülkiyet haklarının kendileri alınıp satılabilen ve devredilebilen maddi olmayan mallarken bunların eşya olmadıkları açıktır.

Çalışmanın konusu itibarıyla üzerinde fikri ve sınai hak iddia ya da ihlal edilebilecek, ticareti yapılabilecek ve aynı zamanda gümrük mevzuatının konusu olabilecek şeylerden bahsedilmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında bahsi geçen şeyleri "maddi mallar" olarak nitelendirebiliriz. Her ne kadar bu varlıkların sahteciliğinden

¹⁴ TCK m.197. "Memlekette veya yabancı ülkelerde kanunen tedavülde bulunan parayı, sahte olarak üreten, ülkeye sokan, nakleden, muhafaza eden veya tedavüle koyan kişi, iki yıldan oniki yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır."

¹⁵ TCK m.199. "Kıymetli damgayı sahte olarak üreten, ülkeye sokan, nakleden, muhafaza eden veya tedavüle koyan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılır."

¹⁶ TCK m.202. "Kamu kurum ve kuruluşlarınca veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarınca kullanılan onaylayıcı veya belgeleyici mührü sahte olarak üreten veya kullanan kişi, bir yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."

¹⁷ TCK m.204. "Bir resmi belgeyi sahte olarak düzenleyen, gerçek bir resmi belgeyi başkalarını aldatacak şekilde değiştiren veya sahte resmi belgeyi kullanan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."

¹⁸ TCK m.207. "Bir özel belgeyi sahte olarak düzenleyen veya gerçek bir özel belgeyi başkalarını aldatacak şekilde değiştiren ve kullanan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."

¹⁹ Daha önce bahsi geçtiği üzere artık eşya olarak kabul edilmemekteler. Fakat MK 764'e göre satışa konu olabilirler.

bahseden bir kanun hükmü bulunmasa da çalışmanın konusu maddi malların sahteciliğidir.

“Sahte” kelimesi üzerinde FSMH’nin ihlal edildiği eşya için kullandığımız tek sözcük değildir. Taklit, imitasyon, replika ve çakma da eşya sahteciliği için sıklıkla kullanılan sözcüklerdir. Çakma, argo kökenli bir sözcük olarak halk arasında yaygın olarak sahte eşya için kullanılmaktadır²⁰. Fakat her zaman negatif bir anlam taşıyan çakma yerine artık belki de kulağa daha az rahatsız edici gelen imitasyon ve replika sözcükleri de giderek artan bir şekilde kullanılmaktadır. Aslında bir sanat eserinin birebir kopyası anlamına gelen replika²¹, bilimsel ya da kültürel amaçla gerçekleştirilen yasal bir kopyalama işini ifade etmektedir²². Fakat günümüzde birebir taklit edilmiş sahte eşya için de kullanılmaktadır. İmitasyon, replika ve çakma sözcükleri sahte eşya yerine sadece günlük hayatta kullanılmasına rağmen, taklit ise daha teknik bir ifade olarak kendine çeşitli yasal düzenlemede yer bulmuştur²³. İngilizcede de buna benzer bir durum bulunmaktadır. Türkçede olduğu gibi günlük kullanımda *fake* ve *imitation*; hukuki ve akademik kullanımda ise *counterfeit* sözcükleri karşımıza çıkmaktadır²⁴.

Taklit kavramının ilk görüldüğü yer, marka hakkının Türkiye’deki ilk yasal düzenlemesi olan Alamet-i Farika Nizamnamesi’dir. Bu düzenleme, marka hakkının ihlalleri olarak taklit ve tağyiri saymıştır. Taklit, bir markanın tıpkısının kullanılması; tağyir ise markanın görünüş itibariyle müşteriyi aldatacak oranda değiştirilmesidir²⁵. 1965 tarihli 551 sayılı Marka Kanunu’nda ise bahsi geçen ihlalden “*başkasına ait tescilli bir markanın biçim veya mâna itibariyle eşini veya farkına varılmayacak surette değiştirilmiş şeklini kullanma*” olarak bahsedilmekte ve taklit ifadesi kullanılmamaktadır²⁶.

²⁰ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

²¹ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

²² <https://en.wikipedia.org/wiki/Replica> (Erişim Tarihi: 25.10.2023). Örneğin bir müzede sergilenen eserin, aslı yerine sergilenmesi, üzerinde çalışması ve hatta kopyalarının hediye eşya olarak satılması için çoğaltılması, varsa eğer hak sahibinin izniyle mümkündür. Bkz. <https://www.tate.org.uk/research/tate-papers/08/replication-of-sculpture-works-of-art-legal-guidelines> (Erişim Tarihi: 21.06.2024). Bu şekilde üretilmiş kopyalar, tüketiciyi yanıltmak amaçlı üretilmiş olan sahte eşyalar olarak değerlendirilmemektedir.

²³ Hem güncel ve hem de yürürlükten kaldırılmış FSMH mevzuatı “taklit” ifadesini kullanmaktadır.

²⁴ Staake, T., Thiesse, F., & Fleisch, E. (2009). The emergence of counterfeit trade: a literature review. *European Journal of Marketing*, 43(3/4), 320-349.; TRIPS anlaşmasının İngilizce metni de sahte eşya için “counterfeit” sözcüğünü kullanmaktadır.

²⁵ Akay, T. (2015). *Osmanlı Devleti’nde Fikri Mülkiyet*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi s.226.

²⁶ 551 S. MK m.47/a.

1995 tarihli 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ise, marka hakkına tecavüz sayılan fiilleri sıralarken madde 61’de “*marka sahibinin izni olmaksızın, markayı veya ayırt edilmeyecek derecede benzerini kullanmak suretiyle markayı taklit etmek*” ifadesiyle bu fiilden yeniden taklit olarak bahsetmektedir²⁷. 2017 yılında yürürlüğe giren 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu madde 29’da önceki KHK’daki ifade aynen korunmuştur²⁸. Dolayısıyla günümüzde halen yürürlükte olan bu kanun maddesi ile çalışmanın konusu olan fiil²⁹ “taklit” olarak ifade edilmiştir. Fakat kanun, bu şekilde üretilmiş üründen doğrudan “taklit ürün” ya da “taklit eşya” olarak bahsetmemekte ve bir tanım yapmamaktadır. Böyle bir tanıma sadece ikincil mevzuatta, Gümrük Yönetmeliği’nde rastlanmaktadır.

Gümrük Yönetmeliği bu niteliklerdeki eşyaları genel olarak “fikri ve sınai hakları ihlal eder nitelikteki eşya” ve özel olarak “sahte eşya” ve “korsan eşya” olarak tanımlamaktadır. Buna göre fikri ve sınai hakları ihlal eder nitelikteki eşya, “5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 5147 sayılı Entegre Devre Topografyalarının Korunması Hakkında Kanun, 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitleri Üzerinde İslahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun, 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve fikri ve sınai hakların korunması mevzuatına göre korunması gereken hakları düzenleyen diğer mevzuat ile korunan hakları ihlal eder nitelikteki eşyayı”³⁰ ifade etmektedir. Dolayısıyla bu tanım tüm FSMH’yi ihlal eder nitelikteki eşyayı kapsamaktadır.

Gümrük Yönetmeliği bununla beraber iki ayrı özel tanım daha yapmaktadır. Bunlardan ilki sahte eşya, ikincisi ise korsan eşyadır. Buna göre GY, sahte eşyayı;

“1) Ambalajı da dahil olmak üzere, yetkisiz olarak hak sahibinin aynı tip eşya için geçerli tescilli markası ile aynı ticari markayı veya esas yönleri itibariyle bu ticari markadan ayırt edilemeyen bir ticari markayı taşıyan ve bu yolla fikri ve sınai hakların korunması mevzuatına göre güvence altına alınan hakkı ihlal eder nitelikteki eşyayı,

²⁷ 556 Sayılı KHK m.61/b.

²⁸ SMK m.29/b.

²⁹ SMK m.29/b “Marka sahibinin izni olmaksızın, markayı veya ayırt edilemeyecek kadar benzerini kullanmak”.

³⁰ Gümrük Yönetmeliği m.100/1/a.

2) Sahte eşyayla birlikte veya ayrı olarak birinci alt bentte belirtilen eşya ile aynı koşullarda gümrüğe sunulan logo, etiket, stiker, broşür, kullanım kılavuzu, garanti belgesi gibi her türlü marka simgesini,

3) Birinci alt bentte belirtilen eşya ile aynı koşullarda ve sahte eşyadan ayrı olarak gümrüğe sunulan, sahte eşyanın markalarını taşıyan ambalaj malzemelerini, ifade eder.”³¹ diyerek ayrıntılı olarak izah etmiştir.

Sahte eşya ile beraber anılan ve karıştırılma ihtimali bulunan diğer eşya ise “korsan eşya”dır. Yine Gümrük Yönetmeliği’ne göre korsan eşya, “5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine göre tescil edilmiş, telif hakkı veya bağlantılı haklar veya tasarım hakkına konu eşyanın hak sahibinin veya bu hak sahibi tarafından üretim yapılan ülkede yetkilendirilen kişinin rızası dışında kopyalanan veya bu kopyaları içeren eşyayı”³² ifade etmektedir.

Dolayısıyla korsan eşya, bir bütün olarak FSMH olarak anılan hakların yalnızca fikri mülkiyet hakları olarak tanımlanabilecek olan ve FSEK ile düzenlemiş olan hakların ihlal edildiği eşyalardır. Sahte eşya ise sınai mülkiyet haklarından marka hakkının ihlal edildiği eşyayı tanımlamaktadır. Bunlar dışında kalan diğer hakları ihlal eden eşyalar genel olarak fikri ve sınai hakları ihlal eder nitelikteki eşya olarak tanımlanmaktadır.

Bu nedenle bu çalışmada kullanılan sahte eşya kavramı ile Gümrük Yönetmeliği’nde tanımı açıkça yapılmış olan eşyalar kastedilmektedir. Her ne kadar hem günlük hayatta hem de FSMH mevzuatında sahte ifadesinden başka sözcükler kullanıyor da olsa, çalışmanın kapsamının gümrük mevzuatı ve uygulamaları olması sebebiyle bahsi geçen nitelikteki eşyalardan “sahte eşya” olarak bahsedilecektir.

Mevzuatta bu çalışmanın sahte eşya tanımıyla ilişkili olmayan fakat karıştırılma ihtimali bulunan bazı ifadeler vardır. Örneğin “Beşeri Tıbbi Ürünler İmalathaneleri Yönetmeliği”nde geçen “sahte ürün”, FSMH’den bağımsız olarak, ruhsatsız olarak üretilen ya da taşınması gereken tıbbi nitelikleri taşımayan ürünleri niteleyen bir ifadedir. Dolayısıyla bu tanım bu çalışmanın konusuyla ilişkili değildir. Öte yandan bu çalışmanın konusuyla ilişkisi bulunan ve sahte eşya hakkında hükümler içerebileceği düşünülen 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu ise, sahte eşyaya veya benzer bir

³¹ Gümrük Yönetmeliği m.100/1/c.

³² GY m.100/1/ç.

tanım ya da kullanıma yer vermemektedir. Bu kanunda kullanılan “sahte” sözcükleri “sahte belge” için kullanılmıştır ve daha önce bahsedildiği üzere TCK madde 204 ve 206’da düzenlenen suçlardan olan belgede sahtecilik için kullanılmıştır. “Taklit” sözcüğü ise tütün mamullerinin ve alkollü içeceklerin taşıdığı etiket, bandrol, hologram vb.nin taklitlerini ifade ederken kullanılmıştır. Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu’nda sahte eşyaya ilişkin bir tanım bulunmadığı gibi FSMH’ye ya da bu hakların ihlal edildiği eşyalara da hiçbir şekilde atıf yapılmamıştır.

Gümrük Yönetmeliği’nin yaptığı sahte eşya tanımından ve ilgili kanun ya da KHK’larda düzenledikleri başlıklardan anlaşılacağı üzere bu haksız fiil özel olarak, bir sınai mülkiyet hakkı olan marka hakkının ihlalinden kaynaklanmaktadır. Bununla beraber Gümrük Kanunu ise madde 57’de “sahte eşya” ya da “korsan eşya” ifadesini kullanmayarak sadece marka hakkını ya da fikri hakları değil, tüm FSMH mevzuatını işaret etmektedir³³. Dolayısıyla devam eden bölümde genel olarak fikri ve sınai mülkiyet hakları ve özel olarak ise marka hakkı ele alınarak açıklanacaktır.

1.2. Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları

Hak kavramı, hukukun kişilere tanıdığı ve koruduğu yetkiler olarak tanımlanabilir. Haklar temelde kamu hakları ve özel haklar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kamu hakları, devlet ve kişiler arasındaki hakları ifade ederken, özel haklar ise kişi ve diğer kişiler arasındaki hakları ifade eder. Özel haklar farklı kriterlere göre kendi içinde de ayrılırlar. Niteliklerine göre özel haklar, mutlak haklar ve nisbi haklar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Mutlak haklar herkese karşı ileri sürülebilen haklar iken; nisbi haklar ise yalnızca bir hukuki ilişkiye taraf olan kişilere karşı ileri sürülebilen haklardır. Mutlak haklar, şahıslar üzerindeki mutlak haklar ve mallar üzerindeki mutlak haklar olarak ikiye ayrılırlar. Mallar üzerindeki mutlak haklar da maddi mallar üzerindeki mutlak haklar ve maddi olmayan mallar üzerindeki mutlak haklar olmak üzere ikiye ayrılırlar³⁴. Fikri ve sınai mülkiyet hakları, maddi olmayan mallar üzerindeki mutlak haklardır.

“Fikri ve sınai mülkiyet” çok genel tanımı ile, yaratıcı aklın ürünlerini ve bu ürünler üzerindeki hakları ifade etmektedir. İngilizce literatürde “*Intellectual Property*” olarak ifade edilen bu mülkiyet, Türkçe literatürde fikri mülkiyet, sınai mülkiyet, fikri ve sınai mülkiyet gibi çeşitli isimlerle ifade edilmektedir. Bu haklar basitçe, fikir ve

³³ GK m.57/1/a.

³⁴ Cansel, E., & Inan, A. N. (1964). Aynî Hak Kavramı, Taksimi ve Eşya Hukukunun Konusu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21(1), 345-367.; Can, H., & Güner, S. (2006). Hukukun Temel Kavramları. Arıkan Basım Yayım Dağıtım. s. 205-209.

sanat eserleri, bilgisayar programları, patentler, coğrafi ad ve işaretler, tasarımlar ve markalar olarak sıralanabilirler³⁵. Bu haklar bazı özellikleri açısından birbirlerinden ayrılarak fikri ve sınai olmak üzere iki ayrı kategoride ele alınmaktadır. Her ne kadar hepsi yaratıcı ve zihinsel bir sürecin ürünleri olarak birbirleriyle benzer niteliklere sahip olsalar ve İngilizce literatürde tek bir kavramla ifade edilerek kısaca “fikri haklar” olarak anılıyor olsalar da, gerek tarihsel süreçteki anlaşmalar gerekse Türk hukuku bu hakları birbirlerinden ayırmakta ve bu hakları ayrı metinlerle düzenlemektedir. Üstelik çalışmanın konusu olan gümrük mevzuatı da bu haklardan “fikri ve sınai mülkiyet hakları” olarak bahsetmektedir. Bu sebeple bu çalışmada da bu haklardan, bu tabirle bahsedilecektir.

1.2.1. Fikri ve sınai mülkiyet haklarının tarihsel gelişimi

Tarihsel olarak bu haklara benzer kavramlardan ilk kez antik Roma ve Yunan metinlerinde bahsedilmekte ve bugünkü marka ve logo benzeri ayırt edici işaretlerin kullanımıyla ilgili verilmiş bazı imtiyazlardan söz edilmektedir. Fakat günümüzdekine benzer bir koruma yaklaşımının ilk kez 15. yy.da Venedik’te benimsendiği söylenebilir. Önceleri sadece patent ve monopol hakları düzenlenirken, matbaanın buluşuyla, telif hakkı diyebileceğimiz basılı eserlerin çoğaltılmasıyla ilgili haklar da gündeme gelmeye başlamıştır³⁶.

Zaman içerisinde, uluslararası ticaretle beraber eşyanın ve fikir ve sanat eserlerinin dolaşımı artmış ve söz konusu hakların, eşya ve eserin üretildikleri coğrafyalar dışında da korunması gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bunun yolu bu hakların tanımında ve korunmasında ortak bir anlayışın benimsenmesi ve bir standardın oluşmasından geçmektedir. Bu doğrultuda atılmış ilk adım, 20 Mart 1883’te imzalanan kısaca “Paris Sözleşmesi” olarak bilinen “Sınai Mülkiyetin Korunması İçin Paris Sözleşmesi”dir. Paris Sözleşmesi, patentler, ticari markalar, endüstriyel tasarımlar, faydalı modeller, hizmet markaları, ticaret unvanları, coğrafi işaretler ve haksız rekabetin önlenmesini konu edinen maddeler içermektedir. Böylelikle bu haklar ilk kez bir uluslararası sözleşmeye konu olmuştur. Sözleşme, 14 Aralık 1900 Brüksel, 2 Haziran 1911 Vaşington, 6 Kasım 1925 Lahey, 2 Haziran 1934 Londra, 31 Ekim 1958

³⁵ Tekinalp, Ü. (1999). Fikri Mülkiyet Hukuku, Beta. s.1.

³⁶ Sell, S., & May, C. (2001). Moments in Law: Contestation and Settlement in the History of Intellectual Property. Review of International Political Economy, 8(3), s. 467-500.

Lizbon, ve 14 Temmuz 1967 Stockholm toplantılarıyla revize edilmiştir. Türkiye'nin de 1925 toplantısında taraf olduğu sözleşmeye 2023 itibariyle 179 ülke taraftır³⁷.

1886 yılında ise günümüzde fikri hakların korunmasındaki modern yaklaşımının temeli olan ve kısaca Bern Sözleşmesi olarak bilinen “Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi” imzalanmıştır. Bu sözleşme ise 1896 Paris, 1908 Berlin, 1914 Bern, 1928 Roma, 1948 Brüksel, 1967 Stockholm ve 1971 Paris toplantılarıyla revize edilmiştir. Halen 181 ülkenin taraf olduğu sözleşmeye Türkiye 27 Ekim 1951 yılında taraf olmuştur³⁸. Bu iki sözleşme fikri ve sınai mülkiyet haklarının uluslararası alanda korunmasını sağlayan temel mevzuattır.

1893 yılında Paris ve Bern Sözleşmelerinin organizasyonunun sağlanması için “Fikri Mülkiyetin Korunması için Birleşik Uluslararası Büro” (BIRPI) isimli bir örgüt Bern’de kurulmuştur. 1967 yılında imzalanan “Dünya Fikri Mülkiyet Örgütünü Kuran Sözleşme” ile bu büronun dönüştürülerek Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organization - WIPO) kurulması kararlaştırılmıştır. 1960 yılından beri Cenevre’de bulunan büro, 1970 yılında uygulamaya konulan bu sözleşme ile WIPO adını almış, 1974 yılında ise Birleşmiş Milletler bünyesindeki özel örgütlerden biri haline gelmiştir³⁹. Halen bu isimle varlığını sürdüren örgüt, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması için birçok uluslararası anlaşmanın imzalanmasını sağlamıştır.

Fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunmasını konu edinen uluslararası anlaşmalar üç grupta ele alınmaktadır. Bunlar temel anlaşmalar, küresel koruma sistemi anlaşmaları ve sınıflandırma anlaşmalarıdır. İsimlerinden hangi konuları düzenlediklerinin anlaşıldığı bu anlaşmalar ve Türkiye'nin bu anlaşmalara taraf olduğu yıllar aşağıdaki gibidir⁴⁰.

- İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Roma Sözleşmesi: 1961 yılında imzalanmıştır. Türkiye 1995 yılında taraf olmuştur.
- Fonogramların İzinsiz Çoğaltılmasına Karşı Yapımcıların Korunmasına Dair Cenevre Sözleşmesi: 1971 yılında imzalanmıştır. Türkiye taraf değildir.

³⁷ WIPO. <https://www.wipo.int/treaties/en/> (Erişim Tarihi: 26.10.2023)

³⁸ WIPO. <https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/> (Erişim Tarihi: 21.06.2024)

³⁹ WIPO. <https://www.wipo.int/about-wipo/en/history.html> (Erişim Tarihi: 21.06.2024)

⁴⁰ WIPO. <https://www.wipo.int/treaties/en/> (Erişim Tarihi: 26.10.2023)

- Uydu Yayınlarına Dair Brüksel Sözleşmesi: 1974 yılında imzalanmıştır. Türkiye taraf değildir.
- Olimpiyat Sembolünün Korunmasına İlişkin Nairobi Antlaşması: 1981 yılında imzalanmıştır. Türkiye taraf değildir.
- Marka Hukuku Anlaşması: 1994 yılında imzalanmıştır. Türkiye de aynı yıl taraf olmuştur. Ulusal kanunlar yapılırken ortak bir yaklaşımın benimsenmesini hedeflemektedir.
- Markalar Hukukuna İlişkin Singapur Anlaşması: 1994 yılında imzalanmıştır. Türkiye 2006 yılında taraf olmuştur.
- WIPO Telif Hakları Antlaşması: 1996 yılında imzalanmıştır. Türkiye 2008 yılında taraf olmuştur. Bilgisayar programları ve veri tabanlarına ilişkin düzenlemeleri içermektedir.
- WIPO İcralar ve Fonogramlar Anlaşması: 1996 yılında imzalanmıştır. Türkiye 2008 yılında taraf olmuştur.
- Patent Hukuku Anlaşması: 2000 yılında imzalanmıştır. Türkiye de aynı yıl taraf olmuştur. Marka Hukuku anlaşmasında olduğu gibi ulusal kanunlar yapılırken ortak bir yaklaşımın benimsenmesini hedeflemektedir.
- Pekin Görsel-İşitsel Performanslar Anlaşması: 2012 yılında imzalanmıştır ve Türkiye taraf değildir.
- Kör, Görme Engelli veya Başka Bir Nedenle Basılı Materyal Okuma Engelli Kişilerin Yayınlanmış Eserlere Erişiminin Kolaylaştırılmasına Dair Marakeş Anlaşması: 2013 yılında imzalanmıştır. Türkiye de aynı yıl taraf olmuştur.

Küresel Koruma Sistemleri, bu sistemlere taraf olan ülkelerin herhangi birinde yapılacak bir uluslararası tescilin veya başvurunun diğer ülkelerde de geçerli olmasını sağlamaktadır. Bu sayede bireysel başvuru yapma işlemlerini basitleştirir ve bu işlemlerin maliyetini azaltır. Bu sistemleri oluşturan anlaşmalar aşağıdaki gibidir:

- Endüstriyel Tasarımların Uluslararası Tesciline İlişkin Lahey Anlaşması: 1925 yılında imzalanmıştır. 1934 Londra, 1960 Lahey, 1961 Monaco, 1967 Stockholm, 1975 ve 1999 Cenevre toplantılarıyla revize edilmiştir. Türkiye 2005 yılında taraf olmuştur.
- Menşe İsimlerinin Korunmasına ve Uluslararası Tesciline İlişkin Lizbon Anlaşması: 1958 yılında imzalanmıştır. 1967 Stockholm ve 2015 Cenevre

toplantılarıyla revize edilmiştir. 43 ülkenin taraf olduğu bu anlaşmaya Türkiye taraf değildir.

- Mikroorganizmaların Uluslararası Saklanması İlişkin Budapeşte Anlaşması: 1977 yılında imzalanmıştır ve Türkiye 1998 yılında taraf olmuştur.
- Patent İş Birliği Anlaşması: 1970 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşma ile patent başvuruları yukarıdaki sistemlerde olduğu gibi, tek bir uluslararası başvuru ile taraf ülkelerde de tescillenmesini sağlamaktadır. Türkiye 1995 yılında taraf olmuştur.
- Markaların Uluslararası Tescili Hakkındaki Madrid Anlaşması: 1989 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşma ile beraber yine 1989 yılında imzalanan “Markaların Uluslararası Tesciline İlişkin Madrid Anlaşması Ek Protokolü” Madrid sistemi adı altında markaların tescilini düzenler. Türkiye anlaşmaya 1998 yılında taraf olmuştur. Bu anlaşmaların temelini 1891 yılında imzalanan “Malların Kaynağı ile İlgili Sahte ve Yanıltıcı İşaretlerin Önlenmesi İçin Madrid Anlaşması” oluşturmaktadır. Türkiye bu anlaşmaya ise 1930 yılında taraf olmuştur.

Sınıflandırma Anlaşmaları ise, buluşları, ticari markaları ve endüstriyel tasarımları, kolay erişim için indeksleyen ve düzenleyen sınıflandırma sistemlerini oluşturan anlaşmalardır⁴¹.

- Marka Tescilinde Eşya ve Hizmetlerin Uluslararası Sınıflandırmasına İlişkin Nice Anlaşması: 1957 yılında imzalanmıştır ve Türkiye 1996 yılında taraf olmuştur.
- Endüstriyel Tasarımlara İlişkin Uluslararası Sınıflandırmayı Kuran Lokarno Anlaşması: 1968 yılında imzalanmıştır ve Türkiye 1998 yılında taraf olmuştur.
- Uluslararası Patent Sınıflandırmasına İlişkin Strasburg Anlaşması: 1971 yılında imzalanmıştır ve Türkiye 1996 yılında taraf olmuştur.
- Markaların Şekilli Elemanlarının Uluslararası Sınıflandırmasını Kuran Viyana Anlaşması: 1973 yılında imzalanmıştır ve Türkiye bu anlaşmayı 1996 yılında taraf olmuştur.

Fikri ve sınai mülkiyet haklarıyla ilgili en güncel uluslararası anlaşmanın Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights - TRIPS) olduğu söylenebilir. Dünya Ticaret Örgütü'nün

⁴¹ WIPO. <https://www.wipo.int/treaties/en/> (Erişim Tarihi: 26.10.2023)

fikri ve sınai mülkiyet haklarını ticaret bağlamında ele aldığı anlaşma, 15 Nisan 1994 tarihinde imzalanmış, 1 Ocak 1995'te yürürlüğe girmiştir ve en son 2017 yılında değiştirilmiştir. Bu anlaşmayla, ilgili hakların korunması ama bu yapılırken ticaretin de engellenmemesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultudaki ilk adım, taraf ülkelerin etkin bir koruma için sahip olmaları gereken minimum yasal düzenlemeler ve bunların uyumlaştırılması üzerindeki mutabakattır⁴². Türkiye, bu anlaşmayı 1995 yılında kabul etmiş ve 2000 yılında uygulamaya başlamıştır. Bu anlaşma, öncelikle ilgili hakları düzenleyen KHK'ların sonrasında ise günümüzde de yürürlükte olan kanunların temelini oluşturmaktadır.

1.2.1.1. Fikri ve sınai mülkiyet haklarının Türkiye'deki tarihsel gelişimi

Fikri ve sınai mülkiyet haklarının Türkiye'de tanınması ve korunması çalışmaları Avrupa'dan oldukça geç olsa da yine de cumhuriyet öncesi dönemde başlamıştır. Özellikle matbaanın geç gelişi telif haklarının Türkiye'de de tanınması ve korunmasında önemli bir gecikmeye sebep olmuştur. 1850 tarihli "Encümen-i Daniş Nizamnamesi" Türkiye'deki ilk fikri mülkiyet düzenlemesidir. Bu kanun sansür niteliğindeki bir kontrol sonrasında yazara eseri üzerinde yayınevlerine karşı yaşam boyu korunacak haklar tanımaktaydı⁴³. Bu alandaki ikinci kanun 1910 tarihli "Hakk-ı Telif Kanunu"dur. Bu kanun ile ilk kez telif hakkının tanımı yapılmış ve kitaplara ek olarak, resim, heykel, plan, harita, mimari projeler, coğrafya ve topografyaya ait tasarımlar da koruma altına alınmıştır⁴⁴. Bu kanun, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu 1952 yılında yürürlüğe girene kadar yürürlükte kalmıştır. 13 Kasım 1951 yılında kabul edilen 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 1 Ocak 1952 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Halen yürürlükte bulunan kanun, Türkiye'de fikri hakların korunmasındaki en önemli düzenlemedir.

Kısaca "Alamet-i Farika Nizamnamesi" olarak bilinen 1871 tarihli "Fabrika Ma'mulâtıyla Eşya-yı Ticariyeye Mahsus Alamet-i Farikalara Dair Nizamname" ise sınai mülkiyet hakları alanındaki ilk düzenlemedir. 10 Eylül 1871 tarihide çıkarılan bu kanunun kaynağı 1857 tarihli ilgili Fransız kanunudur⁴⁵ ve kanun, marka haklarını

⁴² WTO https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm7_e.htm (Erişim Tarihi: 27.10.2023)

⁴³ Gemrik, S. (2008). Fikri Mülkiyet Hakları Bağlamında Korsan Yayıncılığın Ekonomi Politikası. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. s.12

⁴⁴ Çakmak, D. (2007). Osmanlı telif hukuku ile ilgili mevzuat. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 191-234. s.224

⁴⁵ *Loi du 23 Juin 1857 sur les Marques de Fabrique et de Commerce*

düzenler⁴⁶. Yine bir sınai mülkiyet hakkı olarak patent hakkını konu edinen ilk kanun ise 1879 tarihli “İhtira Beratı Kanunu”dur ve 1844 tarihli Fransa Patent Kanunu’ndan tercüme edilmiştir⁴⁷. Cumhuriyet döneminde de yürürlükte olan bu kanunların bu alanda yaşanan gelişmelere ayak uydurmakta zorlandığı görülmüştür. Fikri mülkiyet haklarından farklı olarak sınai mülkiyet haklarındaki gelişmeler güncel kanunlar ile değil, KHK’lar ve ilgili yönetmelikler ile düzenlenmekteydi. Bu alanda sadece markalar için 1965 tarihli Markalar Kanunu bulunuyordu. Türkiye’nin TRIPS’e taraf olmasıyla taahhüt edilen korumalar için bir dizi KHK ve yönetmelik çıkarılmıştı. 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Uygulama Şekli Gösterir Yönetmelik de yine 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Yine konuyla ilgili olarak 1995 yılında yürürlüğe giren diğer KHK’lar: 554 sayılı Endüstriyel tasarımların korunması hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’dir. Bu KHK’ların nasıl uygulanacağına ilişkin yönetmelikler ise 2005 yılında yürürlüğe giren Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Uygulanmasına Dair Yönetmelik ve 2006 yılında yürürlüğe giren Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Uygulama Şekli Gösterir Yönetmelik’tir. Bunlar dışında 2004 yılında 5147 sayılı Entegre Devre Topografyalarının Korunması Hakkında Kanun ve 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun da yürürlüğe girmiştir. Daha önce KHK’lar ile düzenlenen hakların kanunlaşması için yapılan çalışmalar sonucu 2017 yılında 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu yürürlüğe girmiş ve bununla birlikte yukarıda bahsedilen KHK’lar yürürlükten kaldırılmıştır. Sınai mülkiyet hakları, çeşitli değişikliklerle beraber günümüzde hala 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu ile korunmaktadır.

Kronolojik gelişmesine yer verdiğimiz fikri mülkiyet hakları ile sınai mülkiyet haklarına ilişkin açıklamalara bundan sonra ayrıntılarıyla değinilecektir. Öyle ki, "eşya" ve bunun “sahteliği”, bahsedeceğimiz hakların ihlalleri sonucunda meydana gelmektedir.

⁴⁶ Akay, T. (2016). Osmanlı Devleti’nde Marka Hukukunun Gelişimi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 126:363-392. s.373.

⁴⁷ Akay, T. (2015). Osmanlı Devleti’nde Fikri Mülkiyet. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi s.171.

1.2.2. Fikri mülkiyet hakları

Fikri mülkiyet hakları, ülkemizde 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na (FSEK) düzenlenmektedir. Kanunun birinci bölümünde fikir ve sanat eserleri, ikinci bölümünde eser sahibi, üçüncü bölümünde ise "fikri haklar" konularını tanımlanmaktadır. Kanunun kapsamı, "*fikir ve sanat eserlerini meydana getiren eser sahipleri ile bu eserleri icra eden veya yorumlayan icracı sanatçıların, seslerin ilk tespitini yapan fonogram yapımcıları ile filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcıların ve radyo-televizyon kuruluşlarının ürünleri üzerindeki manevi ve mali haklarını, bu haklara ilişkin tasarruf esas ve usullerini, yargı yollarını ve yaptırımları ile Kültür Bakanlığının görev, yetki ve sorumluluğunu*" sağlamak olarak belirlenmiştir.

1.2.2.1. Fikir ve sanat eserleri

FSEK'nin ilk yedi maddesi ilgili tanımları ve fikir ve sanat eserleri çeşitlerini içermektedir. Söz konusu Kanun'un "Tanımlar" başlığını taşıyan 1/B-a maddesinde ise "eser" kavramı, "*sahibinin hususiyetini taşıyan, ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eseri sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulleri*" olarak tarif edilmiştir. Devamında ise fikri ve sanat eserleri çeşitleri, ilim ve edebiyat eserleri, güzel sanat eserleri, musiki eserleri, sinema eserleri ve bu eserlerden üretilmiş işlenmeler ve derlemeler olarak sıralanmıştır.

1.2.2.1.1. İlim ve edebiyat eserleri:

FSEK madde 2'ye göre ilim ve edebiyat eserleri:

"(1) Herhangi bir şekilde dil ve yazı ile ifade olunan eserler ve her biçim altında ifade edilen bilgisayar programları ve bir sonraki aşamada program sonucu doğurması koşuluyla bunların hazırlık tasarımları;

(2) Her nevi rakıslar, yazılı koreografi eserleri, Pantomimlar ve buna benzer sözsüz sahne eserleri;

*(3) Bedii vasfı (estetik değeri) bulunmayan her nevi teknik ve ilmi mahiyette fotoğraf eserleriyle, her nevi haritalar, planlar, projeler, krokiler, resimler, coğrafya ve topoğrafyaya ait maket ve benzerleri, her çeşit mimarlık ve şehircilik tasarım ve projeleri, mimari maketler, endüstri, çevre ve sahne tasarım ve projeleri."*nden meydana gelmektedir.

Oldukça geniş bir fikir ürününü kapsayan bu sınıflandırmada ilim ve edebiyat eserleri ve güzel sanat eserleri ayrımı estetik değerle yapılmaktadır. İlgili maddenin üçüncü bendinde sıralanan eserlerle ilgili bedii vasfı bulunmayan yani estetik değeri bulunmayan sıfatıyla bu eserler aynı ürünlerin sıralanabileceği güzel sanat eserlerinden ayrılmıştır.

1.2.2.1.2. Musiki eserleri

FSEK madde 3'e göre musiki eserler, "her nevi sözlü ve sözsüz bestelerdir." Sözlü bestelerde sözlere güfte denmektedir. Güfteler besteden ayrı olarak ikinci maddenin birinci bendindeki dil ve yazı ile ifade olunan edebiyat eseri olarak nitelendirilmektedir⁴⁸.

1.2.2.1.3. Güzel sanat eserleri

FSEK madde 4'e göre güzel sanat eserleri: *estetik değere sahip olan;*

"1. Yağlı ve suluboya tablolar; her türlü resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma, kakma veya benzeri usullerle maden, taş, ağaç veya diğer maddelerle çizilen veya tespit edilen eserler, kaligrafi, serigrafi,

2. Heykeller, kabartmalar ve oymalar,

3. Mimarlık eserleri,

4. El işleri ve küçük sanat eserleri, minyatürler ve süsleme sanatı ürünleri ile tekstil, moda tasarımları,

5. Fotoğrafik eserler ve slaytlar,

6. Grafik eserler,

7. Karikatür eserleri,

8. Her türlü tiplerdir."

Maddenin son ifadesinde krokiler, resimler, maketler, tasarımlar ve benzeri eserlerin endüstriyel model ve resim olarak kullanılacakları ihtimali üzerinde durulmuştur. Böyle bir kullanımın söz konusu olduğu durumlarda da bu eserlerin düşünce ve sanat eserleri olma sıfatlarının etkilenmeyeceği belirtilmiştir.

⁴⁸ Kılıçoğlu, A.M. (2018). *Sinai Haklarla Karşılaştırmalı Fikri Haklar*. 4. Baskı. Turhan Kitabevi. Ankara.

1.2.2.1.4. Sinema eserleri

FSEK madde 5'e göre sinema eserleri, *“her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisidir”*.

Günlük olayları tespit eden filmler ifadesinden her türlü olayın kaydı da anlaşılabilir. Fakat burada kastedilen olayın anlatımında kurgu, çekim tekniği vb. fikri bir ürünün bulunduğu eserlerdir. Örneğin bir konuşmanın ya da konferans vb.nin televizyon yayını ve kaydı sinema eseri olarak kabul edilmemektedirler⁴⁹.

1.2.2.1.5. İşlenmeler ve derlemeler

FSEK madde 6'ya göre, *“Diğer bir eserden istifade suretiyle vücuda getirilip bu esere nispetle müstakil olmayan ve aşağıda başlıcaları yazılı fikir ve sanat mahsulleri işlenmedir:*

1. Tercüme; 2. Roman, hikaye, şiir ve tiyatro piyesi gibi eserlerden birinin bu sayılan nevilere bir başkasına çevrilmesi; 3. Musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin film haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo ve televizyon ile yayıma müsait bir şekle sokulması; 4. Musiki aranjman ve tertipleri; 5. Güzel sanat eserlerinin bir şekilden diğer şekillere sokulması; 6. Bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten olan eserlerinin külliyat haline konulması; 7. Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde seçme ve toplama eserler tertibi; 8. Henüz yayımlanmamış olan bir eserin ilmi araştırma ve çalışma neticesinde yayımlanmaya elverişli hale getirilmesi (İlmi bir araştırma ve çalışma mahsulü olmayan alelade transkripsiyonlarla faksimileler bundan müstesnadır.); 9. Başkasına ait bir eserin izah veya şerhi yahut kısaltılması. 10. Bir bilgisayar programının uyarlanması, düzenlenmesi veya herhangi bir değişim yapılması; 11. Belli bir maksada göre ve hususi bir plan dahilinde verilerin ve materyallerin seçilip derlenmesi sonucu ortaya çıkan ve bir araç ile okunabilir veya diğer biçimdeki veri tabanları.”

İlgili maddenin son ifadesinde *istifade edilen eserin sahibinin haklarına zarar getirmemek şartı* ile meydana getirilen eser kendi başına yeni bir eser olarak kabul

⁴⁹ Tekinalp, age. s.14.

edilse dahi bunların asıl eser ve eser sahiplerinin iznine ihtiyaç bulunduğuna işaret edilmektedir.

1.2.2.2. Fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklar

FSEK madde 13'e göre fikri haklar "mali ve manevi haklar" olmak üzere ikiye ayrılmıştır ve bu haklar eserin bütününde olduğu gibi parçaları için de ileri sürülebilir niteliktedirler.

Manevi Haklar

Manevi haklar, eser sahibinin kişiliğine ilişkin haklardan oluşur ve üçüncü kişiler tarafından el konulmak suretiyle kullanılamaz. Koruma süreleri sonunda mali haklar sona erseler dahi manevi haklar varlıklarını sürdürürler⁵⁰.

FSEK'de manevi haklar:

- Umuma Arz Salahiyeti
- Adın Belirtilmesi Salahiyeti
- Eserde Değişiklik Yapılmasını Menetmek
- Eser Sahibinin Zilyed ve Malike Karşı Haklarıdır.

Mali Haklar

Mali haklar eserden ekonomik anlamda yararlanmayı ifade ederler. Mali haklar birbirine bağlı değildirler ve birbirinden bağımsız olarak kullanılabilirler. Mali haklar koruma süresi ile sınırlıdır ve eser sahibinin yaşadığı müddetçe ve ölümünden itibaren 70 yıl devam etmektedir. Bu koruma süresinin bitiminden sonra herkes, eser sahibine tanınan mali haklardan faydalanabilir⁵¹.

FSEK'de mali haklar:

- İşleme Hakkı
- Çoğaltma Hakkı
- Yayma Hakkı
- Temsil Hakkı
- İşaret, Ses ve/veya Görüntü Nakline Yarayan Araçlarla Umuma İletim Hakkıdır.

⁵⁰ Kaplan, E. (2017). Fikri Mülkiyet Haklarının Vergilendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Marmara Üniversitesi. s.27.

⁵¹ Kaplan, age. s.30.

1.2.3. Sınai mülkiyet hakları

Türkiye’de sınai mülkiyet hakları çeşitli kanun ve kanun hükmünde kararnameler ile korunagelmektedir. 1995 yılında yürürlüğe giren 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname⁵², 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname⁵³, 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname⁵⁴ ve 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname⁵⁵, 2017’ye kadar ilgili hakların korunmasını sağlamıştır. 2017 yılında ise bahsi geçen KHK’lar yürürlükten kaldırılmış ve 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu⁵⁶ (SMK) yürürlüğe girmiştir. Sınai hakların büyük kısmı, günümüzde hala yürürlükte bulunan bu kanunla korunurken entegre devre topografyaları ve ıslahçı hakları ise 5147 sayılı Entegre Devre Topografyalarının Korunması Hakkında Kanun ve 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun ile korunmaktadır. Bu iki kanun kapsamında bulunan haklara çalışma konumuzun dışında olması sebebiyle değinilmeyecektir.

SMK madde 1’e göre kanunun amacı; “*marka, coğrafi işaret, tasarım, patent, faydalı model ile geleneksel ürün adlarına ilişkin hakların korunması ve bu suretle teknolojik, ekonomik ve sosyal ilerlemenin gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktır.*” Kanunun kapsamı ise “*marka, coğrafi işaret, tasarım, patent, faydalı model ile geleneksel ürün adlarına ilişkin başvuruları, tescil ve tescil sonrası işlemleri ve bu hakların ihlaline dair hukuki ve cezai yaptırımlar*” olarak belirlenmiştir.

Sınai mülkiyet hakları kanun içerisinde kitaplar halinde düzenlenmiştir. Bunlar; Marka, Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı, Tasarım ve Patent ve Faydalı Modeldir.

1.2.3.1. Coğrafi işaret ve geleneksel ürün adı

SMK’ye göre coğrafi işaret, “*belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından kökenin bulunduğu yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş ürünü gösteren işarettir*”⁵⁷.

⁵² 5/11/1995 tarihli ve 22454 sayılı Resmî Gazete.

⁵³ 5/11/1995 tarihli ve 22454 sayılı Resmî Gazete.

⁵⁴ 27/6/1995 tarihli ve 22326 sayılı Resmi Gazete.

⁵⁵ 5/11/1995 tarihli ve 22454 sayılı Resmi Gazete.

⁵⁶ 10/1/2017 tarihli ve 29944 sayılı Resmi Gazete.

⁵⁷ SMK m.34/1.

Coğrafi işaret menşe adı ya da mahreç işareti olarak tescil edilir. Menşe adı, *“coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, bölge veya istisnai durumlarda ülkeden kaynaklanan, tüm veya esas özelliklerini bu coğrafi alana özgü doğal ve beşeri unsurlardan alan, üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerin tümü bu coğrafi alanın sınırları içinde gerçekleşen ürünleri tanımlayan adlar”*dır⁵⁸. Üretimin tümünün belli bir bölgede yapılması durumu çoğu zaman tarımla ilişkili ürünler için geçerlidir. Buna örnek olarak Anzer balı, Isparta gülü ve şampanya⁵⁹ verilebilir. Mahreç işareti ise, *“coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, bölge veya ülkeden kaynaklanan, belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından bu coğrafi alan ile özdeşleşen, üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az biri belirlenmiş coğrafi alanın sınırları içinde yapılan ürünleri tanımlayan adlar”*dır⁶⁰. Dolayısıyla mahreç işareti, menşe adından daha esnek bir kavramdır. Üretimi ilgili coğrafya dışında yapılırsa da ham madde ya da üretim tekniğinin o coğrafyaya ait olması yeterlidir. Yöntemine uygun bir şekilde üretilen Antep baklavası ya da Hereke halısının bu coğrafyalarda üretilmemeleri mahreç işareti taşımalarına engel değildir.

Diğer haklardan farklı olarak, coğrafi işaret başvurusu yapabilecek olanlar kanunda belirtilmiştir. Bunlar: *“üretici grupları, ürün veya ürünün kaynaklandığı coğrafi alanla ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, ürünle ilgili olarak kamu yararına çalışan veya üyelerinin ekonomik çıkarlarını korumaya yetkili dernekler, vakıflar ve kooperatifler ve ürünün tek bir üreticisi varsa, bu durumu ispat etmesi şartıyla ilgili üretici”*dir⁶¹. Coğrafi işaret hakları anonimliğe sahiptir. Coğrafi işaretlerin tescilinin başvurusunda yukarıda sayılan kişiler yetkili olmalarına rağmen, tescil edilmiş bir coğrafi işareti, gerekli şartları sağlayan ürünlerle ilgili herkes kullanabilir. Bu açıdan diğer haklardan farklıdır⁶².

1.2.3.2. Tasarım

SMK’ye göre tasarım, *“ürünün tümü veya bir parçasının ya da üzerindeki süslemenin çizgi, şekil, biçim, renk, malzeme veya yüzey dokusu gibi özelliklerinden kaynaklanan görünümüdür”*⁶³. Kumaş deseni, giyim ürünü modeli, mobilya, beyaz

⁵⁸ SMK m.34/1/a.

⁵⁹ Sadece Fransa’nın Champagne isimli bölgesinde üretilen gazlı şaraplar için kullanılabilen bir isimdir.

⁶⁰ SMK m.34/1/b.

⁶¹ SMK m.36/1.

⁶² Tekinalp. age. s.26.

⁶³ SMK m.55/1.

eşya, otomobil vb. her türlü ürünün tasarımı korunabilir. Tasarımlar estetik ve işlevsel olarak ikiye ayrılırlar. Estetik işlev ürünün duyulara hitabeden niteliğidir. Örneğin, bir motif estetik tasarımdır. Bazı işaretler hem marka hem de tasarım olarak değerlendirilebilirler. İşlevsel tasarım ise estetik olmanın dışında bir fonksiyonu da gerçekleştirir ve bu açıdan faydalı model olarak da tescillenebilirler⁶⁴. Örneğin Lego oyuncaklarının bağlantıları, işlevsel bir tasarımdır.

Bir tasarımın koruma altına alınabilmesi için yeni ve ayırt edici niteliğe sahip olması şarttır⁶⁵. Koruma altına alınmış tasarımlar, başvuru tarihinden itibaren beş yıl süreyle korunurlar. Bu süre beşer yıllık dönemler hâlinde yenilenmek suretiyle toplam yirmi beş yıla kadar uzatılabilir⁶⁶.

SMK sadece tescillenen tasarımları değil, bir yenilik olarak ilk kez Türkiye’de kamuya sunulmuş olması hâlinde tescilsiz tasarımları da korumaktadır⁶⁷. Tescil işlemlerinin süreleri ve maliyetleri göz önünde bulundurulduğunda böyle kolaylaştırılmış bir uygulama özellikle moda ve tekstil gibi hızlı tüketimin söz konusu olduğu sektörler için önem arz etmektedir⁶⁸. Tescilsiz tasarımlar, tescilli tasarımlardan farklı olarak 3 yıl süreyle korunurlar ve tescil edilemediği sürece bu süre uzatılmaz⁶⁹.

1.2.3.3. Patent ve faydalı model

Patent, genel olarak bir şeyi yapmanın yeni bir yolunu sağlayan veya bir soruna yeni bir teknik çözüm sunan bir ürün veya süreç olan bir buluş için verilen münhasır bir haktır.⁷⁰

SMK’ye göre bir buluşun patentlenebilmesi için ön şartlar, teknolojinin her alanındaki buluşlara yeni olması, buluş basamağı içermesi ve sanayiye uygulanabilir olmasıdır. Yeni olma durumu, başvuru tarihinden önce dünyanın herhangi bir yerinde, yazılı veya sözlü tanıtım yoluyla ortaya konulmuş ifadelerden farklı olmasıyla sağlanmaktadır⁷¹. Patent alınabilmesi için buluşa ilişkin teknik bilgilerin patent başvurusunda kamuya açıklanması gerekmektedir. Böylelikle diğer buluşlarla

⁶⁴ Tekinalp, age. s.18.

⁶⁵ SMK m.56/1.

⁶⁶ SMK m.69/1.

⁶⁷ SMK m.55/4.

⁶⁸ Bozgeyik, H. & Er, S. (2019). Tasarımlar İçin Kümülatif Koruma. *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 5(1), 19-38. s.23.

⁶⁹ SMK m.69/2.

⁷⁰ WIPO. <https://www.wipo.int/patents/en/> (Erişim Tarihi: 17.11.2023)

⁷¹ SMK m.82/1.

karşılaştırılarak özgünlüğü tespit edilebilir. Dolayısıyla patente konu olan ürün ya da yöntem bir ticari sır olarak saklanamaz⁷². Milli güvenliği ilgilendiren konulardaki patentler bunun istisnasıdır⁷³. Bununla beraber bazı konu veya faaliyetlerle ilgili patent verilmez. Bunlar, “keşifler, bilimsel teoriler ve matematiksel yöntemler, zihni faaliyetler, iş faaliyetleri veya oyunlara ilişkin plan, kural ve yöntemler, bilgisayar programları, estetik niteliği bulunan mahsuller, edebiyat ve sanat eserleri ile bilim eserleri ve bilginin sunumu”dur⁷⁴.

Elde edilmiş bir patent, sahibine “patent konusu ürünün üretilmesi, satılması, kullanılması veya ithal edilmesi veya bu amaçlar için kişisel ihtiyaçtan başka herhangi bir nedenle elde bulundurulması; patent konusu olan bir usulün kullanılması; patent konusu usul ile doğrudan doğruya elde edilen ürünlerin satılması, kullanılması, ithal edilmesi veya bu amaçlar için kişisel ihtiyaçtan başka herhangi bir nedenle elde bulundurulması” haklarını tanıır⁷⁵. “Sınai veya ticari bir amaç taşımayan ve özel maksatla sınırlı kalan fiiller; patent konusu buluşu içeren deneme amaçlı fiiller; ilaçların ruhsatlandırılması ve bunun için gerekli test ve deneyler de dâhil olmak üzere, patent konusu buluşu içeren deneme amaçlı fiiller; sadece bir reçetenin oluşturulması için eczanelerde yapılan ilaçların seri üretim olmadan hazırlanarak kullanılması ve bu şekilde hazırlanan ilaçlara ilişkin fiiller” bu hakların ihlal edilmesi anlamına gelmezler⁷⁶.

Faydalı model ise bir nevi küçük patenttir⁷⁷. Faydalı modelde de patentte olduğu gibi yeni olma ve sanayiye uygulanabilme şartı aranmaktadır. Fakat buluş olması beklenmez⁷⁸. Patent hakkı oldukça derin bir araştırma sonucunda başvuru sahibine verilmektedir. İlgili alanda ve uzman kişilerce yapılacak olan, buluşun gerçekten bir yenilik olup olmadığıyla ilgili araştırma zahmetli ve dolayısıyla maliyetli bir işlemdir. Faydalı model başvurularında ise süreç ve maliyetler patente göre daha kısa ve küçüktür. Dolayısıyla küçük ve orta ölçekli işletmeler için daha uygun bir seçenek olmaktadırlar. Üstelik teknolojinin hızlı gelişimiyle beraber yeniliklerin hem taklidi kolaylaşmış hem de yaşam süreleri kısalmıştır. Böyle bir durumda yeniliğin erkenden

⁷² WIPO. <https://www.wipo.int/patents/en/> (Erişim Tarihi: 17.11.2023)

⁷³ SMK m.124.

⁷⁴ SMK m.82/2.

⁷⁵ SMK m.85/2.

⁷⁶ SMK m.85/3.

⁷⁷ Tekinalp, age. s.16.

⁷⁸ SMK m.142/2.

tescil edilmesi önemli bir husustur. Bu sebeple faydalı model başvurusu patent başvurusundan daha akılcı bir tercih olabilir. Mevzuattaki faydalı model başvurularının patente; patentin ise faydalı modele dönüşme olanağı⁷⁹, bu tercihi daha da yaygın hale getirmektedir.

Patent ve faydalı model hakkının korunması süresiz değildir. Bu hakların koruma süreleri, başvuru tarihinden başlamak üzere, patentin için yirmi yıl, faydalı modelin için ise on yıldır ve bu süreler uzatılamaz⁸⁰.

1.2.3.4. Marka

Marka, bir işletmenin mal ve hizmetlerinin, diğer işletmenin mal ve hizmetlerinden ayrılmasını sağlayan işaretlerdir. Marka, ticaret unvanı, işletme adı ve coğrafi ad ve işaretler Tekinalp'e göre fikrin ürünleri değildir ve sadece ayırt edici işaretlerdir⁸¹. Yenilik unsuru da barındırmazlar. Yalnızca bazen -bir tasarım içerdiklerinde- bu işaretler fikri ürün niteliği taşırlar⁸². Fakat hem ulusal hem de uluslararası düzenlenmeler bu görüşü benimsememektedir ve marka her zaman fikri ve sınai mülkiyetin bir parçası olarak sınıflandırılmıştır.

Daha önceki bölümlerde Gümrük Yönetmeliği'ne atfen yapılan sahte eşya tanımı⁸³ açıkça marka hakkını tanımlamaktadır. Bu tanım yapılırken Gümrük Kanunda olduğu⁸⁴ gibi FSMH mevzuatı işaret edilmemiş, özel olarak marka hakkının ihlalini tarif eden bir tanım yapılmıştır. Dolayısıyla marka hakkının diğer haklardan farklı olarak, sahte eşya kavramı için daha önemli bir hak olduğu düşünülmektedir. Bu durum marka hakkının daha ayrıntılı incelenmesi ihtiyacını doğurmaktadır.

1.2.3.4.1. Markanın tarihçesi

Markanın tarihi, diğer fikri mülkiyet haklarından daha geriye gitmektedir. Bir eşya üzerine işaret konması ve bu eşyanın diğerlerinden farklılaştırılması tarih öncesine kadar geri gitmektedir ve tarih boyunca kullanılmıştır⁸⁵. Fakat bunların bazıları ticari amaçla kullanılmamaktaydı ve eşyanın kime ait olduğunu gösteren mülkiyet işaretleri anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla bunların marka olarak değerlendirilmesi söz konusu

⁷⁹ SMK m.104.

⁸⁰ SMK m.101/1.

⁸¹ Tekinalp, age. s.4.

⁸² Tekinalp, age. s.23.

⁸³ GY m.100/1/c.

⁸⁴ GK m.57/1/a.

⁸⁵<https://www.altacit.com/trademark/first-amongst-equals-review-of-the-historical-perspectives-of-the-trademark-legislation-and-registration/> (Erişim Tarihi: 17.11.2023)

değildir⁸⁶. Ancak eşyanın kim tarafından üretildiğini gösteren işaretler marka olarak değerlendirilebilmektedirler. Markalar günümüzde işletmeler tarafından kullanılsalar da geçmişte kişisel bir kaynağı işaret etmekteydiler. Antik Çin’de üretilen çömleklerin kim tarafından, nerede üretildiğini gösteren, marka olarak tanımlanabilecek işaretler M.Ö. 5000’lere kadar gitmektedir⁸⁷. Marka işaretlerinin korunması ise Antik Roma dönemine kadar gitmektedir⁸⁸. İngiltere’deki ilk örneği de “Fırıncıların İşareti Yasası” (*Bakers’ Marking Law*) isimli, 1266 yılında Britanya Parlamentosu tarafından yürürlüğe konulan düzenlemeydi ve her fırıncının, pişirdiği ekmeğe kendi işaretini koymasını zorunlu kılmaktaydı⁸⁹. Fakat bunların modern anlamda marka haklarını düzenleyen metinler oldukları söylenemez.

Avrupa’da marka kanununun ilk örneği Fransa’da yürürlüğe konulan, 1857 tarihli İmalat ve Ticaret Markaları Hakkında Kanun’dur⁹⁰. 1964 yılındaki yeni kanuna kadar 100 yılı aşkın süre yürürlükte kalan bu kanun, hangi işaretlerin marka olabileceğini, markaların nasıl tescil edileceklerini ve korunacaklarını düzenlemekteydi. 1850’lerde emperyal bir güç haline gelen Fransa ve yaptığı ticaret önemli bir noktadaydı ve dolayısıyla ticarete tüccarların haklarının korunması önemliydi. Yine Fransa’da 1844 tarihli Patent Kanunu ile mucitler korunurken, tüccarlar için böyle bir koruma söz konusu değildi. Bu boşluğun doldurulması amacıyla 1857 Kanunu kabul edilmiştir⁹¹.

Bu gelişmeye paralel olarak dünyanın diğer yerlerinde de buna benzer düzenlemeler hayata geçirilmekteydi. İngiltere’de sırasıyla 1862 tarihli Ticari Markalar Yasası (Merchandise Marks Act), 1875 tarihli Ticari Marka Tescil Yasası (Trade Marks Registration Act), 1883 tarihli Patentler, Tasarımlar ve Ticari Markalar Yasası (The Patents, Designs, and Trade Marks Act) ve en son 1994 yılında değişikliğe uğrayan 1905 tarihli Ticari Markalar Yasası (Trade Marks Act) yürürlüğe girmiştir⁹².

Amerika Birleşik Devletleri’nde ilk marka yasası, New York eyaletinin kendi düzenlemesi olarak 1845 yılında yürürlüğe girmiştir. Federal bir yasaya olan ihtiyaç sebebiyle 1860 yılında bir yasa gündeme gelmiş, fakat Amerikan İç Savaşı sebebiyle

⁸⁶ Tekinalp, age. s.327.

⁸⁷ <https://igerent.com/history-trademarks-all-around-world> (Erişim Tarihi: 17.11.2023)

⁸⁸ Sell, S., & May, C. age.

⁸⁹ https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2005/02/article_0003.html (Erişim Tarihi: 17.11.2023)

⁹⁰ *Loi du 23 Juin 1857 sur les Marques de Fabrique et de Commerce*

⁹¹ Brief history of trademarks. <https://depot-de-marque.com/en/little-brand-history-2-2/> (Erişim Tarihi: 17.11.2023)

⁹² Mercer, J. (2010). A mark of distinction: Branding and trade mark law in the UK from the 1860s, *Business History*, 52:1, s.17-42.

sonuçsuz kalmıştır. 1870 yılında ilk Amerikan federal Marka Yasası yürürlüğe girmiş fakat bu yasa ise 1879 yılında Anayasaya aykırı olması sebebiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak daha sonra yerine aynı isimli 1881 tarihli Marka Yasası yürürlüğe girmiştir⁹³.

Daha önce bahsedildiği üzere, Türkiye'deki ilk marka hakkı düzenlemesi 10 Eylül 1871 tarihli "Fabrika Ma'mulâtıyla Eşya-yı Ticariyeye Mahsus Alamet-i Farikalara Dair Nizamname"dir ve 1857 tarihli Fransız kanunundan alınmıştır⁹⁴. Cumhuriyet döneminde ise sırasıyla 1965 tarihli Markalar Kanunu, TRIPS sonrasında 1995 tarihli 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 2017 tarihli Sınai Mülkiyet Kanunu yürürlüğe girmiştir.

1.2.3.4.2. Marka hakkının hukuki boyutu

Marka hakları SMK'nın birinci kitabında düzenlenmiştir. SMK, doğrudan bir tanım yapmasa da bir markanın nelerden meydana gelebileceğini sayarak dolaylı olarak markayı tanımlamıştır. Madde 4'e göre "*Marka, bir teşebbüsün mallarının veya hizmetlerinin diğer teşebbüslerin mallarından veya hizmetlerinden ayırt edilmesini sağlaması ve marka sahibine sağlanan korumanın konusunun açık ve kesin olarak anlaşılmasını sağlayabilecek şekilde sicilde gösterilebilir olması şartıyla kişi adları dâhil sözcükler, şekiller, renkler, harfler, sayılar, sesler ve malların veya ambalajlarının biçimi olmak üzere her tür işaretten oluşabilir*".

Marka koruması tescil yoluyla elde edilir ve marka tescilinden doğan haklar münhasıran marka sahibine aittir. Bununla beraber bazı işaretler ise marka olarak tescil edilemezler. Bunlar mutlak ya da nispi olarak reddedilirler. Mutlak ret sebeplerinin bazıları işaret özelliğinden, bazıları ise tescille ilgili sebeplere bağlıdır. Buna göre:

"Herhangi bir ayırt edici niteliğe sahip olmayan işaretler;

Ticaret alanında cins, çeşit, vasıf, kalite, miktar, amaç, değer, coğrafi kaynak belirten veya malların üretildiği, hizmetlerin sunulduğu zamanı gösteren işaretler;

⁹³ Rosen, Z. S. (2019). Federal Trademark Law: From Its Beginnings.

https://www.americanbar.org/groups/intellectual_property_law/publications/landslide/2018-19/march-april/federal-trademark-law/#3 (Erişim Tarihi: 17.11.2023)

⁹⁴ Akay (2016), age. s.373.

Ticaret alanında herkes tarafından kullanılan veya belirli bir meslek, sanat veya ticaret grubuna mensup olanları ayırt etmeye yarayan işaret veya adlandırmaları unsur olarak içeren işaretler;

Mal veya hizmetin niteliği, kalitesi veya coğrafi kaynağı gibi konularda halkı yanıltacak işaretler.

Kamuyu ilgilendiren, tarihi ve kültürel değerler bakımından halka mal olmuş diğer işaretler ile dinî değerleri veya sembolleri içeren işaretler.

Kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı işaretler.

Tescilli coğrafi işareten oluşan ya da tescilli coğrafi işaret içeren işaretler;

Aynı veya aynı türdeki mal veya hizmetlerle ilgili olarak tescil edilmiş ya da daha önceki tarihte tescil başvurusu yapılmış marka ile aynı veya ayırt edilemeyecek kadar benzer işaretler” tescil edilmezler⁹⁵. Nispi ret sebepleri ise, bir marka hakkı sahibinin başka bir kimsenin yaptığı tescil başvurusuna karşı yapılan itirazlardır⁹⁶. Tescil süreci tamamlanan bir marka, sicile kaydedilir ve Resmi Marka Bülteni’nde ilan edilir⁹⁷. Tescilli bir marka, başvuru tarihinden itibaren 10 yıl süresince korunur. Bu süre marka sahibinin başvurusu üzerine 10’ar yıllık sürelerle yenilenir⁹⁸.

Marka hakkı lisans sözleşmesine konu olabilir. “Lisans, inhisari lisans veya inhisari olmayan lisans şeklinde verilebilir. Sözleşmede aksi kararlaştırılmamışsa lisans, inhisari değildir. İnhisari olmayan lisans sözleşmelerinde lisans veren markayı kendi kullanabileceği gibi üçüncü kişilere de başka lisanslar verebilir. İnhisari lisans sözleşmelerinde lisans veren, başkasına lisans veremez ve hakkını açıkça saklı tutmadıkça kendisi de markayı kullanamaz. Sözleşmede aksi kararlaştırılmamışsa lisans sahipleri, lisanstan doğan haklarını üçüncü kişilere devredemez veya alt lisans veremez.”⁹⁹

SMK madde 7 ve madde 29 özel olarak, daha sonra sahte eşya tanımını ve kapsamını belirleyecek olan bir takım fiil ve durumu açıklamaktadır. SMK madde 7/2, marka tescilinden doğan hakların kapsamı ve istisnaları konularını düzenlemektedir.

⁹⁵ SMK m.5/1.

⁹⁶ SMK m.6/1.

⁹⁷ SMK m.22/1.

⁹⁸ SMK m.23/1.

⁹⁹ SMK m.24/2.

Buna göre, marka sahibinin, izinsiz olarak yapılması hâlinde, aşağıda belirtilen fiillerin önlenmesini talep etme hakkı vardır:

“a) Tescilli marka ile aynı olan herhangi bir işaretin, tescil kapsamına giren mal veya hizmetlerde kullanılması.

b) Tescilli marka ile aynı veya benzer olan ve tescilli markanın kapsadığı mal veya hizmetlerle aynı veya benzer mal veya hizmetleri kapsayan ve bu nedenle halk tarafından tescilli marka ile ilişkilendirilme ihtimali de dâhil karıştırılma ihtimali bulunan herhangi bir işaretin kullanılması.

c) Aynı, benzer veya farklı mal veya hizmetlerde olmasına bakılmaksızın, tescilli marka ile aynı veya benzer olan ve Türkiye’de ulaştığı tanınmışlık düzeyi nedeniyle markanın itibarından haksız bir yarar elde edecek veya itibarına zarar verecek veya ayırt edici karakterini zedeleyecek nitelikteki herhangi bir işaretin haklı bir sebep olmaksızın kullanılması.”

SMK madde 7/3’e göre ise, yukarıda bahsedilen haksız fiiller aşağıda belirtilen durumlarda gerçekleşebilir.

“a) İşaretin, mal veya ambalajı üzerine konulması.

b) İşareti taşıyan malların piyasaya sürülmesi, teslim edilebileceğinin teklif edilmesi, bu amaçlarla stoklanması veya işaret altında hizmetlerin sunulması ya da sunulabileceğinin teklif edilmesi.

c) İşareti taşıyan malın ithal ya da ihraç edilmesi.

ç) İşaretin, teşebbüsün iş evrakı ve reklamlarında kullanılması.

d) İşareti kullanan kişinin, işaretin kullanımına ilişkin hakkı veya meşru bağlantısı olmaması şartıyla işaretin aynı veya benzerinin internet ortamında ticari etki yaratacak biçimde alan adı, yönlendirici kod, anahtar sözcük ya da benzeri biçimlerde kullanılması.

e) İşaretin ticaret unvanı ya da işletme adı olarak kullanılması.

f) İşaretin hukuka uygun olmayan şekilde karşılaştırmalı reklamlarda kullanılması.”

Bunlardan özellikle a, b ve c bendinde bahsi geçen durumlarla, doğrudan sahte eşyanın üretilmesi ve bir gümrük rejimine tabi tutulması da dahil olmak üzere genel olarak ticaretinin yapılması ifade edilmektedir. Dolayısıyla Gümrük Kanunu haricinde SMK nezdinde de sahte eşya üretimi ve uluslararası ticareti açıkça yasaklanmaktadır.

Buna karşın SMK madde 7/5'e göre marka sahibi, üçüncü kişiler tarafından dürüstçe ve ticari hayatın olağan akışı içinde, markasının,

“a) Gerçek kişilerin kendi ad veya adresini belirtmesi.

b) Malların veya hizmetlerin türüne, kalitesine, miktarına, kullanım amacına, değerine, coğrafi kaynağına, üretim veya sunuluş zamanına ya da diğer niteliklerine ilişkin açıklamalarda bulunulması.

c) Özellikle aksesuar, yedek parça veya eşdeğer parça ürünlerinde, malın ya da hizmetin kullanım amacının belirtilmesinin gerekli olduğu hâllerde kullanılması.” biçimlerinde kullanılmasını engelleyemez.

SMK madde 29/1, marka hakkına karşı tecavüz¹⁰⁰ sayılacak fiilleri açıklamaktadır. Buna göre yukarıda belirtildiği üzere markayı, 7. maddede belirtilen biçimlerde, marka sahibinin izni olmaksızın kullanmanın yanı sıra aşağıdaki fiiller de marka hakkına tecavüz sayılır:

“b) Marka sahibinin izni olmaksızın, markayı veya ayırt edilemeyecek kadar benzerini kullanmak suretiyle markayı taklit etmek.

c) Markayı veya ayırt edilemeyecek kadar benzerini kullanmak suretiyle markanın taklit edildiğini bildiği veya bilmesi gerektiği hâlde tecavüz yoluyla kullanılan markayı taşıyan ürünleri satmak, dağıtmak, başka bir şekilde ticaret alanına çıkarmak, ithal işlemine tabi tutmak, ihraç etmek, ticari amaçla elde bulundurmak veya bu ürüne dair sözleşme yapmak için öneride bulunmak.

ç) Marka sahibi tarafından lisans yoluyla verilmiş hakları izinsiz genişletmek veya bu hakları üçüncü kişilere devretmek.”

¹⁰⁰ SMK, kanun metni içerisine 84 kez sınai mülkiyet hakları konusunda “tecavüz” kelimesini kullanmış, buna karşılık 11 kez de “ihlal” kelimesini kullanmaktadır. İhlal kavramını kanunun amaç ve kapsamını belirlerken ilk kez kullanmakla birlikte, genel olarak “tecavüz” kavramını “marka hakkı” bağlamında ele almayı tercih etmiştir.

Yukarıda sayılan fiillerden b ve c bentlerinde ifade edilen fiiller, sahte eşyayı doğurmaktadır. Burada ifade edilen fiiller, çalışmanın temel sahte eşya tanımı olan, Gümrük Yönetmeliğinde yapılan sahte eşya tanımına paralellik göstermektedir. Dolayısıyla sahte eşya, söz konusu marka hakkına tecavüz fiillerinin meydana getirdiği eşyayı ifade etmektedir. Daha önce bahsedilen SMK 7/3 ile ise, sahte eşyayı doğuran tecavüzlerin meydana gelebileceği kapsam çizilmiştir. Bu kapsama gümrük idareleri ve buralarda gerçekleşen işlemler de dahildir. Bu fiiller ve kapsam, sahte eşyanın gümrük idarelerince ticaretinin engellenmesinin FSMH mevzuatındaki hukuki kaynağını oluşturmaktadır.

Takip eden madde 30 ise, marka hakkına tecavüze ilişkin cezai hükümleri düzenler. Buna göre:

“(1) Başkasına ait marka hakkına iktibas veya iltibas suretiyle tecavüz ederek mal üreten veya hizmet sunan, satışa arz eden veya satan, ithal ya da ihraç eden, ticari amaçla satın alan, bulunduran, nakleden veya depolayan kişi bir yıldan üç yıla kadar hapis ve yirmi bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(2) Marka koruması olduğunu belirten işareti mal veya ambalaj üzerinden yetkisi olmadan kaldıran kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(3) Yetkisi olmadığı hâlde başkasına ait marka hakkı üzerinde devretmek, lisans veya rehin vermek suretiyle tasarrufta bulunan kişi iki yıldan dört yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

(4) Bu maddede yer alan suçların bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde ayrıca bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

(5) Bu maddede yer alan suçlardan dolayı cezaya hükmedebilmek için markanın Türkiye’de tescilli olması şarttır.

(6) Bu maddede yer alan suçların soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlıdır.

(7) Başkasının hak sahibi olduğu marka taklit edilerek üretilmiş malı, satışa arz eden veya satan kişinin bu malı nereden temin ettiğini bildirmesi ve bu suretle üretkenlerin ortaya çıkarılmasını ve üretilmiş mallara el konulmasını sağlaması hâlinde hakkında cezaya hükmolunmaz”.

7. Fıkrayla açıklanan düzenlemeyle tesis edilmeye çalışılan yaklaşım, sorunun kaynağına ulaşmak ve o noktada mücadele edebilmek adına oldukça isabetlidir. Çünkü sadece birkaç küçük satıcıyı engellemek sahte eşya ticaretinin engellenmesinde etkili olmayacaktır. Söz konusu ürünlerin bir bütün olarak üretilmelerinin ve dağıtılmalarının engellenmesi nihai hedef olmalıdır. Bu noktada sahte eşya ticaretinin aktörlerinden biri olan satıcıların iş birliği yapmaya teşvik edilmeleri önemlidir.

SMK'nın 7. maddesi 3. fıkrası c bendi; 29. maddesi 1. fıkrasının c bendi ve 30. maddesi 1. fıkrası, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu ifadelere göre markanın taklit edildiği eşyayı *ithal ve/ya da ihraç etmek* açıkça yasaktır. Fakat Gümrük Kanunu'nun 3. maddesi 14. ve 15. fıkralarına göre bir eşyanın tabi tutulacağı işlem ya da kullanımlar sadece ithalat ve ihracat rejiminden ibaret değildir. 14. fıkraya göre "*Eşyanın gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulması deyimi, eşyanın,*

- a) *Bir gümrük rejimine tabi tutulmasını,*
- b) *Bir serbest bölgeye girmesini,*
- c) *Türkiye Gümrük Bölgesi dışına yeniden ihracını,*
- d) *İmhasını,*
- e) *Gümrüğe terk edilmesini;" ifade eder.*

Aynı maddenin 15. fıkrasında ise bir eşyanın tabi tutulabileceği gümrük rejimleri sıralanmaktadır. Buna göre "*Gümrük rejimi" deyimi,*

- a) *Serbest dolaşıma giriş rejimini,*
- b) *Transit rejimini,*
- c) *Gümrük antrepo rejimini,*
- d) *Dahilde işleme rejimini,*
- e) *Gümrük kontrolü altında işleme rejimini,*
- f) *Geçici ithalat rejimini,*
- g) *Hariçte işleme rejimini,*
- h) *İhracat rejimini" ifade eder.*

Görüldüğü üzere bunlar ihracat ve ithalatın ötesindedir. Özellikle transit rejim Türkiye gibi önemli ulaşım güzergahları üzerinde bulunan bir ülke için son derece önemlidir. Böylesine önemli bir gümrük rejiminin kanunun kapsamı dışarıda bırakılması bir eksikliktir. SMK'nın çizdiği kapsam bu açıdan dardır. Bir önceki düzenleme olan 1995 tarihli 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname bu açıdan daha geniş ve kanaatimizce daha doğru bir kapsamı işaret etmektedir. İlgili KHK'nın 9. maddesi korumanın kapsamını; 61. maddesi ise marka hakkına tecavüz durumlarını düzenlemektedir. 9. Maddenin 2. fıkrası c bendindeki “İşareti taşıyan malın gümrük bölgesine girmesi, gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulması” ifadesi ile marka hakkının korunması kapsamının, tek tek sayılacak işlemler yerine ilgili gümrük mevzuatı işaret edilerek daha geniş tutulduğu görülmektedir. Hakta tecavüz durumlarının belirtildiği 61. maddenin 1. fıkrasının c bendindeki “Markayı veya ayırt edilmeyecek derecede benzerini kullanmak suretiyle markanın taklit edildiğini bildiği veya bilmesi gerektiği halde tecavüz yoluyla kullanılan markayı taşıyan ürünleri satmak, dağıtmak veya bir başka şekilde ticaret alanına çıkarmak veya bu amaçlar için gümrük bölgesine yerleştirmek, gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutmak veya ticari amaçla elde bulundurmak.” ifadesi de yine aynı şekilde ilgili gümrük mevzuatını işaret etmektedir. Dolayısıyla sonraki düzenlemenin bu açıdan öncekinin gerisinde kaldığı söylenebilir. Marka hakkının korunmasının, Gümrük İdareleri nezdindeki yansımaları ilgili bölümde ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

1.2.3.4.3. Markanın unsurları

Kanunun dolaylı marka tanımındaki “kişi adları dâhil sözcükler, şekiller, renkler, harfler, sayılar, sesler ve malların veya ambalajlarının biçimi olmak üzere her tür işareten oluşabilir” ifadesinden işaret ve “bir teşebbüsün mallarının veya hizmetlerinin diğer teşebbüslerin mallarından veya hizmetlerinden ayırt edilmesini sağlaması” ifadesinden ayırt edicilik olmak üzere iki unsurdan meydana geldiği söylenebilir¹⁰¹. Hatta “korumanın konusunun açık ve kesin olarak anlaşılmasını sağlayabilecek şekilde sicilde gösterilebilir olması şartıyla” ifadesinden ise bu iki unsura ek olarak açık ve anlaşılır olma unsuru da içerdiği söylenebilir¹⁰².

¹⁰¹ Tekinalp, age. s.332.

¹⁰² Tanış, U. C. (2021). *Türk Hukukunda Karakter Ürünleştirmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s.83.

İşaret unsuru: Tanım, işaret unsuru için birçok örnek vererek *her tür işareten oluşabilir* ifadesiyle de henüz karşılaşılmamış olsa da ayırt edici nitelik taşıdığı sürece işaret kabul edilebilecek her şeyin marka olarak tescillenebileceğini işaret etmektedir. SMK, KHK'dan farklı olarak renk ve sesleri de saymıştır. Muhtemeldir ki KHK döneminde renk ve seslerin bir marka olarak tescil edilme ihtiyacı ülkemizde yaygın değildi. Bunların dışında kokular, sloganlar, üç boyutlu şekiller¹⁰³ hatta hareketler¹⁰⁴ ve teknolojinin bize sunacağı birçok işaret de marka olabilir.

Ayırt edicilik unsuru: Bu unsur mal ve hizmetin diğer mal ve hizmetlerden ayrılmasını sağlar. Ayırt edilme ihtiyacı/arzusu marka kavramının ortaya çıkışının sebebidir. Bu sayede işletmeler kendi mallarının diğer işletmelerin mallarında farklı olduğunu belirtirler. Marka tescilindeki nispi retler de marka sahiplerinin, tescil edilmek istenen markanın kendi markalardan yeterince ayırt edici olmadıkları -ya da açıkça taklit edildikleri- iddiasıyla yaptığı itirazlarına nazaran gerçekleşmektedir¹⁰⁵.

Açılık ve kesinlik unsuru: Bu unsur markanın tescil edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bir markanın korunabilmesi için tescil edilmesi esastır. Tescil ise yalnızca açıkça ortaya konulabilen, tüketicinin yanı sıra tescil mercii tarafından da diğer markalardan farklı olduğu kesinlikle tespit edilebilen markalar için mümkündür.

1.2.3.4.4. Markanın fonksiyonları

Marka, bir işletme için önemli bir ekonomik değerdir. Tüm dünyada tanınan bazı markalar milyarlarca dolar değerindedir. Markanın değerinin kaynağı, yerine getirdiği fonksiyonlardır. Bu fonksiyonlar:

Malın veya hizmetin menşei gösterme fonksiyonu: Önceleri bir işletmenin üretimi çoğu zaman belirli yerlerde gerçekleşmekteydi. Böyle bir durumda marka, ürünün kaynağına da işaret ediyordu. Fakat zamanla işletmeler farklı coğrafyalarda üretim yaptıkça markanın menşei gösterme fonksiyonu da önemini kaybetmiştir. Bugün bu durum belki otomobil gibi nispeten sınırlı bölgelerde üretilen mallar için geçerli

¹⁰³ Tekinalp, age. s. 334.

¹⁰⁴ Salt Bae olarak da bilinen Nusret Gökçe'nin tuz serpmeye hareketi ABD'de tasarım olarak tescillenmiştir. Bu hareketin bir marka olarak tescili AB fikri mülkiyet ofisi EUIPO tarafından reddedilse de ret sebebi, bir hareketin tescil edilemeyeceği değil, bu hareketin Avrupa'da yeterince ayırt edici bir nitelikte olmamasıdır.

¹⁰⁵ SMK m.6/1.

olabilir¹⁰⁶. Özellikle kolay tüketim mallarında bırakın ülkeyi, marka ve işletme arasında bile ilişki kurmak zordur.

Ayrt etme fonksiyonu: Ayırt edici unsur için bahsedildiği gibi, markalar aracılığıyla ürünlerin birbirlerinden farklı niteliklere sahip oldukları söylenmektedir. Özellikle ürünlerin birbirlerine benzer olduğu durumlarda daha da önem kazanmaktadır. Örneğin tarımsal ürünler; su, süt, un, pirinç vb. sayılamayacak nitelikteki ürünlerde, gözle görülebilir bir farklılık bulunmamaktadır. Bu ürünler marka aracılığıyla farklılaşırlar. Üstelik bir işletmenin bir ürün kolunda birden fazla markası olabilir. Bu durumda marka işletmenin kendi ürünlerini de birbirlerinden farklılaştırır.

Malın veya hizmetin kalitesini garanti etme fonksiyonu: Markalar sadece hak ya da lisans sahipleri tarafından kullanılabilirler. Dolayısıyla bu markaları taşıyan ürünler belirli üreticiler tarafından üretilirler. Bu durum ürünlerle ilgili bir standardın ve kalitenin bulunduğunu işaret eder. Bu fonksiyon tüketici davranışına yön verir ve ürünün seçilmesine sebep olur. Markanın ekonomik değerinin arkasında yatan etkenlerden biri budur.

Reklam fonksiyonu: Bu fonksiyon kalitenin garanti edilmesi fonksiyonuyla ilişkilidir. Yaygın bir şekilde kullanılan bir marka, tüketiciye bu markayı taşıyan diğer ürünlerin de benzer bir kalitede olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla satın alınacak ürünle ilgili bir reklam söz konusu olmasa bile markanın ürün üzerindeki varlığı reklam etkisi yaratmaktadır. Ürünün tanınırlığı arttıkça reklam etkisi artar. Eğer ürün kullanılırken de markaya ilişkin işaretler görülüyorsa bu kullanım aracılığıyla diğer kullanıcılara da reklam yapılmış olur. Örneğin, marka logosu taşıyan bir giyim ürünü her giyildiğinde o markanın reklamı yapılmış olur. Markanın ekonomik değerinin büyük kısmı bu fonksiyondan kaynaklanır.

Bu fonksiyon alıcıyı çekme fonksiyonu ve itibar fonksiyonu olarak da tanımlanabilir¹⁰⁷. SMK 6. Madde, 5 ve 6 fıkralarına göre bir markanın tescil talebi, tanınmış bir markanın tescil edildiği faaliyet kolundan başka bir faaliyet kolunda olan ürünler için de tanınmış markanın itirazı üzerine reddedilir. Bu durum, tanınmış markanın itibarından faydalanma ya da itibarının zedelenmesi olarak nitelendirilmiştir.

¹⁰⁶ Tekinalp, age. s.347.

¹⁰⁷ Yasaman, H. (2004). *Marka Hukuku*. Vedat Kitapçılık. s.20.

1.2.3.4.5. Markaların sınıflandırılması

Markalar kullanım amacına, sahiplerine, tanındığı çevreye, tescilin etkisini gösterdiği coğrafi alana ve tescilli olup olmamasına göre çeşitli açılardan sınıflandırılabilirler¹⁰⁸.

Kullanım amacına göre markalar ticaret markası ve hizmet markası olmak üzere ikiye ayrılır. Ticaret markası, bir işletmenin ürettiği malları, diğer işletmelerin ürettiği mallardan ayırt eden markalardır. Markaların önemli bir kısmı ticaret markasıdır. Nice sınıflandırma anlaşmasına göre markalar faaliyet kollarına göre 45 ayrı sınıfa ayrılmıştır. 45 sınıftan ilk 34'ü ticaret markalarına 11'i ise hizmet markalarına aittir¹⁰⁹.

Hizmet markası bir işletmenin sağladığı hizmetleri, diğer işletmelerin sağladığı hizmetlerden ayırt eden markalardır. Hizmet soyut bir kavram olduğu için, ticaret markalarında olduğu gibi fiziksel olarak hizmet üzerinde bulunamazlar. Fakat yine de sıklıkla karşımıza çıkmaktadırlar. Bu markalar, dijital ortamlarda, basın yayın organlarında, hizmeti sağlayan işletmeye ait mekanlarda vb. şekillerde görülebilirler. Bilişim, bankacılık, turizm gibi sektörlerde hizmet markaları son derece önemlidir.

Sahiplerine göre markalar bireysel marka, ortak marka ya da garanti markası olabilir. Bireysel marka tek bir gerçek ya da tüzel kişinin sahip olduğu markadır. Bir marka üzerinde birden fazla kişinin müştereken hak sahibi olmaları bu markanın bireysel marka olmasına engel değildir¹¹⁰. Ortak marka birden fazla işletmenin hak sahibi olduğu markalardır. Ortak marka, işletmelerden oluşan bir grup tarafından kullanılan işarettir¹¹¹. Bu markalar genellikle kooperatif benzeri yapılar tarafından kullanılırlar. Garanti markası, “*marka sahibinin kontrolü altında birçok işletme tarafından o işletmelerin ortak özelliklerini, üretim usullerini, coğrafi menşelerini ve kalitesini garanti etmeye yarayan işarettir*”¹¹². Bu markalar genellikle dernek ve örgütler tarafından tescillenirler ve standartları düzenleyen sertifikaları temsil ederler. Garanti markasının yaygın örneği *helal*, ISO vb. işaretlerdir. Grup markaları ortak ve garanti markalarıyla karıştırılmaktadır. Bir holdingin sahip olduğu marka, holding çatısında bulunan işletmelerce kullanılıyor olsa da bu markanın sahibi, holdingin tekil

¹⁰⁸ Yasaman, age. s.15.

¹⁰⁹ <https://www.wipo.int/classifications/nice/nclpub/en/fr/> (Erişim Tarihi: 18.11.2023).

¹¹⁰ Yasaman, age. s.22.

¹¹¹ SMK m.31/3.

¹¹² SMK m.31/1.

tüzel kişiliğidir ve bu anlamda bireysel markadır¹¹³. Örneğin Sabancı Holding'in bir markası olarak kullanılan "...SA" ibaresi bir grup markasıdır. Fakat bu marka sadece Sabancı Holding adına tescillenmiş bir marka olarak bireysel bir markadır. Bundan farklı olarak Tariş ya da Fiskobirlik markaları ise, bu birliklere üye olan tüm üreticiler tarafından kullanılabilen ortak markalara örnektir.

Tanınıldığı çevreye göre marka ayrımı, tanınmış marka kavramı ile ortaya çıkmaktadır. Normal şartlar altında tüm markalar alelade marka statüsündedir¹¹⁴. Tanınmış marka tanımı SMK'da ya da önceki KHK'larda yapılmamıştır. SMK, Tanınmış markadan bahsederken "*Paris Sözleşmesinin 1 inci mükerrer 6'ncı maddesi bağlamındaki tanınmış marka*"¹¹⁵ ifadesini kullanmıştır. Fakat ilgili Paris Sözleşmesi maddesi de bir tanım yapmamıştır. Bu madde taraf ülkelerin tanınmış markaları koruma konusundaki yükümlülüklerini düzenlemektedir. Bunun dışında TRIPS ve WIPO da tanınmış markayı tanımlamamaktadır. Fakat Yargıtay yerleşik içtihadında tanınmış markayı, "*bir şahsa veya teşebbüse sıkı bir şekilde marufiyet, garanti, kalite, kuvvetli reklam, yaygın bir dağıtım sistemine bağlı, müşteri, akraba, dost, düşman ayırımı yapılmadan coğrafi sınır, kültür, yaş farkı gözetmeksizin aynı çevredeki insanlar tarafından refleks halinde ortaya çıkan çağrışımdır.*" şeklinde tanımlamıştır¹¹⁶. Her ne kadar tanınmış markanın her somut olaya göre farklılık göstermesi ve önceden belirlenmiş kriterlere uymama ihtimalinin bulunması nedenleriyle kanunlarda tanımı yapılmamış olsa da¹¹⁷, doktrin ve uygulamada yaygın olarak tanımlanmış olan "tanınmış marka" kısaca, kullanıldığı tüketici çevresinde yaygın bir şekilde bilinen markalardır. Bazı markalarda bu durum kullanılma çevresini de aşarak tüm tüketiciler tarafından bilinir hale gelmeyi ifade etmektedir.

Tanınmış marka için ünlü, uluslararası vb. birçok ifade kullanılmaktadır. WIPO bu markalardan "*well known*" ifadesiyle bahsetmektedir. Fakat Fransız mevzuatı tanınmış markaları da "*Söz konusu malların üretimi, satışı veya kullanımıyla ilgili çevrelerin büyük bir kısmı tarafından tanınan ve bu malların belirli bir menşeyini işaret ettiği açıkça algılanan bir ticari marka olan 'tanınmış marka'*" ve "*Uluslararası veya*

¹¹³ Tekinalp, age. s.343.

¹¹⁴ Yasaman, age. s.23.

¹¹⁵ SMK m.6/4.

¹¹⁶ Yargıtay 11.HD. E. 2002/10575, K. 2003/2752, T. 24.03.2003

¹¹⁷ AYTEKİN, U., ALKAN, G. D., & SAYAR, İ. B. (2016). Türk Hukuku Uygulamasında Tanınmış Marka Kavramı ve Koruma Kapsamı, Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi 2016/2: s.2.

dünya çapında bilinen bir ticari marka olan 'ünlü marka' (renommée)” olarak ikiye ayırmıştır¹¹⁸.

Tanınmış markalar daha önce bahsedilen garanti bildirme ve reklam fonksiyonları açısından çok önemlilerdir. Nitekim eşya sahteciliği de tanınmış markaların, sahip oldukları itibardan fayda sağlamak amacıyla taklit edilmesiyle meydana gelmektedir. Tanınmış markalar bu anlamıyla çalışma konumuz açısından son derece önemle üzerinde duracağımız konulardan birini teşkil etmektedir.

Tescilin etkisini gösterdiği coğrafi alana göre markalar, ulusal marka, topluluk markası ve uluslararası tescilli marka olabilirler. Marka hakkı tescilin bulunduğu ülkeyle sınırlıdır. Dolayısıyla tüm markalar öncelikle ulusal markalardır. Bununla beraber marka AB'nin ilgili ofisine¹¹⁹ de tescil edildiyse bu marka, Topluluk Markası sıfatı kazanmaktadır. Bunun yanı sıra Madrid Anlaşması aracılığıyla tescil tüm taraf ülkelerde gerçekleştirildiyse bu markalar uluslararası marka olarak kabul edilmektedir.

Tescilli olup olmamasına göre markalar, tescilli marka ve tescilsiz markalardır. SMK'ya göre marka koruması tescil yoluyla elde edilir¹²⁰. Fakat bir markanın tescil edilmemiş olması onun marka olmadığı anlamına gelmez. Tescilsiz tasarımlarda olduğu gibi tescilsiz markalar da belirli ölçülerde korunmaktadır. Tescil edilmesi markanın SMK hükümlerince korunmasını sağlamaktadır. Marka hakkı, markanın kullanılmasıyla doğar¹²¹. Bu hak tescil edilememiş olsa bile başka bir kimsenin tescil etmesine itiraz edilebilir¹²². SMK madde 30 marka hakkına tecavüze ilişkin cezai hükümleri düzenlemektedir. Bu maddenin 1. fıkrasının “*marka hakkına iktibas veya iltibas suretiyle tecavüz ederek mal üreten veya hizmet sunan, satışa arz eden veya satan, ithal ya da ihraç eden, ticari amaçla satın alan, bulunduran, nakleden veya depolayan kişilerin*” cezalandırılacağına ilişkin ifadesinden sahte eşyayı ve gümrüklerden geçişi de kapsadığı anlaşılmaktadır. Fakat aynı maddenin 5. fıkrasına göre “*bu maddede yer alan suçlardan dolayı cezaya hükmedebilmek için markanın Türkiye’de tescilli olması şarttır.*” Dolayısıyla tescil edilmemiş bir markanın taklit edilmesiyle üretilmiş olan sahte eşyanın gümrük idaresince durdurulması mümkün değildir.

¹¹⁸ WIPO National Seminar On Intellectual Property organized by the World Intellectual Property Organization (WIPO) in cooperation with the Cairo University, Arab Republic of Egypt Cairo, February 17 to 19, 2003 s.2.

¹¹⁹ OHMI- Office for the Harmonisation of the Internal Market

¹²⁰ SMK m.7/1.

¹²¹ Yasaman, age. s.35.

¹²² SMK m.6/3.

1.2.3.5. Sahte eşya açısından tanınmış marka ve tasarım hakkı

Sahte eşya üretiminde, bazı markaların diğerlerinden daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir ki bunlar tanınmış markalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanınmış marka, yukarıda değinildiği üzere, Türk mevzuatında veya bu ifadenin¹²³ kullanıldığı metinleri yayımlayan kuruluşlarca da açıkça tanımlanmamıştır ve değerlendirme ve betimlemenin her somut olaya göre ayrı ayrı yapılması gerektiği öngörülmüştür. Bu yaklaşımdan hareketle, Amerikan hukukunda ve WIPO'nun yayımladığı “Tanınmış Markaların Korunmasına İlişkin WIPO-Paris Birliği Ortak Tavsiye Metni”nde açıkça bir tanınmış marka tanımı bulunmasa da bir markanın tanınmış olup olmadığının belirlenmesinde göz önünde bulundurulması gereken faktörlerden bahsedilmektedir. 1995 tarihli Federal Marka Sulandırma Yasası'na göre “*Markanın kullanım süresi ve kapsamı; Markaya ilişkin reklamın süresi ve kapsamı; Markanın kullanıldığı coğrafi bölge; Markanın ayırt edicilik derecesi; Markanın tanınma derecesi; Ürünün dağıtılma ve pazarlanma yöntemi; Markanın üçüncü kişiler tarafından kullanılması; ve Markanın federal olarak kayıtlı olup olmadığı.*” bir markanın tanınırlığının değerlendirilmesinde kullanılabilir¹²⁴. Diğer yandan “Tanınmış Markaların Korunmasına İlişkin WIPO-Paris Birliği Ortak Tavsiye Metni”ne göre ise “*1. Markaya ilişkin halkın, ilgili sektördeki bilgi düzeyi veya halktaki tanınırlığı; 2. Markanın herhangi bir kullanımının süresi, kapsamı ve coğrafi alanı; 3. Fuar veya sergilerde sunumu da dahil olmak üzere markanın geçerli olduğu mallar ve/veya hizmetler için markanın herhangi bir reklam veya tanıtımının, süresi, kapsamı ve coğrafi alanı; 4. Herhangi bir tescilin süresi ve coğrafi alanı ve/veya herhangi bir markanın kullanımını yansıttığı ölçüde tescil başvuruları veya markanın tanınması; 5. Özellikle markadaki hakların başarıyla uygulanmasına ilişkin kayıtlar, markanın yetkili kişiler tarafından ne ölçüde iyi bilindiği; 6. Markayla ilişkilendirilen değer*” markanın tanınırlığının göstergesi mahiyetindedirler. Buna ek olarak her bir kararda o vakanın özel koşullarının değerlendirilerek karar verilmesi gerektiği de ayrıca belirtilmiştir¹²⁵. Benzer bir yaklaşım Türk Patent Enstitüsü'nün yayımladığı “Markaların Tanınırlık Düzeyleri İle İlgili Esaslar Ve Uygulaması” isimli bildiri de görülmektedir. Bildiride belirtilen 18. madde, yukarıda bahsedilen faktörleri de içermekle beraber, marka sahibi firmanın

¹²³ SMK'da “tanınmış marka”; TRIPS'te “well-known” trademark; ABD mevzuatında ise “famous mark” olarak bahsi geçmektedir.

¹²⁴ Federal Trademark Dilution Act of 1995. Sec. 3. Remedies for Dilution of Famous Marks. <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/house-bill/1295/text> (Erişim Tarihi: 8.7.24)

¹²⁵ WIPO (1999). Joint Recommendation Concerning Provisions on the Protection of Well-Known Marks. s.9.

cirosu, işçi sayısı, dağıtım kanalları gibi pek çok faktörün göz önünde bulundurulabileceği belirtilmektedir. Görüleceği üzere, bir markanın tanınmışlık düzeyinin tespiti, çeşitli faktörler göz önünde bulundurularak, her marka için ayrı değerlendirmeler sonucunda mümkündür ve bunun tespiti de oldukça güçtür.

Bahsi geçen faktörlerden bağımsız olarak, özellikle sahte eşya üretimi ve sahte eşyanın uluslararası ticareti de göz önünde bulundurulursa, bu çalışma ve gümrük idaresi için tanınmış markaların, kısaca herkes tarafından yaygın olarak bilinen, dünyanın birçok, belki de her ülkesinde tescilli olan, güçlü tanıtım ve tutundurma faaliyetleri sonucunda tüketicide yüksek kalite algısı ve beğeni oluşturmuş olan markalar oldukları söylenebilir. Bu özelliklerinden dolayıdır ki, tanınmış markalar, başta reklam fonksiyonu olarak da tanımlanabilecek olan tüketiciyi çekme ve itibar fonksiyonları olmak üzere markanın sağladığı tüm fonksiyonları etkin bir şekilde yerine getirmektedir. İşte birçok sahte eşya üreticisi de söz konusu fonksiyonlardan haksız yararlanmak için tanınmış markaları taklit etmektedir.

Fakat, aslında tanınmış markanın taklit edildiği bazı ürünlerin, marka hakkını ihlal ettikleri gerekçesiyle engellere takılmamaları için, doğrudan aynı markayı taşımadıkları görülmektedir. Örneğin, “Adidas” tescilli bir marka olduğu için bu markaya ait bir tasarımı içeren ürünler üzerinde “Adibas” isimli başka bir markanın kullanılması, marka hakkının ihlal edilmediği ve ürünün başka bir markaya ait olduğu iddiasının ileri sürülebilmesi içindir. Bu şekilde, tanınmış bir markanın sahip olduğu yaygın bilinirlikten faydalanmak amacıyla, tanınmış markaya benzeyen bir ticari markanın veya ticari ismin oluşturulmasına “markanın sulandırılması (trademark dilution)” denmektedir¹²⁶.

Marka sulandırması, tanınmış markaların sıklıkla karşılaştığı bir ihlal biçimidir. Türk hukukunda marka hakkına ilişkin sulandırma tanımı yapılmamışsa da Yargıtay, ilgili kararında “*markanın birden çok farklı markada kullanılması tanınmış markanın gücünün ve etkileme alanının azalmasına sebebiyet verebilir. Buna markanın sulandırılması (dilution) denir*” diyerek dolaylı bir şekilde marka sulandırması tanımını yapmıştır¹²⁷. Sulandırma konusu, Amerikan hukukunda önemli bir konuyu teşkil etmekte ve 1995 tarihli Federal Marka Sulandırma Yasası¹²⁸ ile düzenlenmektedir. Buna göre

¹²⁶[https://www.law.cornell.edu/wex/dilution_\(trademark\)](https://www.law.cornell.edu/wex/dilution_(trademark)) (Erişim Tarihi: 8.7.2014)

¹²⁷ Yargıtay HGK, E. 2013/1885, K. 2015/1161, T. 8.4.2015.

¹²⁸ Federal Trademark Dilution Act of 1995.

sulandırma, “*ünlü bir markanın, (1) ünlü markanın sahibi ile diğer taraflar arasındaki rekabet veya mal veya hizmetlerinin, (2) karışıklık, hata veya aldatma olasılığı varlığına veya yokluğuna bakılmaksızın, tanımlama ve ayırt etme kapasitesinin, azaltılması*” şeklinde tanımlanmaktadır¹²⁹.

Sulandırma, Türk hukukunda açıkça tanımlanmasa da söz konusu durumun marka tesciline engel olacağı SMK madde 6/5 hükmüncelendirilmiştir. Buna göre “(5) *Tescil edilmiş veya tescil başvurusu daha önceki tarihte yapılmış bir markanın, Türkiye’de ulaştığı tanınırlık düzeyi nedeniyle haksız bir yararın sağlanabileceği, markanın itibarının zarar görebileceği veya ayırt edici karakterinin zedelenebileceği hâllerde, aynı ya da benzer markanın tescil başvurusu, haklı bir sebebe dayanma hâli saklı kalmak kaydıyla, başvurunun aynı, benzer veya farklı mal veya hizmetlerde yapılmış olmasına bakılmaksızın önceki tarihli marka sahibinin itirazı üzerine reddedilir*”. Dolayısıyla tanınmış bir markanın sulandırılmasıyla ortaya çıkmış olan başka bir marka tescil edilemez. Nitekim sulandırılmış markalar, esas markanın faaliyette bulunduğu sektörlerden ziyade diğer sektörler için tescil edilmeye çalışılmaktadır. Çünkü aynı sektör için tescil edilmeleri, tanınmış marka olmalarından bağımsız olarak da açıkça yasaktır. Bahsi geçen Yargıtay kararı da plastik ve metal imalatı yapan bir işletme tarafından tescil ettirilen timsah amblemi içeren “crocodile” markasının iptaline ilişkindir. Kararda adı geçmese de Lacoste markasının timsah ambleminin taklit edildiği, giyim sektörü dışında da bu markanın tanınırlığından faydalanılmaya çalışıldığı ifade edilmektedir.

Sulandırmaya karşı korumaya ilişkin, hem ilgili Amerikan Yasası bölüm 3¹³⁰ ve Paris Sözleşmesi madde 6bis¹³¹ hem de SMK madde 6 hükmüne göre, ürün ve hizmetlerin aynı sektörlerde olup olmadığına bakılmaksızın, yalnızca tanınmış markaların itirazları üzerine bir başka kişinin benzer markalar tescil etmesi engellenmektedir. Bu durum tanınmış markalardan farklı olarak alelade markalar için söz konusu değildir. Çünkü alelade markaların, tanınmış markalar gibi yaygın bilinirlikleri yoktur ve bu markalar sulandırmaya konu olamazlar. Dolayısıyla tanınmış markaların diğer markalardan farklı olarak daha çok korundukları ya da korunmalarının

¹²⁹ Federal Trademark Dilution Act of 1995. Sec.4 Definition. <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/house-bill/1295/text> (Erişim Tarihi: 8.7.24)

¹³⁰ Federal Trademark Dilution Act of 1995. Sec. 3. Remedies for Dilution of Famous Marks. <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/house-bill/1295/text> (Erişim Tarihi: 8.7.24)

¹³¹ Paris Convention for the Protection of Industrial Property. Article 6bis. https://www.wipo.int/wipolex/en/text/288514#P151_21198

amaçlandıkları söylenebilir. Nitekim bahsi geçen yasal düzenlemeler alelade markalara ilişkin böyle bir korumayı düzenlemiyorken tanınmış markalara ilişkin koruyucu özel hükümler içermektedir.

Sulandırmanın iki ayrı boyutu vardır. Bunlar, bulandırma (blurring) ve zarar vermedir (tarnishing). Bulandırma, tanınmış marka ve diğer marka arasında tüketici tarafından ayırt edilemeyecek şekilde benzerliğin meydana gelmesi; zarar verme ise tanınmış markanın bu benzerlik sebebiyle itibar kaybetmesidir¹³². Sahte eşya üretimi göz önünde bulundurulursa her iki şekilde de sulandırmanın gerçekleştiği söylenebilir. Eğer sahte eşya üzerindeki marka orijinal markaya oldukça benziyor ve tüketici tarafından ayırt edilemiyorsa bulandırmanın gerçekleştiği söylenebilir. Üstelik ürünler başka bir sektöre ait olsalar bile bu benzerlik tüketicide söz konusu markanın ürün faaliyetlerini genişlettiği izlenimini de uyandırabilmektedir¹³³. Diğer yandan markalar arasındaki benzerlik düşük ve markalar sıradan bir tüketici tarafından ayırt edilebiliyorsa bile sonraki marka düşük kalitedeki ürünler üzerinde bulunuyorsa bu durum orijinal markanın itibarının zarar görmesine sebep olabilir. Çünkü zarar verme (tarnishing) şeklinde gerçekleşen ihlaller çoğunlukla önceki markanın parodi şeklinde lekelenmesiyle meydana gelmektedir¹³⁴.

Şekil 1.1 Adidas markası ve amblemi taklit edilerek oluşturulmuş bazı markalar
Kaynak: <https://www.grid.no/artikler/fake-brands-the-most-sincere-form-of-flattery>

Bu şekilde meydana getirilmiş olan markalar için, sadece markanın ürünlerinin taklit edilerek üretildiği sahte eşyalardan değil, aynı zamanda markanın kendisinin de

¹³² <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/1125> (Erişim Tarihi: 8.7.24)

¹³³ <https://www.mondaq.com/turkey/trademark/1252886/yargi-kararlari-i%25%9Fi%25%9Fmarkanın-sulandırılması#> (Erişim Tarihi: 24.7.2024)

¹³⁴ Hacıömeroğlu, A. O., & İnce, Z. (2020). Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler ile Yargı Kararları Işığında Tanınmış Markanın Sulandırılması. Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi, 6(1), 75-107. s.100.

sahtesinin yapıldığından söz edilebilir. Bu şekilde elde edilmiş markalar, orijinal markanın ürettiği ürünleri dahi üretmiyor ve birçok farklı sektörde ürün ve hizmet sunuyor olabilirler. Üstelik bu markaların, taklit ettikleri markalar olmadıkları, ürünlerin de o markalarca üretilmedikleri açıktır. Dolayısıyla bu şekilde meydana gelen sahteciliğin son derece kalitesiz olduğu söylenebilir. Örneğin aşağıdaki şekildeki ürünlerin orijinal olmadıkları, Nike ya da McDonald's tarafından üretilmedikleri açıktır. Fakat içerdikleri logolar ile bahsi geçen markalara tecavüz ile üretildikleri de açıktır. Üstelik bir gıda markası olan McDonald's'ın terlik üretmesi de beklenmemektedir. Fakat yine de söz konusu markalara, sulandırma yoluyla tecavüz edilmektedir.

Şekil 1.2. Sulandırılmış markalar taşıyan ürünler

Kaynak: <https://www.flickr.com/photos/ricya/4482789515>

Öte yandan sahte eşya üretiminde asıl amacın ürünün marka dahil tüm özellikleriyle taklit edilmesi olduğu söylenebilir. Çünkü ancak birebir taklit edilmiş ürünler, tanınmış markanın tüketiciye sağladığı kalite bildirme ve itibar fonksiyonlarını yerine getirebilir. Dolayısıyla yukarıdaki görselde bulunan ürünlerin, tüketiciler tarafından orijinal ürünler gibi talep edilmeleri beklenemez. Hatta bu ürünlerin, bu markaları tanıyan tüketiciler tarafından satın alınmayacakları düşünülebilir. Bu ürünlerin ancak söz konusu markaları tanımayan ya da ürün üzerinde herhangi bir markanın bulunup bulunmamasıyla ilgilenmeyen tüketiciler tarafından satın alınabileceği düşünülebilir. Dolayısıyla bu şekilde üretilmiş olan sahte eşyaların, hak sahipleri için, birebir taklitle üretilmiş olan sahte eşyalara kıyasla daha küçük bir problem teşkil ettikleri söylenebilir.

Sulandırılmış marka, marka tescili sırasında engellenmektedir. Fakat bu çalışma ve sahte eşya ticareti için önemli olan husus, söz konusu markanın tescil edilip edilemeyeceği değil, bir eşya üzerinde kullanılıp kullanılmayacağıdır. Örneğin yukarıda adı geçen “Adibas” isimli markanın tescil edilemeyeceği açıktır. Fakat bu marka tescil başvurusunda bulunmadan, daha önce bahsedildiği üzere tescilsiz marka olarak kullanılmak istenebilir. Bu nokta da yine SMK’nın marka hakkına tecavüz fiillerini saydığı madde 29/1-b’de “*b) Marka sahibinin izni olmaksızın, markayı veya ayırt edilemeyecek kadar benzerini kullanmak suretiyle markayı taklit etmek*” şeklinde ifade ettiği hükmü devreye girmektedir. Bu ifadeden tescil söz konusu olduğunda ret sebebi olan benzerliğin, taklit etmek söz konusu olduğunda da tecavüz fiilini oluşturduğu görülmektedir. Bu benzerlik tescil mercii tarafından detaylı bir şekilde incelenmekte ve değerlendirilmektedir, ki bu da belli bir zaman almaktadır. Fakat söz konusu sahte eşyanın, bir gümrük rejimine tabi tutulmasıyla gümrük idaresinin karşısına gelmesi ise oldukça kısa bir süreyi ifade etmektedir. Bu aşamada gümrük muayene memuru kısa süre içerisinde, söz konusu markanın tescilli bir marka olup olmadığına, bu markanın bir başka tescilli markanın hakkına tecavüz kapsamında değerlendirilecek kadar benzerlik içerip içermediğine karar vermelidir. Bu değerlendirmeler ancak muayene memurunun da dahil olduğu genel tüketici tarafından yaygın bir biçimde tanınan, tanınmış markalar için kolaylıkla yapılabilir. Dolayısıyla tanınmış markaların tanınmışlıkları, sıklıkla sahtecilikle haklarının ihlal edilmesine sebep olsa da diğer yandan gümrük idaresince kolaylıkla tespit edilmelerine de imkan tanımaktadır. Böylelikle mevzuata göre daha çok korunmak istenen tanınmış markaların, uygulamada da kendiliğinden daha çok korundukları söylenebilir.

Öte yandan üzerinde açıkça benzeyen bir markanın değil, özgün bir markanın bulunduğu ya da herhangi bir markanın bulunmadığı fakat tasarım hakkı ihlal edilerek üretilmiş olan ürünler söz konusu olabilir. Sıklıkla bahsedildiği üzere tüm FSMH gibi “tasarım hakkı” da gümrüklerde korunmaktadır. Fakat şüphesiz marka hakkından farklı olarak tasarım hakkının tespit edilmesi daha zordur. Dolayısıyla tasarımların gümrüklerde korunması da daha zordur diyebiliriz. Bu aşamada ancak tanınmış markalarda olduğu gibi -her ne kadar literatürde böyle bir kullanım bulunmasa da- tanınmış tasarım denilebilecek tasarımların gümrük idaresince tespit edilmesi mümkündür. Tanınmış tasarıma örnek olarak “Burberry” markasının *tartan* deseni örnek verilebilir. Fakat tasarımlar sayıca markalardan daha fazladır. Bir markanın

çoğunlukla birden fazla tasarımı bulunmaktadır. Marka tanınıyor olsa dahi, tasarımları herkesçe tanınmıyor ya da yeni olabilir. Böyle bir durumda denetim ancak markanın varlığı ile yapılabilir. Dolayısıyla üzerinde herhangi bir markanın bulunmadığı bir ürünün hangi markanın tasarım hakkını ihlal ettiği bilmek neredeyse imkansızdır. Bu ihlaller ancak hak sahibinin ihbarları sayesinde tespit edilebilir. Bu durum tasarım hakkının gümrüklerde korunmasında önemli bir boşluğu sebep olmaktadır.

2. GÜMRÜKLERDE SAHTE EŞYA

2.1. Gümrük Kavramı

Gümrük sözcüğü, Latince kökenli olup dilimize Yunanca aracılığıyla geçmiştir. Latince ticaret anlamına gelen “*commercium*” sözcüğü, Yunanca’ya “*ticaret, ticareti denetlemekle görevli memur, ticaretten alınan vergi*” anlamına gelen “*kommérkion*” (κομμέρκιον) şeklinde geçmiştir¹³⁵. Bu sözcük Arapça harflerle “*جمرک*” (c/gmrk) şeklinde yazılmaktadır. Bu yazım ise Osmanlıca’da gümrük şeklinde telaffuz edilmektedir¹³⁶. Böylelikle Türkçe’de de gümrük olarak kullanılmaktadır.

Gümrük, TDK tarafından “*bir ülkeye giren veya bir ülkeden çıkan mal ve eşya üzerinden alınan vergi, bu verginin alınması işlemiyle uğraşan devlet kuruluşu, sınır kapılarında denetim ve gözetim işlerinin yapıldığı yer*”¹³⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. Gümrükler, ülkelerin egemenlik haklarından kaynaklanan mekanizmalardır ve uluslararası ticaretin kendisi kadar eskidirler. İlk örnekleri, ticarete izin verilmesi için yapılan düzensiz -ne spesifik ne de ad valorem (değere bağlı) olan- ödemeler şeklinde gerçekleşmiştir ve yöneticilerin söz konusu ticarete ilişkin onayını almak için verilen hediyeler şeklinde değerlendirilebilirler. Bu ödemeler zamanla sistematik hale gelmiş ve bu ödemeleri kabul eden birimler günümüzdekine benzer gümrükler haline gelmiştir¹³⁸. Günümüzde gümrükler sadece vergi toplayan birimler olmanın ötesinde vergi dışı araçlarla da ticareti kontrol eden birimlerdir. Bu vergi dışı araçlar kota vb. gibi uluslararası iktisat politikalarının vergi dışı araçlarının yanı sıra, uluslararası ticaretin kayıt altına alınması, ticareti yasak olan eşyanın ticaretinin engellenmesi, yolcuların seyahatlerinin ve beraberlerindeki eşyanın kontrol edilmesi, halk sağlığının korunması amacıyla gerekli kontrollerin yapılması gibi araçları da kapsamaktadır. Gümrükler bu çalışmanın konusunu da oluşturan fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunmasında da rol oynamaktadırlar.

2.2. Gümrük Mevzuatında Sahte Eşya

Gümrük mevzuatı, başta kanunlar olmak üzere, KHK’lar, yönetmelikler, yürütme organlarınca yayımlanarak yürürlüğe giren, tebliğ, genelge, yönerge gibi

¹³⁵ <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/g%C3%BCmr%C3%BCk> (Erişim Tarihi:15.12.2023)

¹³⁶ Türkmen, S. (2023). Lojistik Performans Endeksinde Alt Kriter Olan Gümrüklerin ve Diğer Sınır Kuruluşlarının Yaptıkları İşlemlerin Verimliliğinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Hacı Bayram Veli Üniversitesi. s.25.

¹³⁷ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.12.2023)

¹³⁸ Hironori, A. (2003). World history of the customs and tariffs. World Customs Organization. s.12-20.

düzenleyici metinlerden oluşur. Gümrüklerle ilgili bu metinler zaman içerisinde yürürlüğe girip yürürlükten kalkarak günümüzdeki gümrük mevzuatını oluşturmuşlardır. Böylelikle gümrük idaresinin yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. Bu yetki ve sorumlulardan biri de gümrük idaresinin sahte eşyaya yönelik yetki ve sorumluluklarıdır. Sahte eşya kavramının gümrük mevzuatı içerisindeki durumu da mevzuattaki değişimi yansıtacak şekilde kronolojik olarak açıklanacaktır.

2.2.1. Eski gümrük mevzuatı

TRIPS (Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması) fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunmasında gümrüklere düşen rolün ortaya konmasında önemli bir dönüm noktasıdır. Türk gümrük mevzuatında sahte eşya kavramının da buna uygun olarak TRIPS öncesinde ve sonrasında olmak üzere ele alınması isabetli olacaktır.

2.2.1.1. TRIPS öncesi gümrük mevzuatında sahte eşya

Sahte eşyaya ilişkin gümrüklerin yetki ve sorumlulukları konusu ve olgusu yeni bir kavram değildir. Sahte eşyanın ihlal ettiği hakların tanınmasıyla beraber bu hakların ihlalinde gümrüklerin yetki ve sorumlulukları da düzenlenmiştir. Böylelikle sahte eşya kavramı kendisine gümrük mevzuatında yer bulmuştur. Türkiye'deki ilk sınai mülkiyet hakkı düzenlemesi olan 1871 tarihli Alamet-i Farika Nizamnamesi, sadece sınai hakları tanımlamakla kalmayıp, bu hakların ihlal edildiği sahte eşyaya ilişkin gümrüklerce yapılacak bazı işlemleri de belirtmiştir. Alamet-i Farika Nizamnamesi madde 23'e göre *“taklit suçu işleyenlerin emtiası, ister Osmanlı üretimi ister yabancı menşeli olsun, gümrüklerde rüsumat idareleri tarafından el konulabilir. El konulan mallar mahkeme eliyle tevkif edilerek dava açılır ve bu mallar da gerçek marka sahibine teslim edilebilir. Üzerinde, alamet-in taklidi olarak bir ülke ismi bulunan ve rüsumat idarelerine gelen eşya ve ma'mulat eğer Osmanlı Devleti'nin başka bir mahallinde taklit edilmiş ise eşyanın girişine izin verilecek fakat bundan zarar görenler istedikleri zaman dava açabileceklerdir. Eğer yabancı bir ülkeden gelmiş bir eşyaya Osmanlı Devleti'nde üretilmiş gibi gösteren taklit marka basılmış ise bunlar rüsumat idarelerince tevkif edilecektir. Mamulün sahibi belli ise ona iade edilecek, belli değilse bir sene sonunda üzerindeki taklit marka sökülerek müzayedeye konulacaktır. Fakat eşya bozulacak nitelikteyse bozulmadan evvel müzayedeye taliplerine satılacaktır. Elde edilen gelirin sahibine iadesi için yine bir sene beklenecek, sahibi gelmez ise rüsumat malı sayılarak idare sandığına teslim edilecektir. Taklit alamet-i farikası çıkarılamayacak durumdaki eşyalar, bir sene içinde sahibinin gümrüğe gelerek herhangi bir talepte bulunmaması*

durumunda yok edilecektir."¹³⁹. Bu düzenleme ile günümüzdeki düzenlemeye benzer bir el koyma ve tasfiye işlemi tanımlanmıştır.

Alamet-i Farika Nizamnamesi, 1965 yılında yerini 551 sayılı Marka Kanunu'na bırakmıştır. Bu kanunda marka hakkının ihlali olarak değerlendirilebilecek olan durumlar açıklanmış fakat Alamet-i Farika Nizamnamesi'nde olduğu gibi gümrük idaresinin sorumluluklarından bahsedilmemiştir. Diğer yandan Türkiye Cumhuriyeti'nde gümrükle ilgili ilk düzenlemeler 1929 yılında yürürlüğe giren 1499 sayılı Gümrük Tarife Kanunu ve 1510 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Kanunu ile yapılmıştır. Her iki kanunda da sahte eşya ya da herhangi bir fikri ve sınai mülkiyet hakkına değinilmemiştir. Yeni kanunlar ilgili alanlardaki yenilikleri düzenleyerek modern bir yaklaşım için yürürlüğe giriyor olsalar da Cumhuriyet Dönemi'nin ilk gümrük mevzuatı kanunlarının, fikri ve sınai mülkiyet hakları açısından öncekilerin gerisinde kaldığı söylenebilir.

1949 tarihli 5383 sayılı Gümrük Kanunu ve 1972 tarihli 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nda marka hakkını ihlal eder nitelikteki eşya olmasa da sahte menşeli eşyalara ilişkin hükümler bulunmaktadır. 1615 sayılı Gümrük Kanunu'nun 23. maddesi ikinci fıkrasına göre "*Gerek üzerlerinde, gerek iç veya dış ambalajlarında istihsal veya imal edildiği menşe memleketten başka yabancı memleketler mahsul ve mamulü olduğunu gösteren veya sandıran sahte isim ve alâmetler taşıyan eşyanın, Türkiye'ye girmesi yasaktır. Bu kabil eşyanın Türkiye'den ancak transit geçirilmesine veya aktarma edilmesine Bakanlıkça izin verilebilir.*" Bu düzenleme doğrudan çalışmanın konusu olan sahte eşyayı tarif etmese de gümrük idaresinin bir eşyaya ilişkin orijinallik ve sahtelik kontrolü yapmasını içermesi bakımından önemlidir.

2.2.1.2. TRIPS anlaşmasında gümrükler açısından sahte eşya

90'lı yıllar fikri ve sınai mülkiyet haklarının gümrüklerde de korunması açısından Türkiye için önemli bir dönemdir. Bu dönemde önce TRIPS anlaşması, sonra fikri mülkiyet haklarıyla ilgili KHK'lar ve yeni Gümrük Kanunu yürürlüğe girmiştir. Böylelikle Türkiye'de fikri ve sınai mülkiyet haklarının gümrük mevzuatı içerisindeki yeri şekillenmiştir.

15 Nisan 1994'te imzalanan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) halen yürürlükte olan düzenlemelerin temelini oluşturmaktadır.

¹³⁹ Akay, age. s.229.

Öyle ki hem 4458 sayılı Gümrük Kanunu, hem de Gümrük Yönetmeliği bu anlaşmanın ilgili maddelerinin aynı ya da benzerlerini içermektedir. Bu anlaşma ile fikri mülkiyet hakları uluslararası ticaret bağlamında ele alınmıştır. Bu doğrultuda gümrüklerin rolü de açıkça ortaya konulmuştur.

TRIPS anlaşması FSMH korunmasında gümrüklere doğrudan yer vermektedir. Anlaşmanın “Fikri Mülkiyet Haklarının Uygulanması” isimli üçüncü kısmının dördüncü bölümü “Sınır Önlemleri İle İlgili Özel Koşullar” başlığını taşımaktadır ve gümrükler özelinde önemli düzenlemeler içermektedir. 51-60. maddeler arasında yer alan bu kısımda her bir madde bir alt başlık taşımakta ve gümrüklerin sorumlulukları ayrıntılı bir biçimde ortaya konulmaktadır. TRIPS anlaşmasının bu 10 maddesi ve gereklilikleri Gümrük Kanunu’nda tek bir maddede düzenlenerek GK 57. maddesi ile Türk Hukuku’nda kendisine yer bulmuştur. GK’nın 57. maddesinin hükümleri ise Gümrük Yönetmeliğinin 100 ila 111. Maddeleri ile ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. TRIPS, GK ve GY bir arada değerlendirildiğinde, Türk Hukuku’ndaki düzenlemelerin çok önemli bir kısmının doğrudan tercüme ile TRIPS anlaşmasından aktarıldığı anlaşılmaktadır. Mevzuatımıza kaynaklık eden TRIPS anlaşmasının ilgili maddeleri ve paralellik gösterdiği GK ve GY’deki maddeler aşağıdaki gibidir.

Madde 51 Gümrük Makamları Tarafından Malların Serbest Bırakılmasının Ertelenmesi

“Üyeler aşağıda yer alan hükümlere uygun olarak, sahte veya telif hakkına tabi korsan malların ithal edilebileceğinden şüphelenmek için geçerli nedenleri olan bir hak sahibinin, bu tür malların serbestçe dolaşımı için gümrük makamlarınca başvuruda bulunmasını sağlayacak usuller kabul edeceklerdir. Üyeler bu Bölümde yer alan şartların yerine getirilmesi koşuluyla, fikri mülkiyet haklarını başka şekilde ihlal eden mallar için de böyle bir başvuru yapılmasına olanak sağlayabilirler. Üyeler kendi ülkelerinde ihraç edilecek, ihlale neden olan malların gümrük makamlarınca serbest bırakılmasının ertelenmesi ile ilgili uygun usullerin uygulanmasını da öngörebilirler.”

Bu madde aracılığıyla gümrük idaresinin harekete geçmesinde başvuru sistemi tesis edilmiştir. Bu nedenle ilgili Türk mevzuatının ilgili kısımlarındaki ilk maddeler de burada olduğu gibi başvuruya ilişkindir. Bunlar GK m.57/1/a ve GY m.103’te düzenlenmiştir.

Madde 52 Uygulama

“Madde 51 kapsamındaki usullere başvuran hak sahiplerinden, malların ithal edildiği ülkenin yasaları kapsamında hak sahibinin fikri mülkiyet hakkının görüldüğü şekliyle ihlal edildiği konusunda yetkili mercileri ikna edecek yeterli delilleri sunması ve malların gümrük makamlarınca kolaylıkla tanınmasını sağlamak için yeterince ayrıntılı bir tanımını yapması istenebilir. Yetkili merciler başvurunun kabul edilip edilmediğini ve yetkili merciler tarafından tespit edildiği takdirde, gümrük makamlarının önlem alacağı süreyi makul bir süre içinde başvuru sahibine bildireceklerdir.” Gümrük idaresinin harekete geçmesi için söz konusu eşyanın ilgili hakları ihlal edip etmediği tespit edilebilir olmalıdır. Bu da ancak hak sahibinin eşyaya ilişkin yeterince ayrıntılı bilgi vermesi ile mümkündür. Bu maddenin gerekliliğini yerine getirmek amacıyla GY'nin 103. maddesi ayrıntılı olarak başvuru sürecini düzenlemektedir.

Madde 53 Teminat veya Eşdeğer Güvence

Uluslararası ticarete mal akışlarının hızlı bir şekilde devam etmesi önemli amaçlardandır. FSMH'yi ihlal ettiği şüphesiyle el konulan eşyanın 10 gün süreyle durdurulması eşya sahibi için çok uzun bir süreken hak sahibi için gerekli tedbir kararlarını aldırması için kısa bir süre olabilir. Bu durumun üstesinden gelmek için teminat uygulaması tesis edilmiştir. Buna göre:

“(1) Yetkili merciler davalıyı ve kendilerini korumak ve suistimali önlemek için başvuru sahibinden teminat veya eşdeğer bir güvence vermesini isteme yetkisine sahip olacaklardır. Bu teminat veya eşdeğer güvence bu usullere başvurulmasını engellemeyecektir.

(2) Bu Bölüm kapsamında herhangi bir başvuru uyarınca, sınai tasarım, patent, dizilim-tasarım veya ifşa edilmemiş bilgileri içeren malların serbest dolaşım için serbest bırakılması gümrük makamlarınca, adli veya bağımsız bir başka merci tarafından alınan kararlar dışında alınmış bir karara dayanılarak ertelendiği takdirde ve Madde 55'de öngörülen süre usulüne uygun olarak yetkili kılınmış merci tarafından geçici herhangi bir telafi yöntemine başvurulmadan sona erdiği takdirde ve diğer ithalat şartlarının tamamına uyulmuş olması koşuluyla, malların sahibi, ithalatçısı veya mal gönderilen kimse hak sahibini herhangi bir ihlale karşı korumak için yeterli tutarda bir teminat verdiği takdirde malların serbest bırakılmasına hak kazanacaktır. Bu teminatın ödenmiş olması, hak sahibinin başka telafi yöntemlerine başvurmasına zarar

vermeyecek olup, hak sahibinin makul bir süre içinde dava hakkını kullanmaması halinde teminatın serbest bırakılacağı anlaşılmaktadır.” Bu maddenin gereklilikleri ise GK m.57/7 ve GY m.108 hükümlerince düzenlenmiştir.

Madde 54 Erteleme Bildirimi

“Madde 51'e uygun olarak malların serbest bırakılmasının ertelendiği ithalatçıya ve başvuru sahibine derhal bildirilecektir.” Gümrük idaresinin gerçekleştirdiği durdurma ve alıkoyma kararları GK m.57/1/a ve GY m.104 ile uyarınca beyan ve hak sahibine bildirilmektedir.

Madde 55 Erteleme Süresi

“Davanın esasına ilişkin bir kararın alınmasına yol açan takibatın davalı dışında bir başka tarafça başlatıldığı veya usulüne uygun olarak yetkili kılınmış makamın malların serbest bırakılmasının ertelenmesini uzatan geçici önlemleri aldığı, erteleme kararı başvuru sahibine bildirildikten sonra en fazla 10 işgünü içinde gümrük makamlarına bildirilmediği takdirde, ithalat ve ihracatın diğer tüm şartlarına uyulmuş olması koşuluyla mallar serbest bırakılacaktır, bu zaman sınırı uygun hallerde 10 işgünü kadar daha uzatılabilir. Davanın esasına ilişkin bir kararın alınmasına yol açan takibatların başlatılmış olması halinde, makul bir süre içinde bu önlemlerin değiştirilmesine, iptal edilmesine veya teyit edilmesine karar vermek amacıyla davalının talebi üzerine, mahkemede dinlenme hakkı da dahil olmak üzere bir inceleme yapılacaktır. Yukarıda yer alan hükümlere rağmen, malların serbest bırakılmasının ertelenmesi geçici adli bir önleme uygun olarak yürütüldüğü veya sürdürüldüğü takdirde, 50nci maddenin 6nci paragrafı hükümleri uygulanacaktır.” Durdurulan ve alıkonan mallara ilişkin süreler GK m.57/3 ve GY m.107 hükümlerince düzenlenmektedir. Bu madde belirtilmemekle beraber çabuk bozulacak eşya için 3; diğer eşyalar için burada olduğu 10 işgünüdür.

Madde 56 Malların Sahibinin ve İthalatçının Tazmin Edilmesi

“İlgili makamlar, başvuru sahibine, malların haksız olarak alıkonması veya Madde 55 uyarınca serbest bırakılan malların alıkonması nedeniyle uğradıkları zarara karşılık ithalatçıya, alıcıya ve malların sahibine uygun bir tazminat ödemesini emretme hakkına sahip olacaklardır.” Diğer maddelerden farklı olarak, bu maddenin hükümlerini yansıtacak bir düzenleme mevzuatımızda bulunmamaktadır. Fakat böyle

bir düzenlemenin bulunmaması, tarafların birbirlerine karşı tazminat başvurusunda bulunması için mevcut hukuk yollarını kapatmayacaktır.

Madde 57 Kontrol ve Bilgi Edinme Hakkı

“Gizli bilgilerin korunması hususuna zarar verilmemesi koşuluyla Üyeler yetkili makamları, hak sahibine hak talebini tevsik etmesi amacıyla gümrük makamlarınca alıkonan malları kontrol ettirmesi için yeterli fırsatı tanımaya yetkili kılacaklardır. Yetkili makamlar ayrıca ithalatçıya bu malları kontrol ettirmesi için eşit bir fırsat tanıma yetkisine de sahip olacaklardır. Davanın esasına ilişkin olarak olumlu bir tespit yapılması halinde, Üyeler yetkili mercilere malları gönderenin, ithalatçının ve alıcının ad ve adreslerini ve söz konusu malların miktarını hak sahibine bildirme yetkisini verebilirler.” Mallara ve beyan sahibine ilişkin bilgilerin gizliliği GY m.106 hükümlerince düzenlenmiştir. Buna göre paylaşılacak bilgiler GY m.104’te sayılan bilgiler yalnızca ürünün sahte olup olmadığının tespitinde ya da mahkemeye başvuruda bulunulabilmesi için kullanılabilir.

Madde 58 Re’sen Hareket Etme

Bu maddede gümrük idaresinin re’sen hareket etme yetkisini nasıl kullanacağı açıklanmıştır. Buna göre “bir fikri mülkiyet hakkının ihlal edildiğine ilişkin olarak aksi kanıtlanmadıkça doğru kabul edilen deliller elde ettikleri malların serbest bırakılmasının ertelenmelerini istedikleri takdirde: (a) Yetkili merciler hak sahibinden herhangi bir zamanda, bu yetkileri kullanmalarına yardımcı olabilecek bilgileri isteyebilirler; (b) ithalatçı ve hak sahibi erteleme kararından derhal haberdar edileceklerdir, ithalatçının erteleme kararına karşı yetkili mercilere itirazda bulunması halinde, erteleme, gerekli değişiklikler yapılmış olarak Madde 55’te yer alan koşullara tabi olacaktır;

GK m.57/1/b ve GY m.102 hükümleri de idarenin re’sen yapabileceği işlemleri açıklamaktadır. Buna göre idare hak sahibine ve eşya sahibine, eşyanın durdurulduğu bildirir ve gerekli duyduğu bilgileri talep edebilir.

(c) iyi niyetle hareket edildiği veya hareket edilmesi planlandığı takdirde, Üyeler yalnızca kamu makamlarını ve görevlilerini telafi edici uygun önlemler konusunda yükümlülükten muaf tutulacaklardır.”

Bu maddenin c bendi, daha sonra ayrıntılı bir biçimde tartışılacak olan GK'nın idare ve yetkililerinin sorumlu tutulamayacak olduğunu düzenleyen GK m.57/2 hükmüne kaynaklık etmektedir.

Madde 59 Telafi Yöntemleri

“Hak sahibine açık olan diğer dava hakları saklı kalmak üzere ve davalının adli mercilere inceleme yapılmasını talep etme hakkına tabi olarak, yetkili merciler Madde 46'da yer alan ilkelere uygun olarak ihlale neden olan malların imha edilmesini veya bertaraf edilmesini emretme yetkisine sahip olacaklardır, yetkili merciler sahte markalı mallarla ilgili olarak istisnai koşullar dışında, ihlale neden olan malların değiştirilmemiş haliyle yeniden ihraç edilmesine izin vermeyecekler veya bunları farklı bir gümrük usulüne tabi tutmayacaklardır.” Sahte eşyanın kolaylaştırılmış imhası ve sahte olduğu kesinleşen eşyanın tasfiyesi sırasıyla GK m.57/6, GY m.105 ve GK m.57/4, GY m.111 uyarınca düzenlenmiştir.

Madde 60 Çok Az Miktarda İthalat

“Üyeler, seyahat edenlerin şahsi eşyası içinde bulunan veya küçük partiler halinde gönderilen ticari niteliği olmayan az miktarlardaki malları yukarıdaki hükümlere tabi olmaktan muaf tutabilirler.” Tüm bu düzenlemelerin amacı sahte eşyanın ticaretini engellemektir. Fakat ticaret gerçekleşikten sonra nihai tüketici elinde bulunan sahte eşyalar öncelikli hedefler olmadıkları gibi uygulama açısından çok gerçekçi hedefler de değildir. GK m.57/5 de bu yaklaşımı yansıtabilecek şekilde yolcu beraberindeki hediye eşyayı ve vergi muafiyeti sınırları içinde bulunan eşyayı bu kapsamın dışında tutmaktadır.

2.2.1.3. TRIPS sonrası gümrük mevzuatında sahte eşya

TRIPS anlaşması Türkiye'nin AB ile olan gümrük birliği ve adaylık sürecinde de önemli bir kaynak metindir. Türkiye ile AB¹⁴⁰ arasında ortaklık kurmak amacıyla imzalanan Ankara Anlaşması ile bu ortaklığı sağlamak amacıyla Türkiye Ortaklık Konseyi kurulmuştur. AB ile sağlanan gümrük birliği sonrasında Konseyin 1995'te Brüksel'de gerçekleşen toplantı kararlarında, madde 54'te, Türkiye mevzuatının AB mevzuatına uyumlu hale getirilmesinde gümrük birliği için doğrudan gerekli olan alanlar olarak ticaret politikası, üçüncü ülkelerle imzalanan ve sanayi ürünleri itibarıyla

¹⁴⁰ 1963 yılında Ankara Anlaşması imzalanırken Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) adını taşııyordu.

ticari boyutu olan anlaşmalar, sanayi ürünleri ticaretindeki teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin mevzuat, rekabet, sınai ve fikri mülkiyet hukuku ile gümrük mevzuatı sayılmıştır¹⁴¹. Böylelikle Türkiye ve AB arasında FSMH'nin gümrüklerde korunmasında ilk adımlar atılmıştır. Aynı kararların 31. Maddesi ile, taraflar eş düzeyde koruma için yerine getirilmesi gereken yükümlülükler uyacağını taahhüt eder ve Ek.8 ile bu yükümlülükler açıklanır. Bunlar kısaca TRIPS ve Türkiye'nin daha önce imzaladığı bir dizi anlaşmasının önemi ve kabulü, eşit düzeyde korumanın taahhüdü, Türk mevzuatının AB mevzuatına yaklaşması için kabul edilen AB düzenlemeleri, bu düzenlemelerin uygulamaya konması için gereken azami sürelerdir.

TRIPS Anlaşması 1994 yılında imzalanmış ve 1 Ocak 1995'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu anlaşmaya 1995 yılında taraf olmuş ve 2000 yılında uygulamaya başlamıştır. Hem bu anlaşmaya taraf olmakla hem de AB ile gerçekleştirilen müzakerelerle beraber Türkiye ulusal mevzuatını uyumlaştırmak amacıyla 1995 yılında bir dizi KHK yayımlamıştır. Çalışmanın birinci bölümünde kronolojik olarak açıklanan bu KHK'lerden özellikle 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında KHK hem sahte eşya hem de gümrük işleyişi ve uygulamaları bakımından önem arz etmektedir. 556 Sayılı KHK'nın birinci kısım üçüncü bölümü "Markanın Koruma Kapsamı" başlığını taşımaktadır. Bu bölümdeki madde 9'da marka tescilinden doğan hakların kapsamı belirtilmiştir. Madde 9'un birinci fıkrasında marka sahibinin önlenmesini talep edebileceği fiiller sayılmıştır. Bu fiiller:

"a) Markanın tescil kapsamına giren aynı mal ve/veya hizmetlerle ilgili olarak, tescilli marka ile aynı olan herhangi bir işaretin kullanılması.

b) Tescilli marka ile aynı veya benzer olan ve tescilli markanın kapsadığı mal ve/veya hizmetlerin aynı veya benzeri mal ve/veya hizmetleri kapsayan ve bu nedenle halk tarafından, işaret ile tescilli marka arasında ilişkilendirilme ihtimali de dahil, karıştırılma ihtimali bulunan herhangi bir işaretin kullanılması.

c) Tescilli marka ile aynı veya benzer olan ve tescilli markanın kapsamına giren mal ve/veya hizmetlerle benzer olmayan, ancak Türkiye'de ulaştığı tanınmışlık düzeyi nedeniyle tescilli markanın itibarından dolayı haksız bir yarar elde edecek veya tescilli markanın itibarına zarar verecek veya tescilli markanın ayırt edici karakterini zedeleyecek nitelikteki herhangi bir işaretin kullanılması."

¹⁴¹ 1/95 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı. <https://www.ab.gov.tr/> (Erişim Tarihi:13.06.2022)

Bununla beraber aynı maddenin ikinci fıkrasında, birinci fıkra hükmü uyarınca yasaklanabilir durumlar sayılmıştır. Bu durumlardan c bendindeki ifade gümrüklerle ilgilidir. Buna göre: “c) İşareti taşıyan malın gümrük bölgesine girmesi, gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulması” yasaklanabilir. Söz konusu madde hükmü de gümrük idarelerine sahte eşya niteliğine haiz eşya ile karşılaşılması durumlarında gümrük idarelerinin yetkisinin boyutunu düzenlemesi bakımından önemlidir.

556 sayılı Markaların Korunması Hakkında KHK'nın sekizinci kısmı marka hakkına tecavüz durumlarını düzenlemektedir. Bu kısımda yer alan madde 61'de tekrar madde 9'a atıf yapılarak marka hakkına tecavüz sayılan fiilleri sıralanmaktadır. Buna göre:

“Aşağıda sayılan fiiller marka hakkına tecavüz sayılır:

a) *Marka sahibinin izni olmaksızın, markayı 9 uncu maddede belirtilen biçimlerde kullanmak.*

b) *Marka sahibinin izni olmaksızın, markayı veya ayırt edilmeyecek derecede benzerini kullanmak suretiyle markayı taklit etmek.*

c) *Markayı veya ayırt edilmeyecek derecede benzerini kullanmak suretiyle markanın taklit edildiğini bildiği veya bilmesi gerektiği halde tecavüz yoluyla kullanılan markayı taşıyan ürünleri satmak, dağıtmak veya bir başka şekilde ticaret alanına çıkarmak veya bu amaçlar için gümrük bölgesine yerleştirmek, gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutmak veya ticari amaçla elde bulundurmak.”* Bu maddede tam da çalışmanın konusunu işaret edecek şekilde hem eşya sahteciliğinin hem de gümrük faaliyetlerinin kesiştiği bir durumdan bahsedilmektedir. Nitekim konumuzun özünü teşkil eden söz konusu düzenleme son derece önemlidir.

Sekizinci kısmın devam eden maddelerinde gümrüklerle ilgili birtakım düzenlemelere daha yer vermektedir. Madde 76'ya göre “*Bu Kanun Hükmünde Kararnamede öngörülen türde dava açan veya açacak olan kişiler, dava konusu markanın kendi marka haklarına tecavüz teşkil edecek şekilde Türkiye'de kullanılmakta olduğunu veya kullanılması için ciddi ve etkin çalışmalar yapıldığını ispat etmek şartıyla, davanın etkinliğini temin etmek üzere, ihtiyati tedbire karar verilmesini talep edebilir*”. “İhtiyati tedbirin niteliği” alt başlıklı Madde 77'de bir önceki maddenin

bahsettiği ihtiyati tedbirlerin, verilecek hükmün etkinliğini sağlayacak nitelikte olması için kapsaması gereken tedbirleri sıralamaktadır. Bunlar arasında b bendinde “*Marka hakkına tecavüz edilerek üretilen veya ithal edilen şeylere Türkiye sınırları içinde veya gümrük ve serbest liman veya bölge gibi alanlar dahil, buldukları her yerde el konulması ve bunların saklanması*” tedbiri sayılmıştır.

Madde 9’da gümrüklerde meydana gelebilecek hareketlerden bahsederken “gümrükçe onaylanmış bir işlem” ifadesi kullanılmaktadır. Madde 77’de “ithal edilen şeylere” ifadesi; madde 79’da ise “ithalat veya ihracat” ifadesi kullanılmıştır. Bu çalışmanın birinci bölümünde de gündeme getirildiği şekilde gümrük işlemleri sadece ithalat ve ihracattan oluşmamaktadır. Dolayısıyla buralarda da madde 9’da olduğu gibi “... üretilen ve bir gümrük işlemine tabi tutulan şeylere...” ve “bir gümrük işlemi sırasında” ifadelerinin kullanılması kapsayıcı olması bakımından daha isabetli olurdu kanaatindeyiz.

Yukarıda bahsi geçtiği üzere gümrük idarelerinin önemli yetkilerinden biri “el koymadır”. Madde 79 da el koymayla ilgili düzenlemeler içermektedir. Buna göre, “*Hak sahibinin yetkilerine tecavüz oluşturması nedeniyle cezayı gerektiren taklit markalı mallara, ithalat veya ihracat sırasında hak sahibinin talebi üzerine, gümrük idareleri tarafından ihtiyati tedbir niteliğinde el konulabilir. El koyma ile ilgili uygulama bu konuda çıkarılacak mevzuatta düzenlenir. Gümrük İdarelerindeki tedbir, el koyma kararının tebliğinden itibaren on gün içinde esas hakkında ihtisas mahkemesinde dava açılmaz veya mahkemeden tedbir niteliğinde karar alınmazsa idarenin el koyma kararı ortadan kalkar*”.

Tüm bu düzenlemelerle birlikte KHK, yürürlükten kalktığı tarihe kadar, marka hakkının korunmasında gümrüklere düşen görevi düzenlemekteydi. Fakat bahsi geçtiği şekilde gümrük idarelerinin yetki ve sorumluluklarını düzenleyen hükümlere, KHK sonrasında yürürlüğe giren Sınai Mülkiyet Kanunu’nda detaylı bir şekilde yer verilmemiştir. Bu gibi detaylara yalnızca Gümrük Kanunu ve Gümrük Yönetmeliğinde yer verilmektedir.

2.2.2. Güncel gümrük mevzuatı

Çalışmanın birinci bölümde bahsedildiği üzere, Türkiye’de FSMH mevzuatının temel metinleri yakın zamana kadar bir dizi KHK’dan meydana gelmekteydi. 2017 yılında yürürlüğe giren 6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu, marka ve tasarım haklarına

ve dolayısıyla sahte eşyaya ilişkin en güncel düzenlemedir. SMK büyük ölçüde 556 sayılı KHK'ya benzemektedir. Birçok madde doğrudan SMK'ya taşınmıştır. Gümrüklere ilişkin düzenlemelerden ise yalnızca ihtiyati tedbirlerle ilgili olan madde korunmuştur. Diğer maddelere SMK'da yer verilmemiştir. Madde 159'un ikinci fıkrasında ihtiyati tedbirlerin kapsaması gereken tedbirler sıralanmıştır. Maddenin b bendine göre bu tedbirler, *“Sınai mülkiyet hakkına tecavüz edilerek üretilen veya ithal edilen tecavüze konu ürünlere, bunların üretiminde münhasıran kullanılan vasıtalara ya da patenti verilmiş usulün icrasında kullanılan vasıtalara, tecavüze konu ürünler dışındaki diğer ürünlerin üretimini engellemeyecek şekilde, Türkiye sınırları içinde veya gümrük ve serbest liman veya bölge gibi alanlar dâhil, buldukları her yerde el konulması ve bunların saklanması”*nı da kapsar. SMK'da bu ifadenin dışında gümrük mevzuatını işaret eden bir düzenleme bulunmamaktadır. Gümrükle ilgili düzenlemelere Gümrük Kanunu'nda yer verilmiştir. SMK, Söz konusu olabilecek rejimlerden bahsederken yalnızca ithalat ifadesini kullanmıştır. Öyle ki ihracat ifadesi dahi zikredilmemiştir. Bu durum, ihracatla beraber diğer rejimlerin kapsam dışında bırakılması anlamına gelmemelidir. Çünkü GY madde 101, FSMH korumasının kapsamı olarak *“gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma konu olma”* ifadesiyle tüm rejimleri işaret etmektedir. SMK'nın, daha açık olacak şekilde tüm gümrük rejimlerini sayılmayacak olsa dahi ilgili Gümrük Mevzuatı işaret edilebileceği, böylelikle kapsamla ilgili soru işaretlerine yer bırakılmamış olacağı kanaatindeyiz.

2.2.2.1. Gümrük Kanun'unda sahte eşya

Gümrük Kanunu da diğer mevzuatta olduğu gibi zamanla güncellenmiştir. 1949 tarihli 5383 sayılı Gümrük Kanunu ve 1972 tarihli 1615 sayılı Gümrük Kanunu'ndan sonra 1999 yılında yine aynı isimle 4458 sayılı Gümrük Kanunu yürürlüğe girmiştir. Daha önce bahsedildiği üzere FSMH'nın korunması gümrük idaresinin önemli rollerinden birisi haline gelmiştir. Bu doğrultuda yeni Gümrük Kanunu, önceki kanunlardan farklı olarak FSMH'nın korunmasıyla ilgili düzenlemelere doğrudan yer vermektedir. FSMH, Gümrük Kanunu'nun 57. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre: *“1. a) Fikri ve sınai haklar mevzuatına göre korunması gereken haklar ile ilgili olarak hak sahibinin yetkilerine tecavüz¹⁴² eder mahiyetteki eşyanın alıkonulması veya*

¹⁴² Sınai Mülkiyet Kanununa benzer şekilde Gümrük Kanunu'nda da fikri ve sınai haklarla ilgili olarak *“tecavüz ve ihlal”* kavramlarını kullanılmaktadır. *“Tecavüz”* kelimesine yalnızca 1 kez yer veren GK, daha ziyade *“ihlal”* kavramını kullanmayı yeğlemiştir. Öyle ki, ilk fıkranın birinci bendinde *“tecavüz”* kelimesine yer verdiği 57. Maddede, aynı fıkranın ikinci bendinden itibaren *“ihlal”* kelimesini kullanmayı

gümrük işlemlerinin durdurulması hak sahibinin veya temsilcisinin talebi üzerine gümrük idareleri tarafından gerçekleştirilir. Durdurma veya alıkoyma kararı hak sahibi veya temsilcisi ile beyan sahibi veya 37'nci maddede belirtilen kişilere bildirilir". Bu bentte doğal olarak tüm fikri ve sınai mülkiyet hakları sayılmamış fakat ilgili mevzuat düzenlemeleri işaret edilmiştir. İlgili kısımda ayrıntılı olarak ele alındığı üzere bu haklar oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır.

Diğer yandan gümrük mevzuatında en açık şekilde sahte eşya kavramının tanımı ise gümrük yönetmeliğinde yapılmaktadır. Hatırlatmak gerekirse GY 100. Maddesi birinci fıkra c bendi sahte eşyayı "1) Ambalajı da dahil olmak üzere, yetkisiz olarak hak sahibinin aynı tip eşya için geçerli tescilli markası ile aynı ticari markayı veya esas yönleri itibariyle bu ticari markadan ayırt edilemeyen bir ticari markayı taşıyan ve bu yolla fikri ve sınai hakların korunması mevzuatına göre güvence altına alınan hakkı ihlal eder nitelikteki eşyayı, 2) Sahte eşyayla birlikte veya ayrı olarak birinci alt bentte belirtilen eşya ile aynı koşullarda gümrüğe sunulan logo, etiket, stiker, broşür, kullanım kılavuzu, garanti belgesi gibi her türlü marka simgesini, 3) Birinci alt bentte belirtilen eşya ile aynı koşullarda ve sahte eşyadan ayrı olarak gümrüğe sunulan, sahte eşyanın markalarını taşıyan ambalaj malzemelerini," ifade eder şeklinde tanımlamaktadır. Bu maddede ifadesini bulan tanımlar ise yalnızca marka hakkını tarif eder niteliktedir. Dolayısıyla sahte eşya tanımı, birçok FSMH'yi kapsam dışı bırakmaktadır. Fakat GK'nın 57. Maddesi 1. Fıkrası a bendindeki ifadesi açıktır ve Kanun FSMH mevzuatından doğan hiçbir hakkı gümrüklerdeki korumanın dışında bırakmamaktadır. FSMH'nin geniş kapsamı, bu hakların gümrüklerde korunmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle eşyaya dışarıdan ya da gümrük idaresinin gözünden bakıldığında bazı hakların tespit edilmesi oldukça zordur. Transferlerinin doğaları gereği bilgisayar programları, eşyanın içine gömülü bulunan yarı iletken topografyaları ve entegre devreleri ve eşyanın üretimi esnasında faydalanılan patentlerle ilgili ihlaller gümrük kontrolleri sırasında tespit edilemeyebilmektedir. Dolayısıyla re'sen yapılan kontrollerde marka hakkı dışındaki hakları ihlal eden eşyalara rastlansa bile bu eşyaların FSMH'nı ihlal ettiği fark edilmiyor olabilir. Fakat hak sahibinin başvurusu üzerine ilgili mevzuat tarafından FSMH olarak tanımlanan hakların ihlali şüphesi ile gümrük idarelerince işlem

tercih etmiştir. Bu da kanun koyucunun kavramları birbirlerinin yerine ve eş anlamlı olarak kullandığı çıkarımını yapmamıza yol açmaktadır. Aynı şekilde kullanımın Gümrük Yönetmeliği'nde de yer aldığını ifade etmek isteriz.

yapılabilmektedir. Eğer bahsi geçen tespit zorlukları yaşanıyorsa, ilgili merciler aracılığıyla hukuki adımların başlatılması için geçici durdurma işlemleri yapılmaktadır.

Yine aynı bentte, gümrük idaresinin sahte eşyaya karşı, hak sahibinin veya temsilcisinin talebi ile harekete geçeceği belirtilmiştir. Fakat gerekli durumlarda idare re’sen de işlemler yapabilir. Bu durum aynı maddenin b bendinde düzenlenmiştir. Buna göre: “b) Gümrük idaresine henüz bir talepte bulunulmadığı durumda ve söz konusu eşyanın fikri ve sınaı mülkiyet haklarını ihlal ettiğine dair açık deliller olması halinde, hak sahibinin geçerli bir başvuruda bulunabilmesini teminen, gümrük idareleri tarafından eşya  işgünü süresince re’sen alıkonulabilir veya eşyanın gümrük işlemleri durdurulabilir.”

Tüm bunların yanı sıra GK madde 57’nin ikinci fıkrası ise gümrük idaresinin sahte eşyanın geçişinden veya el konmasından kaynaklanan kayıplara karşı sorumlu tutulamayacağını belirtmektedir. Buna göre: 2. *Fikri ve sınaı hakların ihlal edildiği gerekçesi ile gümrük idaresine yapılan başvurunun kabul, söz konusu eşyanın gümrük idaresince gereğince muayene edilmeden bırakıldığı veya eşyanın alıkonulması için herhangi bir önlem alınmadığı gerekçesi ile hak sahibine tazminat hakkı doğurmaz. Fikri ve sınaı hakları ihlal eden eşya ile mücadele kapsamında, gümrük idaresince başvuru üzerine veya re’sen hareket edilmesi nedeniyle ilgili kişilerin zarara uğramasından gümrük idaresi ve yetkilileri sorumlu tutulamazlar.* Fakat bu düzenleme Çevikçelik (2022)’e göre anayasal bir uyuşmazlık yaratmaktadır¹⁴³. Anayasa’nın 125. maddesi 7. fıkrasında, “*İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.*” ifadesiyle, idarenin kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlü olduğu anlaşılmaktadır. Anayasal kurallara ise kanunla istisna getirilmesi mümkün değildir. Buna benzer bir durum 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu’nun 26.maddesinin 5. fıkrasının nc cümlesine ilişkin de meydana gelmiştir. Söz konusu cümleye göre “*ihtiyati tedbirlerin uygulanması sonucu Bakanlığa herhangi bir sorumluluk yüklenemeyeceği ve Bakanlıktan herhangi bir tazminat talep edilemeyeceği*” hüküm altına alınmıştır. Anayasa Mahkemesi 2/5/2018 tarihli toplantısında söz konusu cümlenin Anayasa’nın 125/7 hükmü gereğince iptaline karar vermiřtir¹⁴⁴. Dolayısıyla buradan yola çıkararak diyebiliriz ki Gümrük

¹⁴³ evikelik, M. (2022). Gümrük Hukukunda İdari Faaliyet ve Hukuki Denetimi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gazi niversitesi. s.317.

¹⁴⁴ Anayasa Mahkemesi. 30/5/2018 Tarihli Basın Duyurusu. İdari İşlemler Nedeniyle İdarenin Sorumlu Olmadığını Düzenleyen Kuralın İptali.

Kanunu madde 57/2 hükmünün de iptali mümkündür. Mevcut düzenlemenin kaynağı TRIPS anlaşmasının madde 58/c hükümleridir. Buna göre, “(c) iyi niyetle hareket edildiği veya hareket edilmesi planlandığı takdirde, Üyeler yalnızca kamu makamlarını ve görevlilerini telafi edici uygun önlemler konusunda yükümlülükten muaf tutulacaklardır”.

Kanaatimizce bu hüküm bir zorunluluk değil ulusal yasa yapıcıya tanınmış bir kolaylık şeklinde okunmalıdır. Dolayısıyla anlaşmanın öngördüğünün ötesinde bir düzenleme, hem anayasa ile uyum hem de idarenin eylem ve işlemlerinden zarar görenlerin haklarının daha kapsamlı korunmasını sağlayabilir. Fakat çalışmanın son bölümünde detaylıca tartışılacağı üzere, gümrük idaresinin tüm sahte eşya ticaretini engellemesi mümkün değildir. Dolayısıyla bazı hak sahiplerinin zarara uğrayacağı kesindir. Aynı zamanda sahte eşya tespit edilemediği için bu zararın hangi idare sebebiyle doğduğunun tespiti de mümkün değildir. Bu sebeplerle idareye gerçek dışı bir sorumluluk yüklendiği söylenebilir. Yalnızca bu açıdan bakıldığında idarenin sorumluluğunu kısıtlayan mevcut düzenlemenin isabetli olduğu düşünülebilir.

Mevcut düzenlemeyle zarar görebilecek olanlar sadece hak sahipleri değildir. Devam eden fıkra uyarınca, eşyasına el konulması sebebiyle eşya sahibi de zarar görebilir. Bir önceki durumdan farklı olarak, haksız el konulan eşya sebebiyle meydana gelecek olan kaybın sorumlu olduğu idare bellidir ve işlemi gerçekleştiren idaredir. Fakat burada işleme tesis olan karar hak sahibinin iddiası ve aldırıldığı ihtiyati tedbir kararı olduğu için böyle bir durumda doğacak zararın sorumlusu da idare değil, hak sahibi olacaktır. Yargıtay benzer bir durum için verdiği kararında, el konulan eşyanın orijinal olduğu ve FSMH’yi ihlal etmediği durumlarda eşya sahibinin meydana gelen zararının davacı hak sahibi tarafından karşılanmasına hükmetmiştir¹⁴⁵. TRIPS anlaşması madde 56 göre “İlgili makamlar, başvuru sahibine, malların haksız olarak alıkonması veya Madde 55 uyarınca serbest bırakılan malların alıkonması nedeniyle uğradıkları zarara karşılık ithalatçıya, alıcıya ve malların sahibine uygun bir tazminat ödemesini emretme hakkına sahip olacaklardır.” Daha önce belirtildiği üzere, gümrük mevzuatında TRIPS anlaşmasının bu hükmüne ilişkin bir düzenleme olmamasına rağmen, yargı organının bu korumayı sağlayacak şekilde karar verdiği söylenebilir.

¹⁴⁵ T.C. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, E.2013/2447, K.2013/19525, T. 04.11.2013.

Gümrük Kanunu'nun bazı hükümleri, Gümrük Yönetmeliği'nde genişletilerek detaylıca açıklanmıştır. GK madde 57/3 durdurma ve alıkoymada uygulanacak sürelerle; madde 57/4 sahte olduğu kesinleşen eşyanın tasfiyesine; madde 57/6 mahkemenin tespitine gerek olmaksızın kolaylaştırılmış imhaya; madde 57/7 ise alıkonulan eşyanın teminatla serbest bırakılabileceğine ilişkin hükümler içermektedir. Bunlar sırasıyla GY m.107; m.111; m.107 ve m.108'de detaylıca düzenlenmektedir.

Gümrük Kanunu madde 57'nin 5. fıkrası hariç olmak üzere, tüm fıkraları GY'de açıklanmıştır. Diğer fıkralardan farklı olarak GK madde 57/5 hükmü ya da bu hükmü açıklayacak düzenlemeler GY'de yer almamaktadır. FSMH koruması kapsamı dışında bırakılan eşyayı tanımlayan bu düzenlemeye göre, *“5. Yolcuların kendi kullarımlarına mahsus kişisel eşya ile ticari mahiyette olmayan ve gümrük vergisi muafiyeti sınırları içinde kalan hediyeelik eşya için bu madde hükümleri uygulanmaz. Aynı şekilde, fikri ve sınaî haklar mevzuatına göre korunması gereken haklar ile korunmuş ve hak sahibinin izni ile üretilmiş eşyanın; hak sahibinin rızası dışında bir gümrük işlemine tabi tutulması veya hak sahibinin onayladığından farklı şartlarda üretilmesi veya başka şartlarda bir marka taşınması halinde, söz konusu eşya bu madde hükümleri kapsamı dışında tutulur.”* İfadenin ilk kısmı yolcu beraberinde bulunan, az miktardaki ticari mahiyette olmayan hediyeelik eşyayı ve gümrük vergisi muafiyeti sınırları içinde olan küçük sevkiyatları kapsam dışında bırakmaktadır. Hali hazırda büyük sevkiyatlarda bile sahte eşyanın tespitinde zorluklar yaşanırken, bu şekilde tanımlanan eşyaların tespit edilmesi oldukça güçtür. Dolayısıyla bu yöndeki bir düzenleme gümrük idaresinin işleyişleri ve yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda isabetlidir. Bu uygulamanın Türkiye'nin ekonomik gerçekleri ve çalışmanın bulguları bağlamında değerlendirilmesine sonuç ve değerlendirmeler başlığında yer verilecektir.

İfadenin ikinci kısmı ise bambaşka bir soruna işaret etmektedir. Hangi eşyanın sahte olduğunu tespit etmek, gelişen taklitçilik yöntemleriyle beraber oldukça güçtür. Buna ek olarak hak sahibinin izni ile, ya da hak sahibinin izni olmadan ama hak sahibinin anlaşmalı olduğu üreticisi tarafından üretilen eşyalar da bulunmaktadır. Bu eşyalar fiziksel olarak orijinalleriyle aynı özellikleri taşımaktadırlar. Dolayısıyla birbirlerinden farksızdırlar. Bu durum özellikle paralel ithalat şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu eşyalar sahte olmasalar da haksız rekabete sebep oldukları iddiasıyla hak sahibinin ya da lisanslı temsilcisinin ekonomik çıkarlarını zedeleyeceği için bu eşyaların da ticaretinin engellenmesi istenmektedir. Bu fıkranın hükümleri gereğince bu

durum kapsam dışında bırakılmıştır. Yukarıda hak sahibinin aldırıldığı tedbire istinaden mallara el konulması sebebiyle meydana gelen kayıplardan hak sahibinin sorumlu tutulduğuna ilişkin atıfta bulunulan Yargıtay Kararı, aynı zamanda bu duruma ilişkin yorumlar da içermektedir. Buna göre, daha önce hak sahibinin izniyle üretilmiş olan ama paralel ithalat yoluyla yurda sokulan ürünlerin sahte olarak değerlendirilemeyeceğine ve dolayısıyla gümrüklerde durdurulamayacağına hükmedilmiştir¹⁴⁶. Bu tartışma, haksız rekabet hukukunun konusunu oluşturmakta fakat gümrüklerin sahte eşyayla ilgili çalışma alanına girmemektedir.

2.2.2.2. Gümrük Yönetmeliği'nde sahte eşya

Kanunlar ilgilendikleri alanlardaki önemli esasları belirleyen çerçeve yapılarıdır ve bazı konuların yönetmeliklerle düzenlenmesini öngörürler. Gümrük Yönetmeliği de Gümrük Kanunu'nun yönetmelikle düzenlenmesini öngördüğü konuları düzenlemek ve uygulamaya yön verecek hususlara açıklık getirmek için yayımlanmıştır. FSMH'nin gümrüklerde korunması da son derece teknik ve ayrıntılı bir konu olması sebebiyle yönetmelikle açıklanmaya ihtiyaç duyulan alanlarından biridir. Bu doğrultuda yönetmeliğin “Gümrükçe Onaylanmış İşlem veya Kullanım” isimli dördüncü kitabının ikinci kısmı, “Fikri ve Sınai Hakların Korunması” başlığını taşımakta ve 100 ila 111. maddeleri arasında gümrük idarelerinin eşyalar üzerindeki FSMH'ye ilişkin işlemlerini düzenlemektedir. Daha önce bahsedildiği üzere, yönetmeliğin bu maddeleri TRIPS anlaşmasının ve GK'nın ilgili maddelerini yansıtacak şekilde düzenlenmiştir¹⁴⁷. Bu kısımdaki önem arz ettiği düşünülen ifadelerden bazıları açıklanmaya çalışılacaktır.

Tanımlar başlıklı madde 100/a, -sahte eşya tanımı sadece marka hakkını tarif ediyor olsa da- korumanın kapsamının sadece marka olmadığını ve “*Fikri ve Sınai Haklar*” ifadesiyle “5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 5147 sayılı Entegre Devre Topografyalarının Korunması Hakkında Kanun, 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitleri Üzerinde Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun, 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve fikri ve sınai hakların korunması mevzuatına göre korunması gereken hakları düzenleyen diğer mevzuat ile

¹⁴⁶ T.C. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, E.2013/2447, K.2013/19525, T. 04.11.2013.

¹⁴⁷ Detaylı bilgi için bkz. Gümrük Yönetmeliği madde 100-111.

korunan hakları”nı kast ettiğini belirtmektedir. Daha önce bahsedildiği üzere, FSMH’yi konu edinen KHK’ler güncellenmiş ve yerini Sınai Mülkiyet Kanunu’na bırakmıştır. Fakat Yönetmelik bu açıdan güncellenmemiş ve hala söz konusu hakların tanımında yürürlükten kaldırılmış olan KHK’leri işaret etmektedir. Yönetmeliğin bu kısmının da güncellenmesi isabetli olacaktır.

Nihayetinde GY madde 100/1/c, bu çalışmanın üzerine kurulu olduğu sahte eşya tanımını yapmaktadır. Buna göre sahte eşya “1) *Ambalajı da dahil olmak üzere, yetkisiz olarak hak sahibinin aynı tip eşya için geçerli tescilli markası ile aynı ticari markayı veya esas yönleri itibarıyla bu ticari markadan ayırt edilemeyen bir ticari markayı taşıyan ve bu yolla fikri ve sınai hakların korunması mevzuatına göre güvence altına alınan hakkı ihlal eder nitelikteki eşyayı, 2) Sahte eşyayla birlikte veya ayrı olarak birinci alt bentte belirtilen eşya ile aynı koşullarda gümrüğe sunulan logo, etiket, stiker, broşür, kullanım kılavuzu, garanti belgesi gibi her türlü marka simgesini, 3) Birinci alt bentte belirtilen eşya ile aynı koşullarda ve sahte eşyadan ayrı olarak gümrüğe sunulan, sahte eşyanın markalarını taşıyan ambalaj malzemelerini*”, ifade etmektedir. Görüldüğü üzere, GY madde 100 “sahte eşya” kavramını tescilli marka ile ilişkilendirmektedir. Bu bakımdan tescilli bir ticari markayı temsil eden, andıran, anlamlandırılan her türlü unsurun gümrüklerden geçişini yassak eden bir düzenleme mahiyetindedir.

Hemen devam maddesinde ise sahte eşya ile gümrük idareleri arasındaki bağlantının kurulduğu görülmektedir. Öyle ki GY madde 101’e göre fikri ve sınai hakların korunmasının kapsamı, “(1) *Gümrük idareleri, Türkiye Gümrük Bölgesinde taşıt değiştiren eşya da dahil olmak üzere gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma konu, fikri ve sınai hakları ihlal ettiğinden şüphe edilen veya bu hakları ihlal eder nitelikteki eşya*”dır. GY’de bahsi geçen “gümrükçe onaylanmış işlem veya kullanıma tabi tutulması” ifadesinin anlamını ve içeriğini de GK madde 3/14’te bulabilmekteyiz. Madde hükmünde sözü geçen deyim, “*eşyanın, a) Bir gümrük rejimine tabi tutulmasını, b) Bir serbest bölgeye girmesini, c) Türkiye Gümrük Bölgesi dışına yeniden ihracını, d) İmhasını, e) Gümrüğe terk edilmesini*” ifade etmektedir. Bu fıkrada sözü edilen “gümrük rejimi” deyimini ise GK madde 3/15’te açıklanmıştır. Buna göre gümrük rejimi deyimini, ilk bölümde de değinildiği üzere “a) *Serbest dolaşıma giriş rejimini, b) Transit rejimini, c) Gümrük antrepo rejimini, d) Dahilde işleme*

rejimini, e) Gümrük kontrolü altında işleme rejimini, f) Geçici ithalat rejimini, g) Hariçte işleme rejimini, h) İhracat rejimini” ifade etmektedir.

Bu noktada belirtilmelidir ki, korumanın kapsamı önemli bir tartışmanın konusunu oluşturmaktadır. Daha önceki bölümde 556 sayılı KHK ve SMK arasında gümrük işlemlerini işaret eden, gümrük rejimi, ithalat ve ihracat ifadelerinin kullanımının belirsizliğe sebep olduğu ve doğru yaklaşımın yukarıda belirtilen GK'nın ilgili tanımına atıf yaparak “gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulması” ifadesinin kullanılması olduğu belirtilmişti. SMK'da bu tanım ya da atıf kullanılmamış olsa da GY'nin ifadesi ve bu ifadelerin GK'da ne anlama geldikleri açıktır. Buna göre tüm gümrük işlemleri bu korumanın kapsamındadır. Örnek olarak Yargıtay Kararın'nda da adı sayılmamış olmasına rağmen transit rejimin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁴⁸.

Gümrük idareleri re'sen harekete geçebilseler de sahte eşyanın idarece tanınması önemlidir. Herkesçe bilinen marka ve tasarımların dışındaki marka ve tasarımların da sahtelerinin yapılması söz konusudur. Bu sebeple hak sahibi idareye başvuru da bulunmalıdır. GY madde 103/1'e göre başvuru, “Fikri ve Sınai Hakların İhlali İle İlgili Olarak Gümrük İdaresinin Harekete Geçmesine İlişkin Başvuru Formu” ile elektronik olarak gümrük idaresine yapılır. Bakanlığın yayımladığı “Fikri ve Sınai Hakların Gümrüklerde Korunmasına İlişkin E-Başvuru Rehberi” doğrultusunda, Bakanlığın web sitesinde, E-İşlemler sayfasında yer alan “Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının Gümrüklerde Korunması” isimli modül aracılığıyla başvuru yapılmaktadır¹⁴⁹. “Ayrıca hak sahibinin yurtdışında yerleşik olması halinde 100 ila 111 inci maddeler kapsamındaki işlemler, ancak Türkiye'de yerleşik temsilcisi aracılığıyla yapılabilir.” GY madde 103/2-4'e göre “söz konusu eşyanın gümrük idaresince tanınmasına imkan verecek şekilde; a) Eşyanın tam ve ayrıntılı teknik tanımı, b) Hak sahibince sahteciliğin tür ve şekline ilişkin olarak verilebilecek her türlü bilgi, c) Hak sahibince belirlenen irtibat sağlayacak kişinin isim ve adres bilgisi, bulunması zorunludur.” Bu bilgiler dışında özellikle gözle ayırt edilemeyecek derece benzerleri üretilen sahte eşya için, beyan üzerinden bile tespit yapılabilmesine imkan sağlamak için “b) Eşyanın gönderildiği veya gönderilmesi planlanan yer, c) Sevkiyata veya ambalaja ilişkin ayrıntılar, ç) Planlanmış olan varış veya yola çıkış tarihi, d) Taşıyıcı firma ve taşımada

¹⁴⁸ T.C. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi. E.2003/8321, K.2004/3406, T.01.04.2004.

¹⁴⁹ <https://uygulama.gtb.gov.tr/FSMH/Giris.aspx?ReturnUrl=%2fFSMH%2f> (Erişim Tarihi: 17.05.2024)

kullanılan araca ilişkin bilgi, e) İthalatçı, ihracatçı veya eşyanın zilyedine ilişkin bilgiler, f) Eşyanın üretildiği ülke veya ülkeler ve eşya sevkiyatında kullanılan güzergahlar, g) Orijinal eşya ile bu eşyaya ilişkin hakları ihlal ettiğinden şüphe edilen eşya arasındaki teknik farklılıklar” bildirilir. Koruma süreye tabidir ve GY madde 103/6’ya göre bu süre 1 yılı geçemez. Dolayısıyla başvurular her yıl yenilenmelidir.

GY madde 104/3’e göre gümrük idaresi, “başvuru sahibinin gümrük işlemleri durdurulan veya alıkonulan eşyayı kontrol etmesine izin verir ve hak sahibinin talebi üzerine eşyanın muayenesi sırasında sadece tahlil edilmek ve sonraki işlemleri kolaylaştırmak amacıyla hak sahibine teslim etmek için söz konusu eşyadan numune alabilir. 101 inci maddede yer alan şartlara uygun olarak alınan numuneler tahlilin sonuçlanmasının ardından ve eşyanın gümrük işlemlerinin tamamlanmasından önce gümrük idaresine geri gönderilir. Numunelere ilişkin her türlü tahlil hak sahibinin sorumluluğu altında gerçekleştirilir.” Bu şekilde temin edilen numuneler eşyanın sahte olup olmamasının tespitinde ve bilirkişilerden alınacak raporlarla beraber ihtiyati tedbir ve sonraki yargılama süreçlerinde de kullanılmaktadır.

Tasarım benzerliği gibi durumların dışında eşyanın bir hak sahibinin hakkını birebir taklit ederek üretildiği durumlarda, beyan sahibinin bu eşyanın orijinal olduğu ya da söz konusu hakları ihlal etmediğini ileri sürmesi beklenmemektedir. Bu durumlarda yargılama süreçlerinden ve masraflarından kaçınmak için, kolaylaştırılmış imhaya başvurulabilir. GY madde 105’ e göre eşya “mahkemede dava açılmaksızın veya mahkeme kararı beklenmeksizin bu maddede belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde imha edilebilir. İmha işlemi, gümrük idaresinin gözetimi ve hak sahibinin sorumluluğu altında gerçekleştirilir. İmha ile ilgili tüm masraflar hak sahibinden alınır. İmha sırasında eşyadan gümrük idaresince numune alınır”.

GY madde 108’e göre el konulan veya gümrük işlemleri durdurulan eşya “yargı mercilerinin 10 işgünü süre içerisinde ihtiyati tedbir kararı vermemiş olması durumunda, eşyanın tüm gümrük işlemlerinin tamamlanmış olması halinde, beyan eden, eşya sahibi, ithalatçısı, taşıyıcısı veya elinde bulundurana bir teminat karşılığında teslim edilir. Hak sahibi eşyanın gümrük işlemlerinin durdurulduğuna ilişkin bildirim kendisine ulaştığı tarihten itibaren yirmi işgünü içinde anlaşmazlığa ilişkin yasal süreci başlatmaması halinde alınan teminat çözülür”. Gümrük idaresince el konulan eşyalar, kendilerine tanına süre boyunca depolanırlar. Gümrük idaresinin depolama alanları ise

sınırlı alanlardır ve söz konusu eşyaların buralarda uzun süreler saklanması beklenemez. Aynı şekilde eşyanın serbest bırakılması için verilen teminatlar da şüphesiz beyan sahibi için finansal bir yük oluşturmaktadır. Dolayısıyla hak sahibine tanınan sürelerde gerekli kararların alınamaması durumlarında hem eşya hem de teminat serbest bırakılır.

GY m.110'a göre durdurulan ve alıkonulan eşyanın diğer gümrük işlem ve rejimlerine tabi tutulmasına izin verilmez. Böylelikle örneğin serbest dolaşıma sokulamayan eşya başka bir ülkeye transit rejimi ya da ihracat rejimi kapsamında sevk edilemez.

GY m.111/b'ye göre mahkemece fikri ve sınai hakları ihlal ettiği kesinleşen eşya *“eşyanın nitelikleri hiçbir şekilde ilk haline gelemeyecek şekilde değiştirilerek imha edilir. Marka ve etiketlerinin sökülmesi eşyanın niteliklerinin değişmesi için yeterli kabul edilmez.”* Dolayısıyla böylece söz konusu eşyanın yeniden başka bir marka altında satışının önüne geçilmektedir. Böylelikle sahte eşyanın gümrüklerdeki süreci tamamlanır.

2.3. Avrupa Birliği Gümrük Mevzuatında Sahte Eşya

Türkiye'nin ekonomik ve politik olarak yakın ilişkiler içinde bulunduğu ülkelerin başında Avrupa Birliği ve üye ülkeleri gelmektedir. 1963 yılında başlayan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci¹⁵⁰ ve 1996 yılında dahil olduğumuz Gümrük Birliği¹⁵¹, Türkiye'nin bazı yasal düzenlemelerin AB mevzuatıyla uyumlulaştırılmasına sebep olmuştur. Bunlardan biri de gümrük mevzuatıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin ilişkili bulunduğu AB'nin gümrük mevzuatına da sahte eşya perspektifinden bakmakta fayda vardır.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin gümrük mevzuatının temel düzenlemesi “Union Customs Code”dur (UCC - Birlik Gümrük Kodu). UCC, 9 Ekim 2013 tarihinde, 952/2013 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü¹⁵² ile kabul edilmiş ve 1 Mayıs 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁵³. Böylelikle bir önceki düzenleme olan

¹⁵⁰ https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-birligi_ne-tam-uyelik-sureci.tr.mfa (Erişim Tarihi: 22.06.2024)

¹⁵¹ https://www.ab.gov.tr/gumruk-birligi_46234.html (Erişim Tarihi: 22.06.2024)

¹⁵² Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code

¹⁵³ https://taxation-customs.ec.europa.eu/union-customs-code-ucc-introduction_en (Erişim Tarihi: 22.06.2024)

“Community Customs Code” (CCC - Topluluk Gümrük Kodu) yürürlükten kaldırılmıştır. CCC, FSMH ve gümrüklerde korunmasına ilişkin düzenleme veya açıklamaya herhangi bir hükmünde yer vermemiştir. CCC’den farklı olarak yeni UCC ise, madde 134/1 ve 267/3-e hükümlerinde fikri mülkiyet haklarını ihlal eder nitelikteki eşyanın ticareti ve gümrük idarelerinden geçişinin yasaklamalara ve kısıtlamalara tabi tutulacağını açıkça belirtmektedir. Her iki ifade de 134/1 ve 267/3-e hükümlerinde sırasıyla “Eşyanın gelişi” ve “Eşyanın çıkışı prosedürleri” başlıkları altında yer almaktadır. AB içerisindeki bu tür uygulama ve işlemler konusunda UCC, ülkemiz Türk Gümrük Kanunu mahiyetinde etki gösteren bir çerçeve yasa konumundadır. Öyle ki, Gümrük Kanunu’nda olduğu gibi UCC de “eşyanın gelişi ve çıkışı” dışında transit, antrepo ve yeniden ihraç gibi GK’da rejim olarak tanımlanan bazı prosedürlere sahiptir¹⁵⁴. Fakat Türk SMK’da olduğu gibi UCC de, fikri mülkiyet korumasının kapsamı olarak tüm gümrük işlemlerini açıkça tarif etmemiş, sadece sözü edilen rejimler özelinde konuyu ele almıştır. UCC, günümüze gelene kadar birtakım değişikliklerden¹⁵⁵ geçmiş ve en son halini 12.12.2022 tarihinde almıştır¹⁵⁶. Fakat fikri haklara ilişkin düzenlemeler ilk versiyonunda olduğu şekilde korunmuş ve değişikliğe uğramamıştır.

Fakat FSMH ile ilgili detaylar AB’nin diğer yasal metinlerinde de düzenlenmektedir. Bunlardan FSMH ve özel olarak gümrük idaresinin sorumluluklarını belirleyen düzenleme ise “608/2013 Sayılı Fikri Mülkiyet Haklarının Gümrüklerde Uygulanmasına İlişkin 12 Haziran 2013 Tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü”dür¹⁵⁷. Bu düzenleme, çalışmamızın konusuna kaynaklık eden Gümrük Yönetmeliği’nin sahte eşya tanımıyla tamamen aynı içeriğe sahip bir sahte eşya tanımına yer vermektedir¹⁵⁸. Bu tanım GY’de olduğu gibi TRIPS anlaşmasının ilgili

¹⁵⁴ Union Customs Code m.5

¹⁵⁵ 30/10/2013; 24/12/2016; 01/01/2020; 15/05/2019 ve 12/12/2022 tarihlerinde güncellenmiştir.

¹⁵⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013R0952-20221212> (Erişim Tarihi: 22.06.2024)

¹⁵⁷ Regulation (EU) No 608/2013 of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 concerning customs enforcement of intellectual property rights and repealing Council Regulation (EC) No 1383/2003

¹⁵⁸ Regulation (EU) No 608/2013 of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 concerning customs enforcement of intellectual property rights and repealing Council Regulation (EC) No 1383/2003 m.2/5-a,b,c.

“‘counterfeit goods’ means:

(a) goods which are the subject of an act infringing a trade mark in the Member State where they are found and bear without authorisation a sign which is identical to the trade mark validly registered in respect of the same type of goods, or which cannot be distinguished in its essential aspects from such a trade mark;

sahte eşya (counterfeit goods) tanımından¹⁵⁹ hareketle yapılmış bir tanımdır. Dolayısıyla gümrük idareleri nezdinde, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu TRIPS anlaşmasına taraf olan 164 ülke¹⁶⁰ ve UCC'yi kullanan AB üyesi 27 ülkenin¹⁶¹ sahte eşya tanımında bir birliğe vardığı söylenebilir.

608/2013 Sayılı Fikri Mülkiyet Haklarının Gümrüklerde Uygulanmasına İlişkin 12 Haziran 2013 Tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü de Türk Gümrük Kanunu ve Gümrük Yönetmeliğinde olduğu gibi TRIPS'in çizdiği çerçevede ve mahiyette düzenlemeler içermektedir. Bunlardan ilki, aynen ülkemizde olduğu gibi hak sahibinin başvuru yapmasına imkan veren düzenlemelerdir¹⁶². Devam eden düzenlemeler sırasıyla, korumanın süresi¹⁶³, gümrük idaresinin başvuru kaynaklı ya da başvuru olmaksızın yapabileceği işlemler¹⁶⁴, söz konusu eşyadan numune alma¹⁶⁵, eşyayı saklama¹⁶⁶, eşya ve eşya sahibi hakkında paylaşılacak bilgiler¹⁶⁷, eşyanın imhası¹⁶⁸ ve gümrük idaresinin sorumluluğunu¹⁶⁹ konu edinmektedir. Görüleceği üzere genel olarak sahte eşya konusunda AB gümrük mevzuatı ve ilgili düzenlemeler, Türk Gümrük Kanunu ve Gümrük Yönetmeliğinde yer alan düzenlemelere paralel nitelikte düzenlemeler içermektedir diyebiliriz.

(b) *goods which are the subject of an act infringing a geographical indication in the Member State where they are found and, bear or are described by, a name or term protected in respect of that geographical indication;*

(c) *any packaging, label, sticker, brochure, operating instructions, warranty document or other similar item, even if presented separately, which is the subject of an act infringing a trade mark or a geographical indication, which includes a sign, name or term which is identical to a validly registered trade mark or protected geographical indication, or which cannot be distinguished in its essential aspects from such a trade mark or geographical indication, and which can be used for the same type of goods as that for which the trade mark or geographical indication has been registered;”*

¹⁵⁹ TRIPS m.57 dipnot 14/a

¹⁶⁰ <https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/parties/231> (Erişim Tarihi: 22.06.2024).

¹⁶¹ https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/union-customs-code/national-customs-administrations_en

¹⁶² Regulation (EU) No 608/2013 of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 concerning customs enforcement of intellectual property rights and repealing Council Regulation (EC) No 1383/2003. m.3-10.

¹⁶³ Regulation (EU) No 608/2013 m.11-12.

¹⁶⁴ Regulation (EU) No 608/2013 m.17-18.

¹⁶⁵ Regulation (EU) No 608/2013 m.19.

¹⁶⁶ Regulation (EU) No 608/2013 m.20.

¹⁶⁷ Regulation (EU) No 608/2013 m.21-22.

¹⁶⁸ Regulation (EU) No 608/2013 m.23-26.

¹⁶⁹ Regulation (EU) No 608/2013 m.27-30.

Ancak Türk mevzuatından farklı olarak hak sahibi¹⁷⁰'nin sorumluluğu¹⁷¹ ve üye ülkeler arasında bilgi paylaşımını¹⁷² konu edinen düzenlemeler de bulunmaktadır. Buna göre ülkemiz düzenlemesinde olduğu gibi AB düzenlemesinde de gümrük idaresinin, FSMH ihlal eden eşyanın geçişi sebebiyle sorumlu tutulamayacağı belirtilmektedir. Fakat AB düzenlemesinin ülkemiz mevzuatından farklılaştığı konu ise, hak sahibinin başvurusu sonucunda, durdurulan ve el konulan eşyanın FSMH'yi ihlal etmediği durumlarda meydana gelecek olan zararlardan hak sahibinin sorumlu olduğuna ilişkindir¹⁷³. Hatırlanacağı üzere, Türk mevzuatı bu yönde bir düzenleme içermiyor olsa dahi Yargıtay, benzer bir durum için hak sahibinin sorumlu olduğuna ilişkin bir karara hükmetmiştir¹⁷⁴. Yargıtay'ın hak sahibini, doğan zarardan sorumlu tuttuğuna ilişkin kararında, herhangi bir yasal dayanağa dayandıramadığını görmekteyiz. Bu noktada bizatihi yasada veya ikincil mevzuatta konu hakkında böyle bir hükmün ya da açıklamanın olmaması düşünüldüğünde, Yargıtay'ın genişletici ve uygulamaya yön verici nitelikte bir karara vardığı söylenebilir.

Yine mevzuat arasında farklılık taşıyan diğer husus ise, AB üye ülkeleri arasında bilgi paylaşımına ilişkin düzenlemedir. Öyle ki AB düzenlemelerinde hak sahibinin başvurusuna, başvuruya kaynaklık eden tescil vb. bilgilere, korumanın statüsünün devam edip etmediğine, gümrük idarelerinin aldığı durdurma ve el koyma kararlarına ilişkin bilgilerin, üye ülkelerin gümrük idareleri arasında paylaşılması gerekmektedir. Bu bağlamda bilgi paylaşımının tesisi için de merkezi veri tabanı kurulması kararlaştırılmıştır¹⁷⁵.

Üçüncü bölümde detaylı bir biçimde ortaya konulacak olan sahte eşya ticareti ve Türkiye'nin bu ticaret içerisindeki yeri, Türkiye'nin sahte eşya ticaretiyle mücadelede

¹⁷⁰ Tüzük, hak sahibi için “*holder of the decision*” ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade için “*holder of the decision means the holder of a decision granting an application*” tanımını yapmaktadır. Bu tanım yeterince açık olmasa da metnin tamamından *holder of the decision* ifadesiyle bir tescil kuruluşuna başvurarak ilgili hakkı tescil ettiren ve bu yönde bir karara sahip olan kişiler oldukları anlaşılmaktadır.

¹⁷¹ Regulation (EU) No 608/2013 m.28.

¹⁷² Regulation (EU) No 608/2013 m.31-33.

¹⁷³ Regulation (EU) No 608/2013 m.28. *Liability of the holder of the decision: Where a procedure duly initiated pursuant to this Regulation is discontinued owing to an act or omission on the part of the holder of the decision, where samples taken pursuant to Article 19(2) are either not returned or are damaged and beyond use owing to an act or omission on the part of the holder of the decision, or where the goods in question are subsequently found not to infringe an intellectual property right, the holder of the decision shall be liable towards any holder of the goods or declarant, who has suffered damage in that regard, in accordance with specific applicable legislation.*

¹⁷⁴ T.C. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, E.2013/2447, K.2013/19525, T. 04.11.2013.

¹⁷⁵ Regulation (EU) No 608/2013 m.31.-32.

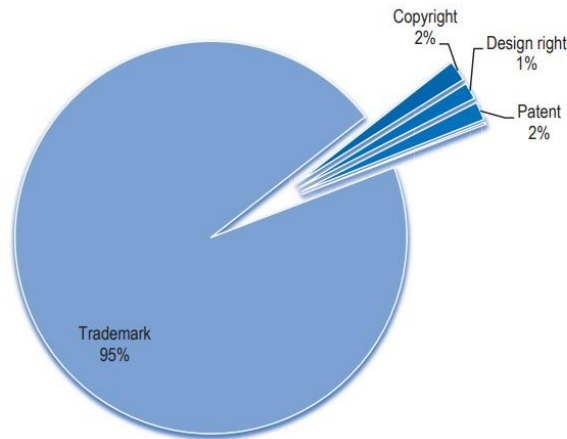
yetersiz bir performans gösterdiğini ortaya koymaktadır. Fakat görüleceği üzere, Türk gümrük mevzuatı ve AB gümrük mevzuatının FSMH ilişkin düzenlemeleri, birbirlerine çok büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Buradan yola çıkarak, Türkiye'nin söz konusu yetersiz performansının, Türkiye'deki gümrük faaliyetlerini düzenleyen mevzuatın yetersizliği ile ilgili olmadığı çıkarımını yapabiliriz. Yani sahte eşyaların Türkiye'de üretilip gümrük kontrollerini aşarak AB pazarlarına giriyor olmalarının sebebinin, yalnızca ülkemiz gümrük idarelerindeki mevzuat eksikliğinden kaynaklanmadığı aşıkardır.

Bu noktada yapabileceğimiz önemli bir diğer tespit, Türk gümrük mevzuatının uluslararası standartları karşıladığıdır. Mevzuat yeterli düzenlemeleri içeriyorken sorunun devam ediyor olması, sahadaki uygulamalara işaret etmektedir. Dolayısıyla bu şekildeki sahte eşyanın gümrüklerden geçişine sebep olan uygulamaları ve işleyişi anlayabilmek, konuyu anlayabilmek için bir gereklilik halini almaktadır. Bu doğrultuda gümrük idarelerinin sahte eşyaya ilişkin iş ve işleyişlerini anlayabilmek ve tartışılan mevzuatı aktif uygulayan aktörler olarak gümrük idaresi personelinin konu hakkındaki görüşlerini ortaya koyabilmek için, gümrük personeliyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın devam eden üçüncü bölümünde öncelikle Türkiye'nin sahte eşya sorunu çeşitli istatistiklerle ortaya konulacak, ardından, gerçekleştirilen görüşmelerin teorik alt yapısına ve elde edilen bulgulara yer verilecektir.

3. SAHTE EŞYA TİCARETİ VE TÜRKİYE’NİN DURUMU

Sahte eşya ticareti, sıklıkla bir şemsiye terim olarak yasadışı ticaret başlığı altında yer almaktadır. Fakat yasadışı ticaret tanımı çoğunlukla, sahte eşyadan farklı olarak kaçakçılığa konu olan yasadışı ticareti ifade etmektedir. OECD’ye göre yasadışı ticaret, insan, vahşi doğa, narkotik, tütün ürünleri ve alkol ürünlerinin yasadışı ticaretini ifade etmektedir. Bununla birlikte ticareti yasaklanmış tarihi eserler, bitki ve hayvan türleri, fikri mülkiyet haklarını ihlal eden eşyalar, buldukları bölgenin yasal gerekliliklerini taşımayan eşyalar ve çalıntı eşyalar da yasadışı ticaretin türleridir¹⁷⁶. Görüleceği üzere sahte eşya ticareti, fikri mülkiyet haklarını ihlal eden eşyalar olarak sınıflandırılmaktadır. Bununla beraber, kaçakçılık olarak nitelendirilen ve ilgili mevzuatla düzenlenen diğer yasadışı ticaret de, bu çalışmanın konusunu oluşturmasa dahi çeşitli uluslararası kuruluşların ilgili raporlarında yer almakta ve sahte eşya ticaretiyle birlikte anılmaktadır. Fakat bu durum diğer yasadışı ticaretlerden ayrı olarak sahte eşya özelinde istatistiklerin elde edilmesi ve paylaşılması engel olmamaktadır. Nitekim başta OECD olmak üzere, diğer uluslararası kuruluşlar veya araştırma şirketleri raporlarında sahte eşya ticaretinin ekonomik büyüklüğü ve etkilerine yer vermektedir.

Gümrüklerde yakalanan sahte eşya ticaretinde ihlal edilen hakların çok büyük bir kısmı marka hakkını ihlalden kaynaklanmaktadır. Marka hakkı dışında patent, telif ve tasarım ise çok küçük bir yer kaplamaktadır.

Şekil 3.1 Gümrüklerde el koyma sayısı açısından ihlal edilen FSMH’nin oranı

Kaynak: OECD/EUIPO (2016), Trade in Counterfeit and Pirated Goods: Mapping the Economic Impact, Illicit Trade

¹⁷⁶ https://read.oecd-ilibrary.org/governance/illicit-trade/illicit-trade_9789264251847-4-en#page3 (Erişim Tarihi: 25.06.2024).

Sahte eşya kavramı özellikle marka hakkını ihlal eden eşyalar için kullanılıyor olsa da bu kısımda bahsedilecek olan istatistikler diğer hakların ihlal edildiği eşyaları da kapsayacaktır. Nitekim İngilizce literatürde de *counterfeit goods* kavramının tanımı Türkçe mevzuatta olduğu gibi doğrudan marka hakkıyla ilgili olsa da, diğer FSMH'nin ihlal edildiği eşyalardan bahsedilirken de *counterfeit goods* kavramı kullanılmaktadır.

3.1. Sahte Eşya Ticaretinin Dünya Ticaretindeki Payı

Veriler ortaya koymaktadır ki, Sahte eşya ticaretinin boyutu gün geçtikçe artmaktadır. Üstelik bu artış uluslararası ticaretin kendi artışından da büyük bir hızla gerçekleşmektedir. Öyle ki 2023 yılında 1.02 trilyon dolar olarak gerçekleşen sahte eşya ticaretinin 2030 yılında 1.79 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir¹⁷⁷. Böylelikle sahte eşya ticaretinin yaklaşık %75 artacağı düşünülmektedir. 2023 yılında 31 trilyon dolar olarak gerçekleşen toplam eşya ticaretinin¹⁷⁸ ise 2030 yılına kadar sadece %2.3¹⁷⁹ oranında büyümesi beklenmektedir. Bu durum ise sahte eşya ticaretinin genel olarak eşya ticaretinden çok daha hızlı bir şekilde büyüyeceğine ilişkin bir beklentiyi göstermektedir. Dolayısıyla sahte eşya ticaretinin ve ekonomik büyüklüğünün giderek daha da büyük bir probleme dönüşmesi beklenmektedir.

3.2. Taşımacılık Şekline Göre Sahte Eşya Ticareti

Sahte eşyalarla, taşımacılığın her türünde karşılaşılmaktadır. Fakat bazı yöntemler diğerlerinden daha fazla öne çıkmaktadır. Örneğin 2019 yılı için yakalama sayısı açısından en çok sahte eşyanın yakalandığı taşıma yöntemi % 64 oranıyla posta yoluyla taşımadır. Postayı, ikinci sırada %14 ile hava yolu taşımacılığı takip etmektedir. Yakalanan eşyanın toplam değeri açısından ise ilk sırada %53 ile deniz yolu taşımacılığı gelmektedir. Deniz taşımacılığı büyük sevkiyatlar için kullanılan bir yöntem olduğu için yakalama sayısı bakımında deniz taşımacılığının kullanımı yalnızca %5 olsa bile, yakalanan eşyanın toplam değeri tüm sahte eşya ticaretinin %53'ünü oluşturmaktadır¹⁸⁰. Sahte eşyanın en sık rastlandığı yöntem olarak postanın öne çıkması, online ticaret siteleri aracılığıyla gerçekleşen sahte eşya ticaretini işaret etmektedir. Bu yöntem

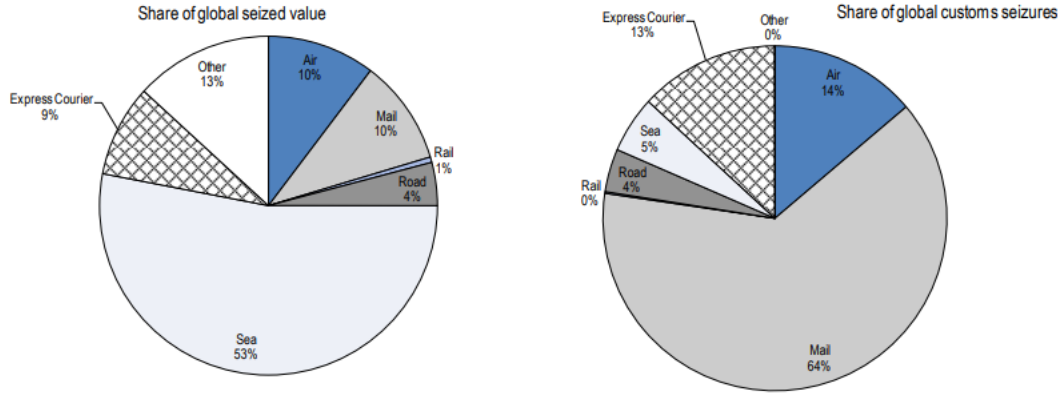
¹⁷⁷ <https://corsearch.com/about/press-releases/trade-in-counterfeit-goods-market-set-to-reach-1-79-trillion-in-2030/> (Erişim Tarihi: 25.06.2024).

¹⁷⁸ <https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2023d3.pdf> (Erişim Tarihi: 25.06.2024).

¹⁷⁹ <https://www.bcg.com/press/17january2023-global-trade-growth-lag-behind-gdp-for-first-time-in-25-years> (Erişim Tarihi: 25.06.2024).

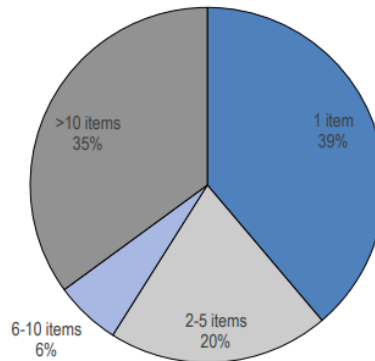
¹⁸⁰ OECD/EUIPO 2021. Illicit Trade Global Trade in Fakes A Worrying Threat. s.8.

aracılığıyla satıcılar, büyük sevkiyatlar gerçekleştirmeden, hedef pazarda dağıtım kanalı ve aracı satıcılar bulmadan doğrudan müşteriye ulaşabilmektedir. Bu durum iç pazarda fikri hakların etkili bir şekilde korunduğu ülkelerdeki tüketicilerin de sahte eşyaya ulaşmasını sağlamaktadır.

Şekil 3.2 Taşımacılık yöntemlerine göre el konulan sahte eşya değeri ve el koyma vaka sayısı
Kaynak: OECD/EUIPO 2021. Illicit Trade Global Trade in Fakes A Worrying Threat.

Yakalanan sevkiyatların içeriği de taşıma yöntemini yansıtabilecek şekilde gerçekleşmektedir. Her ne kadar posta sıklıkla kullanılan bir yöntem olsa da bu şekilde sadece az sayıda ürün taşınmaktadır. Yakalanan sevkiyatların %39'u yalnızca tek bir ürünü içermektedir. Sevkiyatların yalnızca %35'i, 10 ve daha fazla ürünü içermektedir. Dolayısıyla istatistikler okunurken posta yönteminin vaka sayısı açısından büyüklüğü göze çarpsa da bu yöntemle yalnızca sahte eşyanın %10'u taşınmaktadır. Küçük parçalarla da mücadele etmek önemli olsa dahi sahte eşya ticaretinin etkin bir şekilde engellemesi için deniz taşımacılığı gibi geleneksel yöntemler önemi sürdürmektedir.

Şekil 3.3 El konulan sevkiyatların içerdiği ürün sayısı
Kaynak: OECD/EUIPO (2018), Misuse of Small Parcels for Trade in Counterfeit Goods: Facts and Trends, Illicit Trade,

3.3. Ülkelere Göre Sahte Eşya Ticaretinin Etkisi

Sahte eşya problemi küresel bir sorun olsa da bazı ülkeler için daha büyük bir ekonomik anlam ifade etmektedir. Bu problemin hakları ihlal edilen ülkeler ve sahte eşyaya kaynaklık eden ülkeler olmak üzere iki farklı tarafı bulunmaktadır. Sahteciliği yapılarak başta marka hakkı olmak üzere genel olarak FSMH'nin ihlal edildiği kişilerin yerleşik olduğu ülkeleri hak sahibi ülkeler olarak ifade edebiliriz.

Hakları ihlal edilen ülkeler ve bu ülkelerdeki haklara ilişkin olarak el konulan eşya değerinin toplam el konulan eşya içerisindeki payları şöyledir. OECD'nin 2016 yılında yayımladığı raporuna göre, el konulan eşya değerinin %20'si ABD'nin sahip olduğu hakları ihlal eder nitelikteki eşyalardan kaynaklanmaktadır. Onu ise İtalya (%14.6), Fransa (%12.1), İsviçre (%11.7), Japonya (%8.2) ve Almanya (%7.5) izlemektedir¹⁸¹. Aynı durum 2019 yılı için, ABD (%24), Fransa (%16.6), İtalya (%15.1), İsviçre (%11.2) ve Almanya (%9.3)¹⁸²; 2021 yılı için ise ABD (%39), Fransa (%18), Almanya (%16), İtalya (%9.8) ve İsviçre (%4)¹⁸³ olacak şekilde raporlanmıştır. Görüldüğü üzere ABD'nin, giderek artan bir biçimde sahte eşya ticareti sebebiyle hakları ihlal edilmektedir.

Öteye yandan bazı ülkeler ise sahte eşyanın yaygın olarak üretildiği ve dünyaya ihraç edildiği ülkelerdir. Türkiye ise maalesef bu ülke grubu içerisinde yer almaktadır. Türkiye'nin sahte eşya ticaretinde kaynak ülkeler arasındaki yeri uzun yıllardan beri ilk sıralarda bulunmaktadır. 2011 yılından itibaren¹⁸⁴ ise Çin ve Hong Kong'un ardında 3. Sırada yer almaktadır¹⁸⁵. Özellikle 2016 yılından itibaren Türkiye'nin kaynak olduğu sahte eşyanın toplam sahte eşya ticareti içerisindeki payı ciddi bir artış göstermiş ve 2016 yılından 2019 yılına gelindiğinde %4'ten %12'ye çıkarak üç kat büyümüştür. Fakat Çin ve aslında yine Çin'in bir bölgesi olan Hong Kong, sahte eşyanın en büyük kaynağı konumundadır. Bu iki bölge birlikte dünya sahte eşya ticaretinin %75'ine kaynaklık etmektedir.

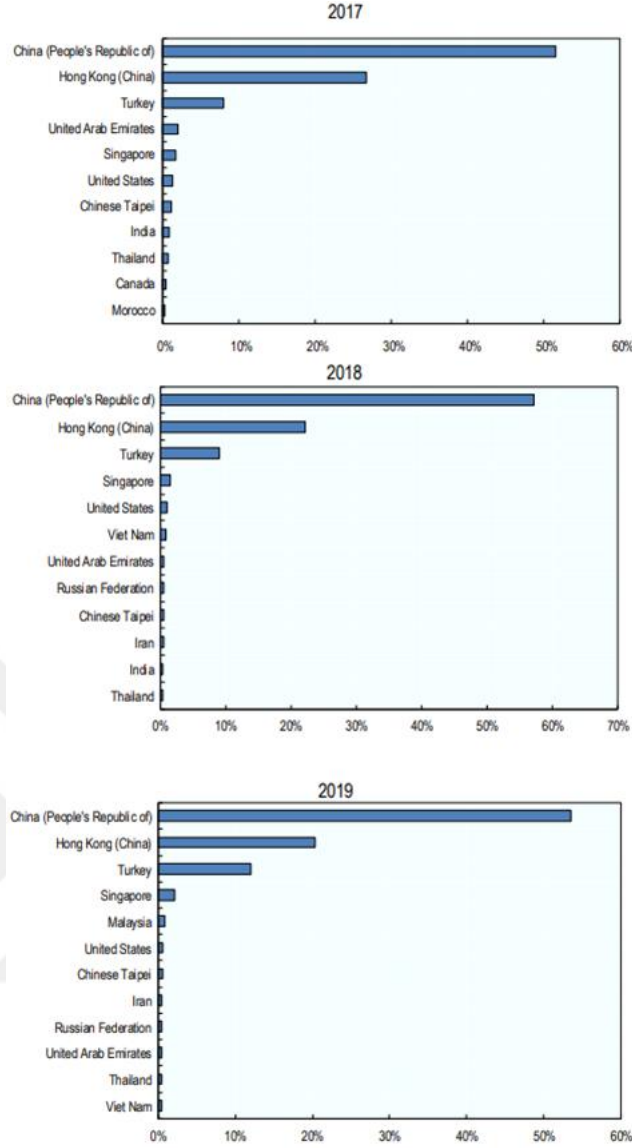
¹⁸¹ OECD/EUIPO (2016). Trade in Counterfeit and Pirated Goods: Mapping The Economic Impact. s.50

¹⁸² OECD/EUIPO (2019) Trends In Trade In Counterfeit And Pirated Goods. s.32.

¹⁸³ OECD/EUIPO (2021). Illicit Trade Global Trade in Fakes A Worrying Threat. s.29.

¹⁸⁴ 2014'te Singapur'un gerisinde 4. sırada yer almaktadır.

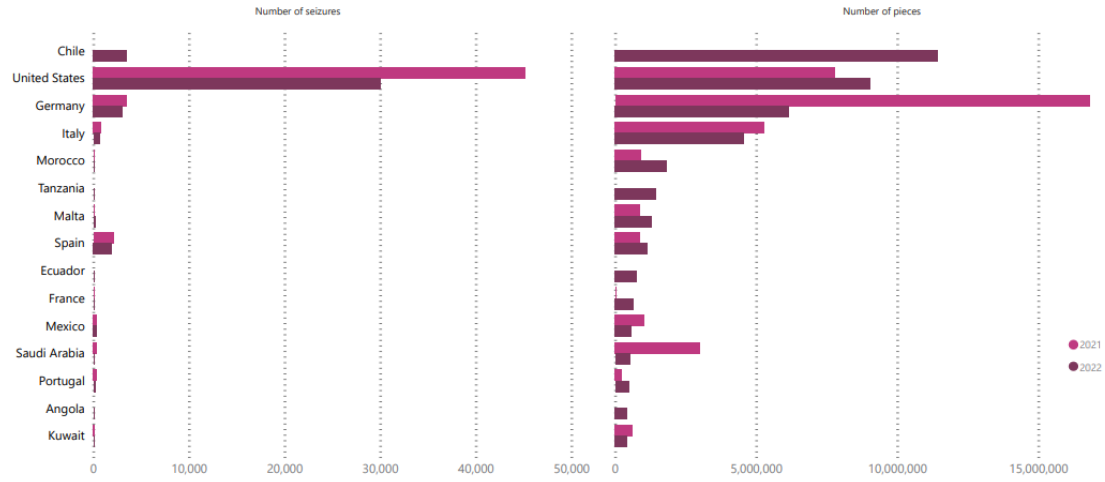
¹⁸⁵ OECD/EUIPO (2016). Trade in Counterfeit and Pirated Goods: Mapping The Economic Impact. s.51; OECD/EUIPO (2019) Trends In Trade In Counterfeit And Pirated Goods. s.28; OECD/EUIPO (2021). Illicit Trade Global Trade in Fakes A Worrying Threat. s.19.

Şekil 3.4 2017-2019 Sahte eşyaya kaynaklık eden ülkeler ve toplam sahte eşya içerisindeki payları
Kaynak: OECD/EUIPO (2021). Illicit Trade Global Trade in Fakes A Worrying Threat. s.19.

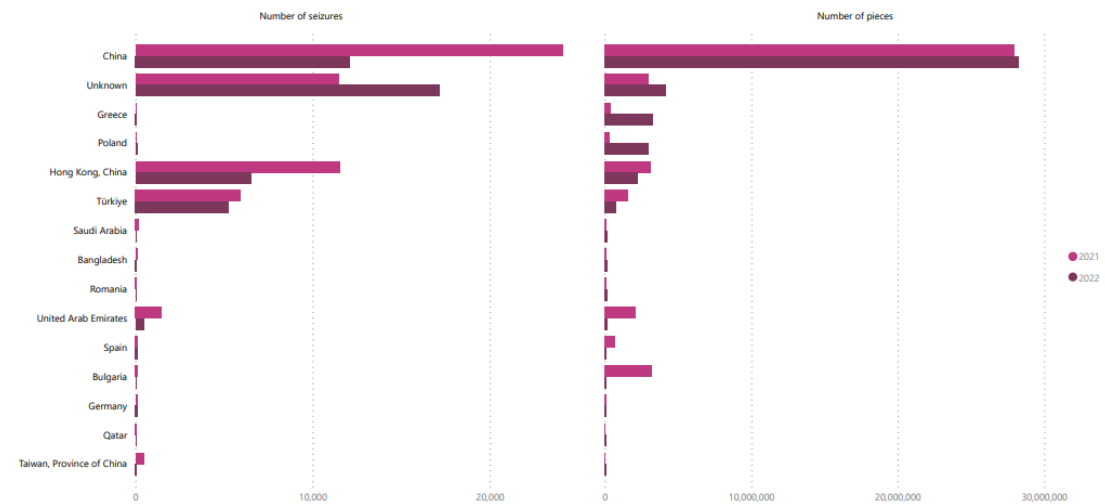
Türkiye sahte eşya üretiminde ve ticaretinde böyle bir konudayken, gümrük idarelerinin söz konusu eşyayı tespit ve el koymada yeterince başarılı oldukları söylenemez. Nitekim bu kısımda bahsi geçen istatistiklere kaynak olan gümrüklerdeki sahte eşya yakalamalarının çok küçük bir kısmı Türk gümrük idareleri tarafından yapılmaktadır. Öyle ki, Türkiye sahte eşyanın en çok üretildiği ve ticaretinin yapıldığı ülkeler arasında 3. sırada yer alırken, gerçekleşen yakalamalar açısından ise istatistiklere ait tablolarda yer alamayacak derece az yakalama yapılan ülkeler arasında yer almaktadır. Şekil 3.5'e göre en çok yakalamanın ABD ve Almanya gümrük idarelerince gerçekleştirildiği söylenebilir. Özellikle Almanya, yakalama sayısı nispeten az olsa da yakalanan eşya sayısı bakımından öne çıkmaktadır. Bu durum Almanya tarafından

yakalanan eşyanın daha önce bahsi geçtiği üzere posta yoluyla taşınan bireysel ve küçük sevkiyatlardan değil, deniz ya da karayolu ile gerçekleşen konteyner ticareti gibi büyük sevkiyatlardan kaynaklandığını düşündürmektedir.

Şekil 3.5 Ülkelere göre gümrüklerde gerçekleşen el koyma vaka sayısı ve el konulan eşya sayısı
Kaynak: DGÖ (2022). Enforcement And Compliance: Illicit Trade Report

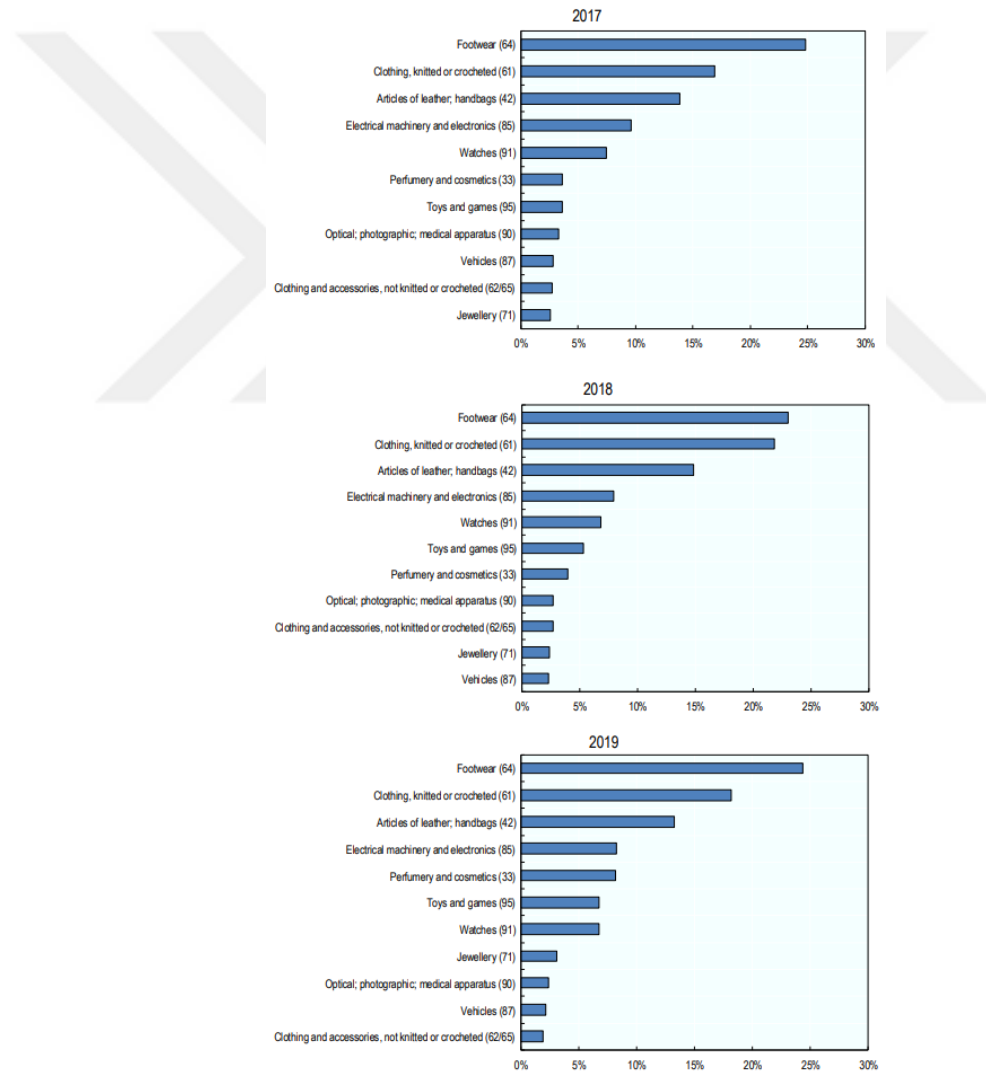
OECD raporlarına paralel olarak Dünya Gümrük Örgütü'nün raporları da kaynak ülkeler arasında Türkiye'yi Çin ve Hong Kong'un ardından 3. sıraya koymaktadır. Şekil 3.6'ya göre Yunanistan ve Polonya az sayıdaki el koymanın kaynağı olarak görünse de yüksek miktarda eşyanın el konulduğu yakalamalara kaynaklık etmektedir. Muhtemeldir ki bu ülkeler, sahte eşyanın üretildiği değil, bu ülkelerden transit geçen eşyalar için yalnızca eşyanın kayıt altına alınan hareketinin başlangıcı olan ülkelerdir.

Şekil 3.6 Eşyanın çıkış kaynağına olan ülkelere göre el koyma vaka ve el konulan eşya sayısı
Kaynak: DGÖ (2022). Enforcement And Compliance: Illicit Trade Report

3.4. Sektörel Açıdan Sahte Eşya Ticareti

Sahte eşya ticareti neredeyse her ürün grubunda gerçekleşmektedir. Fakat bazı ürünler diğerlerinden farklı olarak çok daha fazla sahteciliğe konu olmaktadır. Bunların başında ayakkabı, giyim ve çanta ürün grupları gelmektedir. Bu ürünler Türkiye'nin ihracat yaptığı ürün bileşenleri ile paralellik göstermektedir. Türkiye'nin ihraç ettiği ürün grupları açısından “tekstil ürünlerinin imalatı” ve “giyim eşyalarının imalatı”nın toplamı 12,724,530,419 dolar değerindedir ve “motorlu kara taşıtı imalatı”nın hemen arkasında yer almaktadır¹⁸⁶. Dolayısıyla tekstil ve giyim sektörü Türkiye'nin ihracatı için önem arz eden bir sektördür. Bu sektördeki mevcut yatırımlar ve üretim kapasiteleri de, bu sektördeki sahte eşya üretimi için elverişli bir ortamı hazırlamaktadır.

Şekil 3.7 Ürün gruplarına göre el konulan eşyanın toplam el konulan eşyaya oranı
Kaynak: OECD/EUIPO (2021). Illicit Trade Global Trade in Fakes A Worrying Threat. s.21.

¹⁸⁶ TÜİK 2024 Ekonomik Faaliyetlere (ISIC, Rev. 4) Göre İhracat. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Mayis-2024-53529> (Erişim Tarihi: 27.06.2024)

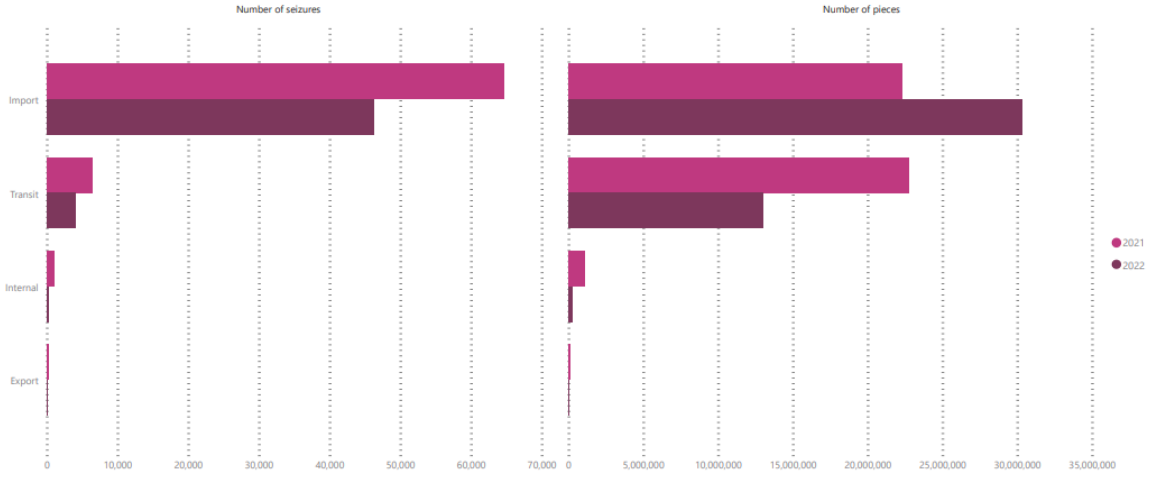
3.5. Sahte Eşya Üretiminde Etkili Olan Faktörler

Sahte eşya üretiminde etkili olduğu düşünülen faktörlerin başında düşük işçi ücretleri, zayıf emek piyasası düzenlemeleri, lojistik imkanlar gelmektedir¹⁸⁷. Türk döviz kurunun son yıllardaki seyri sebebiyle ihraç edilen ürünlerinin fiyatları düştüğü gibi işçi ücretleri de dolar cinsinden düşmektedir. Aynı zamanda Türkiye bulunduğu coğrafi konum sebebiyle her türlü lojistik faaliyete de imkan tanımaktadır. Dolayısıyla, önemli ve büyük bir pazar olan Avrupa Birliği'ne olan coğrafi ve ekonomik yakınlığı ve bahsi geçen faktörler açısından da sahte eşya üretimine elverişli ekonomik ortam, Türkiye'nin en çok sahtecilik yapılan ürün gruplarını olan tekstil, hazır giyim, ayakkabı ve çanta üretimindeki tecrübesi, Türkiye'nin sahte eşya üretimdeki yerini devam ettireceğini düşündürmektedir.

3.6. Gümrük Rejimleri Açısından Sahte Eşya Ticareti

Sahte eşya ile mücadelede gümrük idareleri rolü son derece önemlidir. Fakat göz önünde bulundurulmalıdır ki, gümrük kontrollerinin önemli kısmı ithal edilen eşyaya yönelik gerçekleştirilmektedir. Öyle ki gümrük idaresinin gelir elde eden işlemleri de ithal edilen eşyaya uygulanan vergi ve benzeri yükümlükler sebebiyle ithalat rejimidir. Üstelik ihracat ise teşvik edilen ve vergi yükümlüğünün bulunmadığı bir rejimdir. Dolayısıyla ülkelerin ithalat rejimlerinde, başta ihracat olmak üzere diğer rejimlerden farklı olarak daha titizlikle kontrol yaptıkları söylenebilir. Nitekim DGÖ'ye göre gümrüklerde el konulan sahte eşyanın çok büyük bir kısmı ithalat sırasında yapılan kontrollerde tespit edilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin sahte eşyayı üreten ve ihraç eden bir ülke konumunda olması, sahte eşya ticaretiyle mücadelede doğal zafiyetlere sahip olmasına da neden olabilir.

¹⁸⁷ OECD/EUIPO (2019) Trends In Trade In Counterfeit And Pirated Goods. s.16

Şekil 3.8 Gümrük rejimlerine göre el konulan sahte eşya vaka ve ürün sayısı

Kaynak: DGÖ (2022). Enforcement And Compliance: Illicit Trade Report. s.195

4. GÜMRÜK İDARESİ PERSPEKTİFİNDEN SAHTE EŞYA SORUNU

4.1. Literatür

“Sahte eşya” kavramı ortaya çıktığından beri olumsuz bir özellik taşımaktadır ve bir sorun olarak nitelendirilmektedir. Bu sorunun ortadan kaldırılması için öncelikle orijinal fikrin korunması için fikri mülkiyet haklarının tanımı sonrasında hakların korunma mekanizmaları, sahte eşyanın ticareti, ekonomik etkileri, üretilmelerinin ve tüketilmelerinin sebepleri gibi farklı açılardan ve farklı sosyal bilim alanlarında akademik tartışmalar yürütülmüştür. Bir bütün olarak FSMH hakları, özellikle de marka hakkı, ilgili muhakeme usulü, tescil mekanizmaları, hukuk bilim alanında önemli bir çalışma konusu olmuştur. Fakat bu çalışmanın amacı, bahsi geçen hakların hukuki boyutunu ve neyin sahte olduğunu neyin ise sahte olmadığını tartışmak değildir. Bu çalışma mevcut FSMH mevzuatını ve doktrini veri kabul etmekte ve sahte eşya ticaretinin gümrük özelinde nasıl engellenebileceğini tartışmaktadır. Dolayısıyla sahte eşya literatürü de bu bağlamda ele alınacaktır.

“Sahte eşya” kavramının literatürde farklı sözcüklerle karşımıza çıktığı görülmektedir. Sahte eşya tanımı Gümrük Yönetmeliği'nin yaptığı bir tanım olduğu için bu kullanım biçimi, bu çalışmada da olduğu gibi çoğunlukla sahte eşyanın gümrük bağlamında ele alındığı çalışmalarda görülmektedir. Aynı anlamı ifade eden “taklit eşya” kavramı ise FSMH mevzuatının marka hakkını ihlal eden fiilleri “taklit etmek” şeklinde nitelendirmesinden hareketle gümrük bağlamının bulunmadığı tüm hukuk ve tüketici davranışı çalışmalarında görülmektedir. Bu haliyle “taklit eşya”, “taklit mal”, “taklit ürün” ifadeleri literatürde daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Yabancı literatürde ise tüketiciler tarafından kullanılan “fake” ifadesini kullanan bazı çalışmalar bulunsa da çoğunlukla “counterfeit goods” ifadesi kullanılmaktadır.

Sahte eşya literatüründe ilk çalışmalar eşyada sahteciliğin yaygınlaşmaya başlamasıyla, önce akademik olmayan sektörel dergilerin, meslek kuruluşlarının ve uluslararası örgütlerin yayımladığı ticaret raporlarından meydana gelmektedir. Bu gelişmeleri takiben akademik çevreler de bu konuda çalışmalar yapmaya başlamışlardır¹⁸⁸.

¹⁸⁸ Staake, T., Thiesse, F. & Fleisch, E. (2009), The emergence of counterfeit trade: a literature review. European Journal of Marketing, 43(3), 320-349.

Sahte eşya kavramını bir bütün olarak tanıtan ve muhtemel tehlikelere işaret eden çalışmaların ilkinin Kaikati ve LaGarce (1980)¹⁸⁹’ın marka taklidinin meydana gelebileceği farklı biçimlerini, markaların korunması için dönemin uluslararası anlaşmalarını açıkladığı çalışma olduğu söylenebilir. Literatürdeki çalışmalar sahte eşya sorununa farklı açılardan bakmaya çalışmaktadır. Bazı çalışmalar genel bir değerlendirme yaparken, bazıları üretim, talep ve ekonomik etki gibi bağlamlarda tartışmalar yürütmüştür. Higgins ve Rubin (1986)¹⁹⁰, Grossman ve Shapiro (1988)¹⁹¹ ve Bloch vd. (1993)¹⁹² sahte eşyaya talebi ve sahte eşya satın alma niyetinin etik boyutunu; Harvey ve Ronkainen (1985)¹⁹³ ve Nia ve Zaichkowsky (2000)¹⁹⁴ ise sahte eşya üretimine imkan tanıyan üretim teknolojilerini, üreticilerin sahte eşya üretme eğilimlerini ve hak sahiplerinin tutumlarını çalışmalarına konu edinmiştir.

Türkçe literatürdeki bazı önemli çalışmalar ise kronolojik olarak şu şekilde gerçekleşmiştir. Taklit eşyanın konu edinildiği ilk birkaç çalışma Dr. Akal Öçal tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bazıları uluslararası mahkeme kararları¹⁹⁵, marka tescili¹⁹⁶ ve kanunlarımızdaki yeri¹⁹⁷ hakkındadır. Öçal (1966), “Markaları Himaye Etme İhtiyacı” isimli çalışmasında ise taklidin iktisadi sebeplerinden bahsetmekte ve koruma ihtiyacının önemli bir boyutu olduğunu belirtmektedir¹⁹⁸. Hukukun yanı sıra işletmecilik de sahte eşya sorunundan bahsetmektedir. Akçay (1974), ürünlerin yaşam evrelerinde ürünün taklidinin de bir potansiyel tehlike olduğunu ve fiyatlamanın muhtemel gelir kayıplarının hesaba katılarak yapılması gerektiğini

¹⁸⁹ Kaikati, J. G., & LaGarce, R. (1980). Beware of international brand piracy. *Harvard Business Review*, 58(2), 52.

¹⁹⁰ Higgins, R. S., & Rubin, P. H. (1986). Counterfeit goods. *The Journal of Law and Economics*, 29(2), 211-230.

¹⁹¹ Grossman, G. M., & Shapiro, C. (1988). Foreign counterfeiting of status goods. *The Quarterly Journal of Economics*, 103(1), 79-100.

¹⁹² Bloch, P. H., Bush, R. F., & Campbell, L. (1993). Consumer “accomplices” in product counterfeiting: a demand side investigation. *Journal of consumer marketing*, 10(4), 27-36.

¹⁹³ Harvey, M. G., & Ronkainen, I. A. (1985). International counterfeiters: marketing success without the cost and the risk. *Columbia Journal of World Business*, 20(3), 37-45.

¹⁹⁴ Nia, A., & Lynne Zaichkowsky, J. (2000). Do counterfeits devalue the ownership of luxury brands?. *Journal of product & brand management*, 9(7), 485-497.

¹⁹⁵ Öçal, A. (1964). Markalara İlişkin Bazı Fransız Mahkeme Kararları. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 1(1), 151-161.

¹⁹⁶ Monteilhet, P. (1965). Çeviren. Öçal, A. Tescilli Markalar. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 1(2), 159-169.

¹⁹⁷ Öçal, A. (1973). Sınai Mülkiyetin Ticaret Kanunumuzdaki Yeri. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 9(2), 319-328.

¹⁹⁸ Öçal, A. (1966). Markaları Himaye Etme İhtiyacı. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 2(1), 217-221.

belirtmiştir¹⁹⁹. İktisat alanında ise Yay (1993), yenilikçiliğin esas olduğu bir büyüme yaklaşımı olan Schumpeterci büyümeyi açıklarken, taklit ürünlerin oluşturduğu tehditlerden bahsetmiştir²⁰⁰.

1990'larda ise Gümrük Birliği, Türkiye'nin AB ile hukuki uyumlulaştırılması, TRIPS gibi gelişmelerle sahte eşya ticareti, üzerinde daha çok konuşulan bir konu olmuştur. Yılmaz (1995), "Avrupa Topluluğunda Fikri ve Sınai Haklar" adlı çalışmasının bir bölümünde taklit ve korsan mallara karşı gümrüklerin sorumluluklarını düzenleyen AB tüzüklerini ve bu doğrultuda Gümrük Kanunu'nda yapılan değişiklikleri değerlendirmiştir²⁰¹. Tekinalp (1996), ise "Gümrük Birliğinin Türk Hukuku Üzerinde Etkileri" isimli çalışmasında etkilenecek en önemli hukuk alanlarının başında özellikle FSMH'nin bulunduğunu belirtmiş ve TRIPS'in getirdiği yenilikleri açıklamıştır. Bunlardan biri de gümrüklerin rolüdür²⁰².

2000'li yıllarda yapılan çalışmaların bazılarında ise sahte eşyanın üretimi, bu üretim sebebiyle yaşanan kayıplar ve FSMH'nin korunmasıyla sağlanabilecek ekonomik gelişmeler konu edinilmiştir. Anlar (2005), taklit ürünlerle ilgili çalışmasında, üreticilerle yapılan görüşmeler aracılığıyla diğer çalışmalardan farklı olarak ürünlerinin taklit edilmemesi için işletmelerin yapabileceklerinden bahsetmiştir²⁰³. Tanrıverdi (2007)²⁰⁴, Gökova (2007)²⁰⁵ ve Seviçin (2009)²⁰⁶, çalışmalarında FSMH'nin korunmasıyla elde edilecek olan ekonomik kazanımları, teknoloji üretme, ürün geliştirme, rekabet gücü ve sürdürülebilirlik bağlamlarında ele almıştır. Odman Boztosun (2010) ise, patent ve faydalı modele ilişkin koruma yaklaşımı karşılaştırması üzerinden her türlü yeniliğin korunmasıyla, TRIPS'in ön gördüğü asgari

¹⁹⁹ Akçay, O. (1974). Yeni mamulü yaşam evrelerinde fiyatlama stratejisi. Akademi: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, 3(1), 162-176.

²⁰⁰ Yay, G. G. (1993). Yeni-Schumpeterci büyüme ve konjonktür modelleri. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(1-2), 1-13.

²⁰¹ Yılmaz, İ. (1995). Avrupa Topluluğunda Fikri ve Sınai Haklar. Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 4(1&2), 17-53.

²⁰² Tekinalp, Ü. (1996). Gümrük Birliğinin Türk Hukuku Üzerinde Etkileri. İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, 55(1-2), 27-88.

²⁰³ Anlar, S. (2005). Pazarlamada Taklit Ürünler ve Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.

²⁰⁴ Tanrıverdi, S. (2007). Fikri mülkiyet haklarının ekonomik temelleri ve ekonomiye yansımaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi.

²⁰⁵ Gökova, U. (2007). Coğrafi işaretler ve ekonomik etkileri: Türkiye örneği. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21(2), 141-160.

²⁰⁶ Seviçin, A. (2009). "Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğü" Kavramı Üzerine Bir İnceleme. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 5(10), 171-185.

korumanın da ötesinde gerçekleşecek bir korumanın inovasyonu destekleyeceğini belirtmiştir²⁰⁷.

Sahte eşya üretimi bazı ülkelerde önemli bir sektör haline gelmiştir. Çiçek ve Koyuncu (2007)²⁰⁸ ve Çakmak (2008)²⁰⁹ çalışmalarında, Türkiye'deki sahte eşya durumuna bir benzer olarak Çin'de üretilen sahte eşyaların dünya ekonomisine etkilerinden bahsetmiştir. Ateşoğlu ve Erdoğan (2009)²¹⁰ hazır giyim endüstrisi özelinde sahteciliğin Türkiye'de yarattığı kayıpları ve işletmelerin tutumlarını değerlendirmiş; Atasoy (2015)²¹¹ ise sahtecilik sonucunda yoksun kalınan kazancın hesaplanması konusunda çalışma gerçekleştirmiştir.

Sahteciliğin ekonomik ve işletmecilik boyutuyla ilgili çalışmaların yanı sıra hukuki çalışmalar da devam etmiştir. Sezgin (2007)²¹², Saraç (2007)²¹³, Arıkan (2007)²¹⁴, Bozkurt (2007)²¹⁵, Şirin (2007)²¹⁶, Çağlar (2007)²¹⁷ ve Üzer (2008)²¹⁸ çalışmalarında FSMH alanındaki gelişmeleri ve ihlal hallerindeki davaları değerlendirmişlerdir.

Görüldüğü üzere sahte eşya kavramı çeşitli bilim alanlarında ve çeşitli bağlamlarda ele alınmıştır. Sahte eşya ticareti disiplinler arası bir konu olmasına rağmen bahsi geçen çalışmaların her biri aslında sadece kendi disiplinleri açısından

²⁰⁷ Odman Boztosun, N. A. (2010). Exploring the utility of utility models to foster innovation. *Journal of Intellectual Property Rights*, 15, 429-439.

²⁰⁸ Çiçek, R., & Koyuncu, K. (2007). Dünya Pazarının Dengesi Sarsan Ülke "Çin": Çin Mallarının Pazarlama Bileşenleri (Fiyat, Mamul, Tutundurma) Açısından İncelenmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(2), 45-64.

²⁰⁹ Çakmak, Ö. A. (2008). Çin'in Dünya Ekonomisi ile Bütünleşme Süreci ve Türk Sanayisi Açısından Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 253-268.

²¹⁰ Ateşoğlu, İ., & Erdoğan, H. H. (2009). Hazır Giyim İşletmelerinde Marka Taklitçiliğinin İşletmeler Üzerine Etkisi. *Tekstil Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 3(2), 43-49.

²¹¹ Atasoy, K. (2015). Marka Hakkında Tecavüzde Yoksun Kalınan Kazancın Hesaplanması. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 24-49.

²¹² Sezgin, E. (2007). İltibas suretiyle haksız rekabet. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Dokuz Eylül Üniversitesi.*

²¹³ Saraç, T. (2007). Do the Goods in Transit Constitute Trademark Infringement?. *Banka Huk. Dergisi*, 24, 443.

²¹⁴ Arıkan, A. S. (2007). Avrupa Topluluğu'nda fikri-sınai mülkiyet hakları ve son gelişmeler. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 7(1), 149-173.

²¹⁵ Bozkurt, M. (2007). Paris sözleşmesi anlamında tanınmış markanın korunması *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale Üniversitesi.*

²¹⁶ Şirin, Ş. B. (2007). Marka hakkı ve korunması *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi.*

²¹⁷ Çağlar, H. (2007). 556 Sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de 28.01. 2009 Tarihinde Yapılan Değişiklikler Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 97-112.

²¹⁸ Üzer, M. B. (2008). Marka hakkına tecavüz ve tecavüzden kaynaklanan hukuk davaları (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

değerlendirmeler içermektedir. Bu çalışmaların önemli bir bölümünü makaleler oluşturmaktadır. Konunun farklı disiplinler açısından ele alınması için tez çalışmaları da uygun bir çalışma yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatüre bu açıdan bakıldığında FSMH haklarını konu edinen tezlerin büyük çoğunluğu hukuk alanında yazılmış tezlerden oluştuğu görülmektedir. Bu çalışmaların neredeyse hiçbiri eşyanın ticaretini daha da özelden gümrüklerden geçişini, gümrük idarelerinin yetki ve sorumluluklarını ve nihayetinde gümrük mevzuatını konu edinmemiştir. Gümrükler ise halihazırda diğer genel olarak tez çalışmalarına yeterince konu edinilmemiş alanlardır. Bu alanda yazılan tezlerin önemli bir kısmı gümrük teşkilatında çalışan personelin uzmanlık tezleridir. Var olan çalışmalardan bu çalışmanın konusuna yakınsayan alan ise kaçakçılıktır. Fakat kaçakçılık tamamen farklı bir kanunla²¹⁹ düzenlenmekte ve silah, akaryakıt, uyuşturucu, insan, tarihi eser kaçakçılığı gibi şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Üstelik kaçakçılık faaliyetlerinin bir kısmı gümrüklerden değil, gümrük dışı yollardan gerçekleştirilmektedir. Çünkü bahsi geçen kaçakçılık faaliyetleri hiçbir zaman legal olma iddiasında değildirler. Sahte eşya ile kaçakçılığın kesiştiği yer ise, sahte eşyanın eksik ya da yanlış beyanla gümrüklerden geçirilmesidir. Dolayısıyla kaçakçılığın sadece eksik ya da yanlış beyanla gerçekleşen sahte eşya kısmı bu çalışmanın kapsamındadır. Kaçakçılığı ve gümrüğü konu edinen çalışmalar büyük ölçüde kaçakçılığın diğer şekillerine odaklanmakta ve FSMH'den ve sahte eşyadan sadece yüzeysel olarak bahsetmektedir.

FSMH'nin korunmasında gümrüklerin rolüne odaklanan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu çalışmanın konusuna ve kapsamına en yakın çalışmalar Tüzün (2010)²²⁰ ve Sızır Sakallıoğlu (2019)²²¹ tarafından hazırlanan yüksek lisans tez çalışmalarıdır. Her ikisi de özel hukuk anabilim dalında hazırlanan bu çalışmalar her ne kadar gümrükleri konu ediniyor olsalar da sahte eşya ticaretine gümrük idaresinin bakış açısıyla ve ticari bir sorun olarak bakmamaktadırlar. Bu çalışmaların amacı ilgili mevzuatın düzenlediği prosedürleri değerlendirmektir. Her iki çalışma da özel olarak sahte eşyaya gümrüklerde el koyma prosedürünü, marka hakkı ihlaline ilişkin açılacak davaları ve ihtiyati tedbir kararlarını detaylı olarak değerlendirmiştir. Bu

²¹⁹ 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu.

²²⁰ Tüzün, I. (2010). 556 Sayılı Khk Hükümleri Çerçevesinde Taklit Markalı Mallara Gümrüklerde El Konulması ve Hukuki Sonuçları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Marmara Üniversitesi.

²²¹ Sızır Sakallıoğlu, N. (2019). Tescilli Bir Markanın İzinsiz Olarak Gümrük İşlemlerine Tabi Tutulması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gazi Üniversitesi.

çalışma ise bahsi geçen çalışmalarda farklı olarak, sahte eşyaya uluslararası ticaret açısından bakmayı amaçlamaktadır.

Sahte eşya sorununa, bu çalışmanın bakış açısıyla yaklaşan bazı çalışmalar da bulunmaktadır. Şöyle ki, Çakır, sahte eşyanın sebep olduğu ekonomik kayıplara değinmiş ve önlenmesi için tüketicinin bilinçlendirilmesi alternatif olacak değerli markalar yaratılmasının önemi belirtmiştir²²². Gross, sahte eşyayla mücadelede ABD, İtalya ve Fransa'nın mücadele yöntemlerini değerlendirmiş ve bu ülkelerin daha katı düzenlemelere sahip olduklarını ve diğer ülkelere örnek olabileceklerini belirtmiştir²²³. Farrand ise uluslararası iş birliğinin önemini belirtmiş ve AB'nin ilgili örgütlerinin rolünü değerlendirmiştir²²⁴. Bural vd. ise bu çalışmaya benzer bir biçimde sahte eşya sorununu yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle uzman görüşlerine başvurarak değerlendirmiş, yine bu çalışmanın bulgularına paralel biçimde, Türkiye içerisindeki yaygın üretimin uluslararası ticaretini engellemede önemli bir sorun olduğunu belirtmiştir²²⁵. Bu açıdan bu çalışmanın bulguları da literatürü destekler niteliktedir.

Gümrükler, uluslararası ticaretin kontrolünde ve düzenlenmesinde önemli mekanizmalardır. Her ne kadar hem FSMH'ye hem de gümrük mevzuatına ilişkin mevcut yasal düzenlemeler yeterli ve uluslararası mevzuatla uyumlu olsa da, uygulamada sahte eşya ticareti gerçekleşmeye devam etmektedir. Bu durum uygulamada bir sorun olduğuna işaret etmektedir. Böyle bir durumda uygulamayı anlayabilmek için uygulamayı gerçekleştiren aktörlerin fikir ve görüşlerini öğrenebilmek ise önemli bir araçtır. Sorunu daha iyi anlayabilmek amacıyla, sahte eşya ticaretine ilişkin olarak gümrüklerde meydana gelen olayları nasıl değerlendirdiklerini ve bu sorunun üstesinde gelmek için neler yapılabileceğini öğrenmek için gümrük teşkilatı çalışanlarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

²²² Çakır, M. (2022). Marka Boyutuyla Taklit ve Sahtecilik Faaliyetlerine Karşı Alınması Gereken Önlemler: Pazarlama ve Finans Perspektifinde Marka Değerinin Küresel Ekonomi Üzerindeki Etkileri. Akademik İzdüşüm Dergisi, 7(1), 1-21.

²²³ Gross, J. F. (2021). Baby, Bye, Bye, Bye: How the United States, Italy, & France Use Trademark Anti-Counterfeiting Mechanisms to Combat the Proliferation of Fake Goods in China. Tex. A&M J. Prop. L., 7, 539.

²²⁴ Farrand, B. (2019). "Alone we can do so little; together we can do so much": the essential role of EU agencies in combatting the sale of counterfeit goods. European Security, 28(1), 22-39.

²²⁵ Bural, D., Lloyd, A., Antonopoulos, G.A. and Kotzé, J. (2023), "'Fake it to make it': exploring product counterfeiting in Türkiye", Journal of Financial Crime, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/JFC-10-2023-0252>

4.2. Araştırma Sorusu

Bilimsel araştırma sürecinin önemli adımlarından biri araştırma sorusunun belirlenmesidir. Araştırma sorusu, araştırmanın yöntemini, ana kütesini, örnekleme, ilişkilendirilecek literatürü belirlemesine yardım edecek ana sorulardır²²⁶. Bu özelliğiyle fonksiyon olarak, nicel yöntemlerde karşımıza çıkan hipotezlere benzemektedirler. Hipotezler test edilen ve doğrulanıp yanlışlanabilen yargı belirten ifadelerdir. Araştırma soruları ise bunun aksine yargı belirtmezler. Sosyal bilimlerde özellikle test edilmek istenen olguların değil anlaşılacak istenen olguların bulunduğu durumlarda, nitel yöntemlere yön vermek için kullanılmaktadır²²⁷.

Araştırma süresince bu çalışmanın cevaplamaya çalıştığı ve çalışmanın üzerine kurulu olduğu ana araştırma soruları aşağıdaki gibidir.

- ***Türkiye'nin sahte eşya probleminin sebepleri nelerdir?***

Türkiye'nin sahte eşya sorunun çeşitli sebepleri olabilir. Bu soruya farklı disiplinlerden farklı bağlamlarla yaklaşılabilir ve sorunun çözümü için farklı cevaplar olabilir. Bu çalışmada ana soruya uluslararası ticaret alanından ve gümrük bağlamından yaklaşılarak cevap aranmaktadır.

- ***Türkiye'nin sahte eşya probleminin varlığında ve çözümünde gümrük mevzuatının ve gümrük idaresinin rolü nedir?***

Ana soruya uluslararası ticaret açısından bakıldığında, ticareti denetleyen bir birim olarak gümrük idareleri önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer kamu kurumları gibi gümrük idareleri de yasalarla sınırları çizilmiş alanlarda faaliyet göstermektedirler. Bu aşamada buna kaynaklık eden mevzuatın incelenmesi önemlidir. Çalışmanın ikinci bölümünde “*Mevzuatta bir boşluk var mıdır?*” sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise “*Uygulamada bir sorun var mıdır?*” sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken nitel araştırma desenlerinden olgu bilim yaklaşımı benimsenmiştir.

- ***Türkiye'nin sahte eşya problemi nasıl çözülebilir?***

En nihayetinde sahte eşya ticaretinin engellenmesi için nelerin yapılabileceği tartışılmıştır. Böylelikle “*hem yasa koyucuya, hem uygulayıcıya hem de tüketici de dahil olmak üzere ekonomik aktörlere düşebilecek görevler var mıdır?*” sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır.

²²⁶ Bryman, A. (2007). The Research Question in Social Research: What is its Role? International Journal of Social Research Methodology, 10(1), 5–20.

²²⁷ Green, J., & Thorogood, N. (2005). Analysing qualitative data. Principles of social research, 75-89.

4.3. Yöntem

Sosyal bilimlerde kullanılan araştırma yöntemleri temel olarak nicel ve nitel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Her iki yaklaşımda da örneklemeden elde edilen veriler aracılığıyla çalışma evreni hakkında yargılara ulaşılmak amaçlanır. Nicel yöntemlerde elde edilen veriler çeşitli istatistiksel analizlere tabi tutulur. Nitel araştırmada ise toplanan veriler araştırmacı tarafından değerlendirilir ve yorumlanır²²⁸. Nitel araştırma, nicel araştırmalara kıyasla son derece esnek ve gerektiğinde araştırma soruları ya da araştırma deseninin tümü değişebilir²²⁹. Nicel araştırmadan farklı olarak nitel araştırma, olgulara yüklenen anlamların kişisel tecrübelerinden etkilenebileceğini ileri sürer ve sosyal olguları kendi bağlamında değerlendirir²³⁰. Bu değerlendirmeyi yaparken nitel araştırmanın kullandığı bazı veri toplama yöntemleri, derinlemesine görüşmeler, grup mülakatları, gözlemler ve doküman analizleridir²³¹.

Çalışmanın konusu en genel haliyle sahte eşya ticaretidir. Türkiye'nin sahte eşya ticaretindeki konumu, Türkiye'nin sahte eşya ile mücadelede arzu edilen başarıyı gösteremediğini ortaya koymaktadır. Bu mücadelede gümrüklere ise önemli görevler düşmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin sahte eşya problemine gümrükler perspektifinden bakmak, problemin daha iyi anlaşılmasına ve çözülmesine imkan tanıyabilir. Sahte eşya ticaretinin ortaya çıkışında ekonomik, sosyolojik ve hukuki sebepler olabilir. Bunlara ek olarak sahte eşya ticaretinin gümrüklerde engellenememesinin ise idari, örgütsel ve politik sebepleri olabilir. Varlığı tahmin edilen sebepler detaylı açıklamaya ihtiyaç duymaktadır. Bu aşamada bir nitel araştırma deseni²³² olan olgubilim (fenomenoloji) deseni öne çıkmaktadır. Olgubilim, varlığı bilinen ancak detaylı açıklamaya ihtiyaç duyulan olguları araştıran bir araştırma desendir²³³. Olgubilim yaklaşımı, bir olguya ilişkin değerlendirmelerin farklı kişiler tarafından paylaşılan ortak anlamlarını ortaya koymayı amaçlar. Olgubilimde kişinin olguyu nasıl tanımladığı ve ifade ettiği önemlidir. Kişinin ifade ettiği deneyimler aracılığıyla, olgunun anlamı, sebepleri ve

²²⁸ Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma yöntemleri. Sakarya Yayıncılık. Sakarya. S.323

²²⁹ Creswell, J. W. (2017). Araştırma Deseni. Eğiten Kitap Yayıncılık. Ankara. s.187.

²³⁰ Punch, K. F. (2011). Sosyal Araştırmalara Giriş Nitel ve Nicel Yaklaşımlar. (Çev. D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz), Siyasal Kitabevi, Ankara.

²³¹ Tracy, S. J. (2013). Qualitative Research Methods: Collecting Evidence, Crafting Analysis, Communicating Impact. Wiley-Blackwell, West Sussex. s.28.

²³² Araştırma deseni, araştırmanın yaklaşımını belirleyen ve aşamalarının bu yaklaşım çerçevesinde olmasına rehberlik eden bir plandır.

²³³ Yıldırım A. ve Şimşek H. (2011) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara s.74.

önemi, araştırmacı tarafından yorumlanmaktadır²³⁴. Olgubilimde verinin kaynağı, olguyu deneyimleyen kişilerin ifadeleridir²³⁵.

Nitel araştırmalarda üç tür veri toplanmaktadır²³⁶: “Süreçle ilgili veriler; araştırma gurubunun araştırma sürecinde nelerin gerçekteştiğine, nelerin olup bittiğine ve tüm bu olanların söz konusu grup üzerinde nasıl bir etki yarattığına dair olan verilerdir. Algılara ilişkin veriler; araştırma gurubu içerisindeki mevcut bireylerin süreçle ilgili ne düşündüklerine dairdir. Çevreyle ilgili veriler; araştırmanın gerçekteştiği sosyokültürel, psikolojik, demografik ve fiziki şartlara ilişkindir. Çevreyle ilgili veriler süreç ve algıya dair verilere temel oluşturmakla beraber, diğer ortamlarla karşılaştırma yapma imkanı yaratmaktadır.” Bu verileri elde etmek için en sık kullanılan yöntemlerin başında derinlemesine görüşme yöntemi gelmektedir. Derinlemesine görüşme, ilgili verilerin, yüz yüze gerçekteştirilen görüşmelerde, açık uçlu sorular sorularak toplandığı bir yöntemdir²³⁷.

Bu yöntemde kişiler, buldukları ortamlarda ele alınmakta ve olgular hakkındaki deneyimleri, algıları, duygu ve düşünceleri belirlenmektedir²³⁸. Derinlemesine görüşme yönteminin avantajı açık uçlu soruların sorulabilmesidir. Açık uçlu sorular kişilere, kendilerine sunulan seçenekler dışında cevaplar verme imkanı tanır. Bu da araştırmacının ön görmediği zenginlikte veriler elde edilmesini olanaklı kılar. Aynı zamanda alınan cevapların daha da açıklanabilmesi için ek sorular sormaya imkan tanır²³⁹.

Derinlemesine görüşme üç şekilde yapılabilmektedir. Bunlar yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmamış görüşme ve yarı yapılandırılmış görüşmedir. Yapılandırılmış görüşme, araştırmacı tarafından hazırlanmış standart soruların bulunduğu, katılımcının bu soruları sırasıyla cevaplandırdığı görüşme yöntemidir. Yapılandırılmamış görüşme ise, önceden hazırlanmış herhangi bir soru formunun bulunmadığı, soruların araştırmacı tarafından uygun görüldüğu şekilde sorulduğu bir görüşme yöntemidir ve bu yöntemde tüm süreç spontane geliřmektedir²⁴⁰. Sorular ne

²³⁴ Moustakas, C. (1994). Phenomenological research methods. Sage Publications, Thousand Oaks, CA. s.13.

²³⁵ Yıldırım ve şimşek. Age. s.74.

²³⁶ Yıldırım ve şimşek. Age. s.41.

²³⁷ Tekin, H. H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3, 13, 101-116 s.101.

²³⁸ Johnson, J. M. (2002). In-depth Interviewing Handbook of Interview Research Context and Method. London: Sage Publications. s.106.

²³⁹ Tekin. Age. s. 104.

²⁴⁰ Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: görüşme. Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi. 24, 543-559. S.546.

kadar standardize edilmişse, verilerin analizi de o kadar kolay olmaktadır. Standarttan uzaklaştıkça verilerin analizi zorlaşmaktadır. Diğer yandan veriler ne kadar standardize edilmişse o kadar sınırlıdır ve standarttan uzaklaştıkça veriler zenginleşir²⁴¹. Hem analizin kolaylığı hem de verilerin zenginliği açısından, iki yöntemi de orta noktada buluşturan yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi de kullanılabilir. Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacının daha önceden hazırladığı birtakım sorularının bulunduğu ancak daha detaylı bilgi almak için katılımcının cevaplarına göre ek ya da yeni soruların oluşturulduğu bir yöntemdir. Böylelikle görüşme, araştırmacıda tüm detayların görüşüldüğü kanısı oluşuncaya kadar devam eder²⁴². Bu çalışmada da yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırma yöntemleri istatistiksel çıkarımlarda bulunmadıkları için nicel araştırma yöntemlerinden farklı olarak daha az sayıdaki katılımcıyla yürütülebilmektedir. Bu çalışmada da olduğu gibi özellikle kamu kurumlarında çalışan personelin algı ve fikirlerini hedefleyen çalışmalarda, nicel araştırma yöntemlerinin kullanılması ve bu amaçla anketlerin uygulanması oldukça zordur. Çok sayıda katılımcıya ulaşılması amaçlanan anket yönteminde veri toplamak için kamu kurumlarından izin alınması mümkün olmayabilir. Bu gibi çalışmalarda ana kütleyi iyi bir biçimde temsil etmek için farklı yerlerde veri toplamak gerekmektedir. Fakat anket yönteminde farklı mekanlardan veri toplamak zor olacağı için çalışmaların kapsamı çoğunlukla coğrafi olarak sınırlandırılmaktadır. Dolayısıyla yüksek sayıda katılımcıya ulaşmanın mümkün olmadığı durumlarda nitel araştırma yöntemlerini kullanmak büyük kolaylık sağlamaktadır. Bu sayede az da olsa farklı özelliklere sahip katılımcılardan veri elde edilebilmekte ve konunun bütününe bakılabilmektedir. Konuları birbirlerinden oldukça farklı olmakla birlikte, ana kütle ve örneklemin kamu kurumu çalışanlarından meydana geldiği çalışmalarda nitel yöntemlerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Tablo 4.1.de Türkiye’de yapılmış olan ve kamu çalışanları üzerinde gerçekleştirilen, nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı, yolsuzluk, etik davranışlar, mobbing gibi katılımcıların görüş bildirirken çekince yaşayabilecekleri ama aynı zamanda derinlemesine anlaşılmasına ihtiyaç bulunan konuları içeren bazı çalışmaların, konuları, örneklem büyüklükleri ve veri toplama yöntemlerine ilişkin bilgileri yer almaktadır.

²⁴¹ Holstein A. J., & Gubrium, J. F. (2004). The Active Interview, Qualitative Research Theory Method and Practice. London: Sage Publications. s.141.

²⁴² Törnükü. Age. s.547.

Buradan hareketle bu çalışmanın kullandığı nitel araştırma yöntemi ve örneklem büyüklüğünün, literatürdeki diğer çalışmalara benzerlik gösterdiği ve bu çalışmanın konusunu gümrük idareleri bağlamında araştırmak için yeterli olduğu söylenebilir.

Tablo 4.1. Kamu çalışanlarını örneklem edinen bazı nitel çalışmalar.

Yazar	Yıl	Konu	Örneklem	Yöntem
Altıntaş, M., & Topçu, T.	2024	Kamu çalışanları arasında görülen yıkıcı örgütsel davranış	17 Kamu çalışanı	Olgu bilim deseni; yarı yapılandırılmış görüşme
Alanlı, A.	2022	Kamu sektöründe dijitalleşmenin insan kaynakları yönetimine etkisi	13 Kamu çalışanı	Yarı yapılandırılmış görüşme
Aytekin, M. İ.	2022	Adli muhasebe kapsamında uzman tanıklık, hile, yolsuzluk ve suistimal denetçiliği	13 Kamu çalışanı (akademisyen, avukat, vergi müfettişi)	Yarı yapılandırılmış görüşme
Turan, N.	2019	Kamu üniversitelerinde çalışan personelin çalışma mutluluğu	37 Kamu üniversitesi çalışanı	Yapılandırılmış görüşme yöntemi
Soydan, T., & Ünal, M.	2019	Aday gümrük muhafaza ve gümrük muayene memurlarına yönelik olarak gerçekleştirilen hizmet içi eğitim çalışmaları	29 Gümrük personeli	Yarı yapılandırılmış görüşme
Öksüzöğlü, T., & Şeşen, H.	2018	Kamu işyerlerinde mobing olgusu	7 Sendika yöneticisi	Tematik analiz; yarı yapılandırılmış görüşme
Minaz, M. B.	2017	Yolsuzluk bağlamında okul müdürlerinin etik liderlik davranışlarına ilişkin öğretmenlerin algıları	30 öğretmen	Yapılandırılmamış görüşme
Özan, M. B., Polat, H., Gündüzalp, S., & Yaraş, Z.	2017	Etik kodlara ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri	39 Okul yöneticisi	Yapılandırılmamış görüşme
Soysal, G.	2015	Kamu sektöründe taşeron çalışanlar üzerinde güvencesiz istihdamın etkileri	15 Kamu taşeron işçisi	Yarı yapılandırılmış görüşme
Taşdan, M.	2013	Eğitim iş kolunda sendikacılık faaliyetlerine ilişkin görüşler	52 Öğretmen	Yarı yapılandırılmış görüşme

4.4. Örneklem

Hem nicel hem de nitel yöntemler, ana kütle ya da evren olarak tanımlanan, araştırmanın üzerinde gerçekleştirildiği hedef kitlesi hakkında yargılarda bulunmayı amaçlar. Ana kütleler doğaları gereği büyük topluluklardan oluşmaktadır. Çoğu zaman tüm bireylere ulaşmak imkansızdır. Bu gibi durumlarda ana kütleği temsil edeceği

düşünülen sınırlı sayıdaki katılımcı üzerinde araştırma gerçekleştirilir. Bu sınırlı katılımcıya örneklem denir²⁴³.

Nicel yöntemler kullandıkları yöntemlerin gereklilikleri sebebiyle daha büyük örneklemelere ihtiyaç duyarlar²⁴⁴. Fakat nitel araştırmalar çok daha küçük örneklemeye ihtiyaç duyarlar. Nitel araştırma yöntemlerinde, örneklem büyüklüğü matematiksel hesaplara bağlı değildir. Örneklemin araştırmanın ana temasını yansıtabilir olması önemlidir. Çünkü bu yöntemde amaç istatistiksel kanıtlar sunmak değil, araştırılan olgulara ilişkin derin bir anlayış geliştirebilmek ve bağlamsal açıklamalar yapabilmektir²⁴⁵. Bu çalışmada örneklem büyüklüğü ile ilgili olarak kuramsal örneklem yaklaşımı benimsenmiştir. Kuramsal örneklem, örneklem büyüklüğünün veri doygunluğu ile belirlendiği örneklem yöntemidir. Veri doygunluğu, elde edilen verinin, artık araştırılan olgu ile ilgili yeni bilgiler sunmadığı ve kendini tekrar etmeye başladığı durumda sağlanmaktadır²⁴⁶.

Örnekleme yöntemi olarak ise amaçlı örneklem yöntemlerinden²⁴⁷ olan kartopu örnekleme ve kolayda örnekleme yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi, ilk seçilen kişilerin önerdiği diğer kişilerle görüşme yapılmaya devam edildiği bir örneklem yöntemidir²⁴⁸. Kolayda örnekleme ise araştırmacının en kolay ulaşabileceği katılımcılara ulaştığı örnekleme yöntemidir²⁴⁹. Bu iki yöntem birlikte kullanılarak birden fazla noktadan başlayan kartopu örnekleme oluşturulmuştur. Böylelikle örneklemin temsil gücü artırılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ana kütlesi, günümüzde T.C. Ticaret Bakanlığı'na bağlı bulunan, kısaca gümrük teşkilatı diyebileceğimiz, Gümrükler Genel Müdürlüğü ve Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü'ne bağlı bulunan gümrük idarelerinde görev yapan personeldir. Tüm personel sahte eşyaya ilişkin tecrübe ve görüşe sahip olmayabilir. Dolayısıyla örneklem tespit edilirken, katkı sağlayacak katılımcılara ulaşmak için gümrüklerdeki örgütsel yapıyı anlamak önemlidir. Gümrüğün örgütsel yapısının, personelin görevini tanımlayan kadrolar ve görev konularını belirleyen şubeler olarak

²⁴³ Coşkun, vd. age. s.9.

²⁴⁴ Örneğin, 1 milyonun üzerinde bireye sahip ana kütleler için, en az 384 bireyden oluşan örneklem gerekir. Nicel araştırmaların neredeyse tamamında bu sayıya ulaşılmaya çalışılır. (%95 güven düzeyinde)

²⁴⁵ Morgan, D. L. (2008). "Sample size". L. Given (Ed.), The SAGE encyclopedia of qualitative research methods. Sage, Thousand Oaks, CA, 798.; Yıldırım ve Şimşek. Age. s.114.; Törnüklü. Age. s.547.

²⁴⁶ Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (2017). Discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research. Routledge, Oxfordshire.; Yıldırım ve Şimşek. Age. s.74, 125.

²⁴⁷ Patton, M. Q. (2001). Qualitative Research And Evaluation Methods. Sage Publications, USA. s.234.

²⁴⁸ Goodman, L. A. (1961). Snowball sampling. The Annals of Mathematical Statistics, 32(1): 148-170.

²⁴⁹ Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2004). Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara: Detay Yayıncılık. S.45.

iki boyuttan meydana geldiği söylenebilir. Gümrük personeli, hizmet gruplarına ve alt kadrolara ayrılmaktadır. Bu ayırım aşağıdaki gibidir²⁵⁰.

“a) Yönetim Hizmetleri Grubu:

1) Gümrük ve dış ticaret bölge müdür yardımcısı, 2) Serbest bölge müdürü, serbest bölge müdür yardımcısı, 3) Gümrük müdürü, gümrük muhafaza kaçakçılık ve istihbarat müdürü, dış ticaret işlemleri müdürü, ürün güvenliği denetimleri müdürü, tasfiye işletme müdürü, şube müdürü, personel müdürü, hukuk hizmetleri müdürü, laboratuvar müdürü, 4) Gümrük müdür yardımcısı, işletme müdür yardımcısı, bölge amiri, 5) Şef, kısım amiri.

b) Hukuk Hizmetleri Grubu:

1) Hukuk müşaviri.

c) Araştırma ve Planlama Hizmetleri Grubu:

1) Araştırmacı, uzman, eğitim uzmanı, APK uzmanı, savunma uzmanı, sivil savunma uzmanı, raportör.

ç) Bilgi İşlem Hizmetleri Grubu:

1) Çözümleyici.

d) İdari Hizmetler Grubu:

1) Ayniyat saymanı, 2) Muayene memuru, 3) Muhafaza memuru, memur, icra memuru, anbar memuru, veznedar, satış memuru, veri hazırlama ve kontrol işletmeni, bilgisayar işletmeni, tüketici hakem heyeti raportörü, 4) Gemi adamı, şoför, koruma ve güvenlik görevlisi.

e) Destek Hizmetleri Grubu:

1) Teknisyen yardımcısı, aşçı, kaloriferci, dağıtıcı, bekçi, hizmetli.”

Müdürlükler ise şube olarak tanımlanan alt iş birimlerine ayrılmaktadır. Bu şubeler bölge müdürlükleri altında şube müdürlükleri olarak bulunurken, bir taşra

²⁵⁰ Ticaret Bakanlığı Personeli Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği Yönetmeliği. m.4.

gümrük müdürlüğünün altında “servis” olarak yer almaktadır. Bu şubeler aşağıdaki gibidir²⁵¹.

- a) Gümrük işlemleri ve koordinasyon,
- b) Antrepo ve serbest bölgeler,
- c) Dış ticaret, tarife, kıymet ve vergiler,
- ç) Transit,
- d) Ekonomik etkili gümrük rejimleri,
- e) Ticaretin kolaylaştırılması,
- f) Tahsilat, taksitlendirme ve geri verme,
- g) Gümrük muhafaza hizmetleri,
- ğ) Risk analizleri,
- h) Kontrol,
- ı) Tasfiye hizmetleri,
- i) Yönetim hizmetleri,
- j) Bilgi işlem, istatistik ve değerlendirme,
- k) Özel büro,”

Yukarıdaki şubeler, müdürlüklerin büyüklükleri ve ihtisaslaştıkları alanlara göre müdürlükler arasında değişmekte ve bazen birleştirilmektedir. Sahte eşya ticareti her şubenin ve her kadronun eşit düzeyde karşılaştığı bir durum değildir. Şubeler açısından kısaca her müdürlükte bulunduğunu söyleyebileceğimiz, DTKV (Dış ticaret, tarife, kıymet ve vergiler) servisi ihracat ve serbest dolaşıma giriş (ithalat) rejiminden sorumlu olan ve sahte eşya ile en sık muhatap olan şubedir. Kadrolar açısından ise muayene memurları, görev tanımları sebebiyle öne çıkmaktadır. Muayene Memurunun görev, yetki ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir²⁵².

“(1) Muayene Memurunun görevleri şunlardır:

a) Gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulacak eşyanın muayene ve kontrolünü yapmak, Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonunu tespit etmek.

b) Gümrük vergileri ile gümrük idarelerince tahsil edilmesi gereken vergi, fon ve diğer malî yükümlülüklerin tahakkukunu yapmak, muafiyet ve istisna hükümlerini uygulamak.

²⁵¹ Ticaret Bakanlığı Taşra Teşkilatı Hakkında Yönetmelik. m.5/2.

²⁵² Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Taşra Teşkilatı Çalışma Yönetmeliği. m.39.

c) Adli kolluk veya adli mercilerin talepleri durumunda, kaçak zannı ile el konulan eşyanın gümrüklenmiş değerinin tespitine yönelik vergi tahakkukunu yapmak.

ç) Tasfiyelik hale gelen eşyanın Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonunu tespit etmek ve Tespit ve Tahakkuk Belgesini düzenlemek.

d) Gümrük vergilerinin geri verilmesi veya kaldırılması başvurularında iadesi veya mahsubu gereken vergileri kontrol etmek.

e) Eşyanın muayene ve kontrolünde kaçakçılığa konu bir olayın tespit edilmesi halinde konuyu derhal amirine intikal ettirmek.

f) Amirleri tarafından verilen benzeri görevleri yapmak.

(2) Muayene Memuru, kendisine verilen görevlerin eksiksiz ve zamanında yerine getirilmesinden amirlerine karşı sorumludur.

(3) İthalat ve ihracat işlemleri ile ithalat ve ihracat eşyası taşıyan araçların Tır-transit işlemlerinde, işlemin sistem tarafından sarı hat belge kontrolüne sevk edilmesi durumunda, işlemler idarece görevlendirilecek memur eliyle tekemmül ettirilebilir.”

Muayene memuru eşyanın fiziksel kontrolünden esas sorumlu olan personeldir. Bunun yanı sıra eşya ile ilgili belge kontrolü de yapmaktadır. Genel çalışma alanları gümrük sahası olmakla beraber, gerektiğinde eşyayla ilgili yukarıda sayılan servislerde de çalışmaktadırlar. Bu çalışma biçimi sebebiyle sahte eşya konusunda en tecrübeli personeller oldukları söylenebilir. Eşyayla yakın teması bulunan diğer personel ise gümrük muhafaza memurudur. Muhafaza Memurunun, görev, yetki ve sorumlulukları ise aşağıdaki gibidir²⁵³.

“(1) Gümrük Muhafaza Memurunun görevleri şunlardır:

a) Deniz ve hava limanlarıyla kara sınırlarındaki gümrük kapılarında ve diğer gümrüklü yer ve sahalarda giriş ve çıkış yapan kişi, eşya ve taşıtların kontrol ve muhafazası ile işlemlerinin yapılması amacıyla sevk edilmesini sağlamak.

b) Kişi, eşya ve taşıtların işlemleri tamamlanmadan gümrüklü yer ve sahalardan çıkmalarını önlemek.

c) Gümrüklü yer ve sahaların gözetim, takip ve muhafazasını sağlamak.

²⁵³ Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Taşra Teşkilatı Çalışma Yönetmeliği. m.40.

ç) Kaçakçılığa konu bir olayın tespit edilmesi halinde ilk müdahaleyi yaparak konuyu ilgili adli kolluk birimine bildirmek.

d) Araçların depolarında bulunan akaryakıt miktarının tespiti ile buna ilişkin işlemleri yapmak, yolculara ve ticari mahiyet arz etmeyen yolcu eşyasına ilişkin her türlü işlemleri yürütmek.

e) Yatlarla ilgili işlemleri yapmak.

f) Amirleri tarafından verilen benzeri görevleri yapmak.”

Gümrük muhafaza memuru genel olarak gümrüklü alanların güvenliğini sağlamakla görevli olan kolluk kuvvetidir. Sahte eşya ticaretinde toplanan istihbarata göre hareket ederek, beyan dışı eşyanın yakalanmasında önemli rol oynamaktadırlar. Fakat eşyanın yakalanması sonrasında gerçekleşen işlemler yine muayene memuru tarafından gerçekleştirilmektedir.

Sahte eşyanın tespitinde tek yöntem fiziksel muayene değildir. Belge üzerinden yapılan kontrollerde şüpheli görülen eşyalar da kontrol edilebilmektedir. Bu noktada servislerde çalışanlar memurlar da nadir de olsa sahte eşyanın tespitinde rol oynayabilmektedir. Dolayısıyla görüşmeler yapılırken bu işleyişi yansıtacak şekilde katılımcılara ulaşılmıştır.

Çalışmanın başlangıcında konu ve gümrüklerdeki durum hakkında genel bir anlayış kazanmak için öncelikle yapılandırılmamış derinlemesine görüşme yöntemiyle bazı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde gündeme gelen bazı konulardan ve mevzuatın tanımladığı FSMH'yi ihlal eder nitelikteki eşyaya uygulanacak işlemlerden hareketle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılması planlanmıştır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme için örneklem büyüklüğü belirlenirken literatürün de işaret ettiği şekilde, belirli bir örneklem sayısı öngörülmemiştir. Bu şekilde Türkiye'nin farklı bölgelerinde, farklı müdürlüklerde, farklı şubelerde, farklı tecrübelere sahip, farklı unvanlardaki 10 gümrük personeli ile görüşülmüştür. Tablo 4.2.de görüşme yapılmış olan katılımcıların çalıştıkları bölgeler ve unvanlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 4.2. Katılımcıların bölge ve unvan bilgileri.

Katılımcı	Bölge	Unvan
K1	Antalya	Gümrük Müdürü
K2	Antalya	Muayene Memuru
K3	İstanbul	Muayene Memuru
K4	İstanbul	Gümrük Memuru
K5	İstanbul	Gümrük Muhafaza Memuru
K6	İstanbul	Muayene Memuru
K7	İstanbul	Bölge Müdür Yardımcısı
K8	İstanbul	Gümrük Müdürü
K9	Ağrı	Gümrük Müdür Yardımcısı
K10	İstanbul	Gümrük Müdür Yardımcısı

Gümrük personeli “Ticaret Bakanlığı Yer Değiştirme Yönetmeliği” uyarınca rotasyona tabi tutulmaktadır. Bu rotasyonla bir personelin kariyeri boyunca Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde hizmet vermesi öngörülmektedir. Böylelikle farklı bölgelerde, bölgeye özgü gerçekleşen farklı ürün bileşenlerine; farklı servislerde de gümrüğün farklı rejim ve işlemlerine ilişkin tecrübe kazanmaları amaçlanmaktadır. Bu amaçla tüm gümrük müdürlükleri 3 temel bölgeye ayrılmıştır²⁵⁴. Yönetmeliğin ilgili maddeleri uyarınca çeşitli sürelerde bu müdürlüklere görevlendirilen bir personel, kariyeri boyunca 3 bölgede de çalışarak önemli bir tecrübe edinmiş olmaktadır. Dolayısıyla bir personelin, gümrüklerdeki iş ve işlemlere ilişkin algısı sadece mevcut bulunduğu müdürlükteki tecrübesinden değil, daha önce çalıştığı diğer müdürlüklerdeki tecrübelerinden de kaynaklanmaktadır. Çalışma kapsamında görüşülen personelin hali hazırda çalıştığı müdürlükler sınırlı bir kapsamı işaret ediyor gibi görünse de aslında her personelin farklı bir rotasyon geçmişi olması sebebiyle, elde edilen bulgular tüm Türkiye’deki gümrükleri kapsayıcı mahiyettedir.

4.5. Katılımcılara Sorulan Sorular

Çalışmanın veri toplama sürecinin ilk aşamasında gümrüklerde meydana gelen sahte eşya ticaretinin doğasının anlaşılması için bir dizi yapılandırılmamış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler öncelikle çalışmanın amacı ve kapsamı katılımcılara anlatılarak başlamıştır. Bunun üzerine katılımcılarla “gümrüklerde, sahte eşya ticaretinin engellenmesi için neler yapılmaktadır?” temel soru üzerine görüşmeler yapılmıştır. Yapılandırılmamış derinlemesine görüşme

²⁵⁴ Ticaret Bakanlığı Yer Değiştirme Yönetmeliği. m.7. Ek1.

yönteminin doğası gereği katılımcının özgürce yorumda bulunmasına izin verilmiştir. Böylelikle görüşme öncesi ön görülmemiş konular gündeme gelmiştir. Gündeme gelen konuların tamamı çalışmanın konusu ile doğrudan ilişkili olmadığı durumlarda, görüşmeyi tekrar sahte eşya düzlemine çekmek ya da ilgili konuları daha ayrıntılı görüşmek için ek olarak birçok doğaçlama soru sorulmuştur. Her bir görüşme, bir sonraki görüşmede de gündeme getirilmek üzere yeni temaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Böylelikle sahte eşya sorunuyla ilgili gümrüklerde meydana gelen olaylarla ilgili kapsamlı bir anlayışın edinildiği söylenebilir.

Daha önce bahsedildiği üzere, yapılandırılmamış derinlemesine görüşme yöntemi, katılımcıya tanınan özgürlük dolayısıyla en zengin veri toplama yöntemlerinden biridir. Fakat katılımcıya tanınan bu geniş alan verilerin raporlanmasını ve analizi zorlaştırmaktadır. Bu durum da çalışmanın bilimsel çıkarımlarda bulunmasını zorlaştırmaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelmek için yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yönteminin kullanılması kararlaştırılmıştır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme, katılımcıya standardize edilmiş soruların sorulduğu ama sadece bu sorulara değil, aynı zamanda gerektiğinde konunun daha iyi anlaşılabilmesi için standardize edilmemiş ek sorulara da cevap alındığı bir görüşme yöntemidir. Bu yöntemin kullanılmasıyla katılımcıların cevapları yapılandırılmış sorular etrafında toplanabilmiş ve analiz edilebilmiştir.

Yapılandırılmamış derinlemesine görüşme sürecinde gündeme gelen konular, çalışmanın teorik alt yapısını oluşturan ilgili yasal mevzuat ve benzer temaları konu edinen literatür, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmenin sorularının belirlenmesine kaynak olmuşlardır.

Bu çalışmanın standardize edilmiş sorularının kaynağını büyük ölçüde çalışmanın dar anlamda teorik kapsamını oluşturan Gümrük Yönetmeliği'nin sahte eşya ticaretiyle ilgili düzenlemeleri oluşturmaktadır. Yönetmeliğin ilgili maddeleri, sahte eşyaya karşı gümrük idaresinin ve hak sahibinin yetki ve sorumluluklarını düzenlemektedir. Hak sahibinin başvurusuyla başlayan ve sahte eşyanın tasfiyesiyle sonuçlanan sürecin tüm adımlarını yansıtacak sorular oluşturulmuştur.

İlk görüşmeler sırasında ortaya çıkan temalardan biri yolsuzluktur. Yolsuzluk yerel ve küresel ekonomiyi etkileyen önemli mücadele konularından biridir. Yolsuzlukla mücadelede gösterilen performans ise bir ülkenin ekonomik ve demokratik gelişmişliğinin bir göstergesi konumundadır. Yolsuzluk algı indeksi (CPI) de bu alandaki en temel göstergedir. Uluslararası Şeffaflık Derneği (Transparency

International) tarafından yayımlanan bu indeks, 13 farklı endeksin bir araya getirilmesiyle elde edilmektedir²⁵⁵. Bu alt endeksler nicel, nitel ve hibrit yöntemler kullanılarak oluşturulmaktadır. Bu noktada bu endekslerden bazılarının araştırma yöntemi ve veri toplamada kullanılan soruları incelenmiştir. Bu sorular çoğu zaman genel algıyı ölçmeyi amaçladıkları için doğrudan gümrükleri hedefleyen soruları içermemektedir. Fakat soruların genel amacının, yolsuzluğun meydana gelmemesi için gerekli olan mekanizmaların varlığını ve performansını sorgulamak olduğu söylenebilir²⁵⁶. Bu yaklaşımdan yola çıkarak, genel düzenlemeler dışında özel olarak gümrüklerde yolsuzluğun önlenmesinde kullanılan mekanizmaların varlığını sorgulayan sorular da kullanılmıştır.

Aşağıda yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmede kullanılan ana sorular, bu soruların seçilme sebepleri ve bu sorularla cevap aranan temel sorunlar belirtilmiştir.

1) Gümrüklerde ne sıklıkla sahte eşya ile karşılaşmaktadır?

Türkiye sahte eşya ticaretinde ilk sıralarda yer almaktadır. Çalışma gümrüklerde sahte eşya ticaretine odaklanmış olsa da bu konu gümrüklerin karşılaştığı problemler açısından öncelikli olmayabilir. Bu soruyla genel olarak gümrüklerin sahte eşya ticaretine bakış açısını anlamak amaçlanmıştır.

2) Gümrüklerde sahte eşyaya karşı yapılan işlemlerin ne kadarı başvuru kaynaklı, ne kadarı re'sen yapılan işlemlerdir?

İlgili mevzuata göre sahte eşyaya ilişkin gümrük idaresinin işlem yapması için hak sahibinin başvurusu esastır. Fakat gerekli gördüğü durumlarda idare re'sen harekete geçebilir. Bu işlemlerin kaynağını tespit etmek, başvuru mekanizmasının ya da idarenin kendi girişiminin değerlendirilmesi için önemlidir.

3) Gümrük risk yönetimini nasıl yapılmaktadır?

İdare re'sen yaptığı kontrolleri risk tespitine göre gerçekleştirmektedir. Sahte eşya da bu risk tespitinin bir parçasıdır. Bu soruyla idareyi re'sen harekete geçiren sürecin anlaşılması amaçlanmaktadır.

4) Yapılan başvuruların içerikleri etkin bir koruma için yeterli midir?

Hak sahipleri gümrük idaresine koruma başvurusu yaparken, tescil ettirdikleri, eşyayı diğer eşyalardan ayıran özellikleri bildirmektedir. Bu bilgiler idarenin eşyayı

²⁵⁵ Transparency International. 2023. Corruption Perceptions Index: Short Methodology Note. s.1.; <https://www.transparency.org/en/cpi/2023> Erişim tarihi: 19.01.2024.

²⁵⁶ Transparency International. 2023. Corruption Perceptions Index 2023: Full Source Description. s.2-17.

tanınmasını sağlamaktadır. Bu bilgilerin yeterliliği idarenin koruma performansını etkileyecektir.

5) Hangi sektörlere ait eşyalarda daha çok ihlaller tespit edilmektedir?

Sahte eşya her sektörün ürünleri için söz konusu olabilir. Sahte eşya ile mücadelede hangi sektörün daha büyük bir düzeyde ihlalle karşılaştığını bilmek önemlidir.

6) Her gümrük rejiminde bu kontroller yapılıyor mu?

Eşyanın gümrükçe tabi tutulabileceği rejimler sadece ihracat ve ithalat değildir. Bunlar dışında başta transit rejim olmak üzere başka rejimler bulunmaktadır. Bu konuda bazen belirsizlikler meydana gelmektedir. Böylelikle daha önce mevzuatta boşluklar olduğunu düşündüğümüz alanların uygulamada sorunlara sebep olup olmadıkları öğrenilebilir.

7) Gümrük personelinin sorumlulukları nelerdir?

Gümrük mevzuatına göre idare, hak sahiplerinin kayıplarından sorumlu tutulamaz. Bu durumda personelin sahte eşya ticaretiyle mücadeledeki motivasyonunu anlamak gerekmektedir.

8) Genel anlamıyla yolsuzluk gümrüklerin sahte eşya ticaretiyle mücadelesinde ne derece önemli bir faktördür? Yolsuzluğa karşı ne gibi önlemler alınmaktadır?

Yolsuzluk bu konunun temelleri araştırılırken sık karşılaşılan bir tema olmasına rağmen sahte eşya sorununda en sık karşılaşılan problem olmayabilir. Her ne kadar gümrük idarelerinde yolsuzluğun meydana geldiğine ilişkin bir kanı bulunsa da, sahte eşya ticaretinin en büyük sebebi bu olduğu doğru bir düşünce olmayabilir.

9) Gümrük idaresi ve personelinin tabi olduğu düzenleme ve uygulamalar yolsuzluğun önlenmesinde yeterince etkin midir?

Yolsuzluk genel bir problemi işaret etmekle beraber farklı organizasyonlarda farklı şekilde meydana gelebilir. Gümrüklerin farklı iş yapış şekli, diğer kamu kurumlarından farklı olarak başka düzenlemeleri gerektiriyor olabilir.

10) Hangi düzenleme boşlukları bulunmaktadır? Bu boşluklar nasıl doldurulabilir?

Bu çalışma sahte eşya probleminde sorunları tespit etmeyi ve bu sorunlara çözüm önerisi sunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda sahada faaliyet gösteren personelin görüşleri biz araştırmacılara öngörülmemiş temalar sunabilir.

4.6. Veri Analizi

Nitel veri analizi, verilerin düzenlendiği, tasnif edildiği, sentezlendiği, kavramların oluşturulduğu ve bulguların elde edildiği bir keşfedici süreçtir. Nitel veri analizde kesin bir ortak yöntem olmamakla birlikte, ortak nokta olarak verinin azaltıldığı, kodlandığı, temaların ortaya çıkarıldığı ve yorumlandığı bir sürecin olduğu söylenebilir²⁵⁷. Bu çalışmada Creswell (2017)²⁵⁸'in yol gösterdiği veri analiz süreci kullanılmıştır.

Veri analizinin ilk basamağı, verilerin analiz için hazırlanması ve düzenlenmesidir. Derinlemesine görüşme yöntemi, görüşmenin bir şekilde kayıt altına alınmasını öngörmektedir. Bu durum günümüzde çoğunlukla ses ya da görüntü kaydı şeklinde meydana gelmektedir. Çalışmanın doğası, örneklemin kamu personeli olması ve öne çıkan temalardan birinin yolsuzluk olması gibi sebeplerle katılımcılar, anonimlikleri konusunda son derece hassas davranmışlar ve görüşmelerin elektronik olarak kayıt altına alınmasına rıza göstermemişlerdir. Dolayısıyla görüşmeler sadece elle notlar tutularak kayıt altına alınmıştır. Bu durum görüşmelerin süresini uzatsa da oluşturulan güven ortamı katılımcıların son derece dürüst ve açık sözlü şekilde görüş bildirmelerine imkan sağlamıştır. Eğer görüşmeler kayıt altına alınmış olsaydı veri analizinin ilk basamağı kayıtların transkripsiyonu olurdu. Fakat hali hazırda yazılı olarak toplanan veriler için bu gerekli bir durum olmasa da, notlar alınırken kısaltılarak yazılan metinler düzenlenmiştir. Kayıt altına alınan verilerde toplanan tüm veriler analiz için kullanılamazlar. Bu aşamada sadece konuyla ve soruyla ilgili cevapların ayıklandığı bir veri azaltma aşaması bulunur²⁵⁹. Fakat veriler elle not alınarak kayıt altına alındığı için, görüşme sırasında yalnızca konuyla ilgili olan veriler kayıt altına alınmıştır. Dolayısıyla veri azaltma işleminin görüşmeler sırasında meydana geldiği söylenebilir.

Verilerin analizindeki diğer aşama, ifadelerin kodlanmasıdır. Bu aşamada katılımcıların ifadeleri, tüm ifadeyi özetleyecek ve temsil edecek nitelikteki kısa kelimelerle kodlanmaktadır²⁶⁰. Kodlamada kullanılacak ifadeler önceden belirlenebileceği gibi ifadelerin içinden de seçilebilir. Bu yaklaşım tümevarımcı bir

²⁵⁷ Gürbüz, S. & Şahin, F. (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık. Ankara. s.425-427.

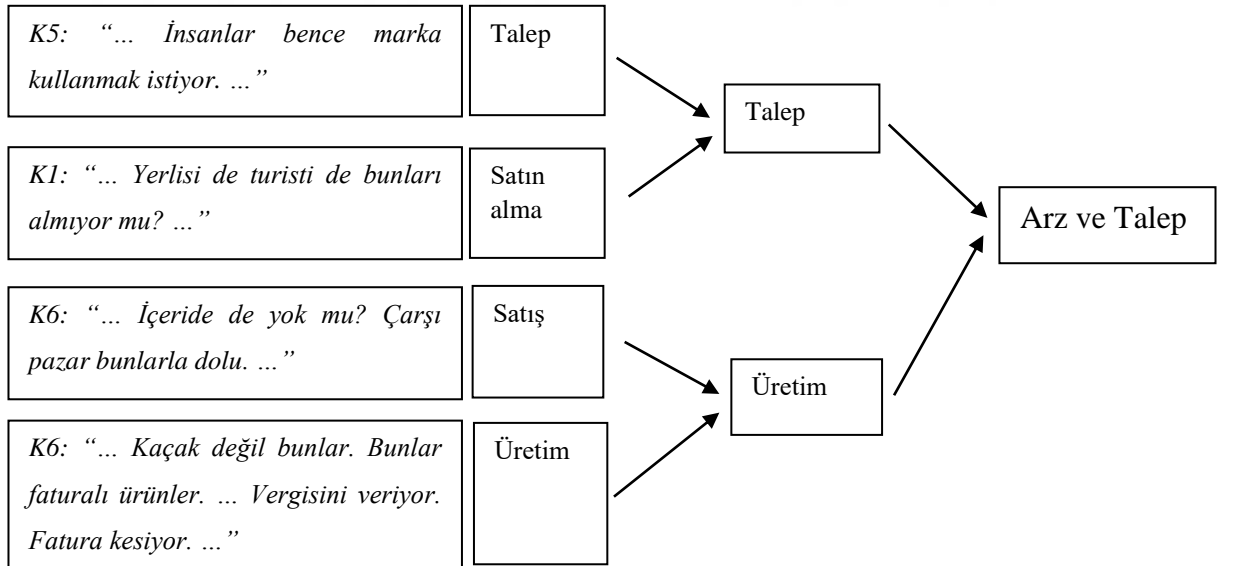
²⁵⁸ Creswell, J.W. (2017). Araştırma Deseni. Eğitim Kitap Yayıncılık. Ankara. s.194-200.

²⁵⁹ Creswell. a.g.e. s.195.

²⁶⁰ Saldana, J. (2011). Fundamentals of qualitative research. Oxford university press. s.95.

yaklaşımıdır ve keşfedici çalışmalar için daha uygundur²⁶¹. Bu çalışmada da tümevarımcı yaklaşım kullanılmıştır. Tüm ifadeler kodlandıktan sonra, bu kısa kelimelerden benzer konulara ait olanlar bir araya getirilmektedir. Bu aşamada bazı kelimelerin tekrarlandığı görülebilir. Bunlar alt temaları işaret etmektedir. Bazı kelimelere ise daha az ya da sadece tek bir katılımcının ifadelerinde rastlanılabilir. Bu durum ilgili katılımcıdaki algının diğer katılımcılar tarafından paylaşılmadığını düşündürmektedir. Farklı katılımcıların ifadelerinde tekrar eden kelimelerin, araştırmacı tarafından değerlendirilerek bilinçli bir şekilde bir araya getirilmesiyle ise ana temalara ulaşılmaktadır. Bu süreç sonunda elde edilen bulgular ise ilgili literatür ile yorumlanmaktadır.

Tipik bir kodlama örneği ve ana temalara ulaşılma süreci Şekil 4.8'deki gibidir. Örnek ifadeler, şekildeki gibi öncelikle kodlanmaktadır. Örneğin ilk iki ifade kısaca talep ve satın alma davranışı olarak kodlanmıştır. Satın alma da taleple ilgili bir kavram olduğundan bu iki kod talep başlığı altında alt temayı oluşturmaktadır. Benzer şekilde oluşan üretim temasıyla beraber ele alındığında, temel bir ekonomi ikilisi olarak arz ve talep ana teması oluşmaktadır. Böylelikle katılımcıların gümrüklerden bağımsız olarak sahte eşya ticaretinin arz ve talep boyutunun da bulunduğunu düşündükleri söylenebilir.

Şekil 4.1 Örnek kodlama ve tema oluşturma süreci

²⁶¹ Creswell. a.g.e. s.198-199.

4.7. Bulgular

Veri analiz süreci sonunda elde edilmiş olan ana temalar çalışmanın bulgularını oluşturmaktadır. Bunlar;

- Yolsuzluk,
- Sahte eşya ticaretinin gümrüklerde engellemeyeceği
- Arz ve Talep, temalarıdır.

Bulgular, mikrodan makroya gidebilmek için gümrüklerin iç işleyişlerinden başlayıp gümrük dışına çıkarak Türkiye'deki ekonomik ortamı genel olarak değerlendirecek şekilde ele alınacaktır. Analiz sonucunda her ne kadar arz ve talep ortak bir ana tema olarak karşımıza çıksa da sorunun daha iyi ortaya konabilmesi için ayrı başlıklar altında ele alınacaktır. Analiz sonucunda, her katılımcı tarafından ortak bir şekilde dile getirilmemiş olmaları sebebiyle bir temaya dönüşmemiş olan fakat önemli olduğu düşünülen bazı konular ise diğer bulgular başlığı altında ele alınacaktır.

4.7.1. Yolsuzluk

Çalışmanın hem yapılandırılmamış hem de yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme kısmında gündeme gelen en önemli konulardan biri yolsuzluktur. Yolsuzluğun yaygınlığına dair katılımcılar arasında farklı görüşler olmakla beraber, varlığı genel olarak kabul edilmektedir. Görüşmeler öncesinde tarafımızın da bir öngörüsü olmakla beraber, katılımcıların ifadeleri yolsuzluğun önemli bir tema olduğunu ortaya koymaktadır.

Yolsuzluk, *“bir görevi, bir yetkiyi kötüye kullanma; usulsüzlük”*²⁶², *“emanet edilen yetkinin özel kazanç amacıyla kötüye kullanılması”*²⁶³ ve *“kamu gücünün özel kazanç amacıyla kötüye kullanılması”*²⁶⁴ gibi şekillerde tanımlanabilir. Her alan ve kurumda meydana gelmesi mümkün olan bir durum olmakla beraber yolsuzluğun kamuda meydana gelmesi daha önemli bir sorunu doğurmaktadır. Söz konusu olan kamunun kayıpları olduğunda mağdur da kamuyu oluşturan tüm toplum olmaktadır. Yolsuzluğun çeşitli türleri vardır ve bazıları doğrudan ceza yaptırımına tabiidirler²⁶⁵.

²⁶² TDK. <https://sozluk.gov.tr/?q=yolsuzluk&aranan=> (Erişim tarihi: 1/5/2024).

²⁶³ Transparency International. <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption> (Erişim Tarihi:1/5/2024).

²⁶⁴ Dünya Bankası. Anticorruption Fact Sheet. <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2020/02/19/anticorruption-fact-sheet> (Erişim Tarihi:1/5/2024).

²⁶⁵ TEPAV. (2006). Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler ve Çözüm Önerileri. Ankara. s.27.

Bunlar; rüşvet²⁶⁶, irtikap²⁶⁷, zimmet²⁶⁸, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerinin aklanması²⁶⁹, dolandırıcılık²⁷⁰, görevi kötüye kullanma²⁷¹ ve içerden öğrenenlerin ticaretidir (insider trading)²⁷².

Çalışmanın konusu göz önünde bulundurulduğunda meydana gelmesi en muhtemel yolsuzluk şekilleri rüşvet ve irtikaptır. TCK madde 252'ye göre rüşvet, “görevinin ifasıyla ilgili bir işi yapması veya yapmaması için, doğrudan veya aracılar vasıtasıyla, bir kamu görevlisine veya göstereceği bir başka kişiye²⁷³”; veya “kendisine veya göstereceği bir başka kişiye menfaat sağlamak²⁷⁴”tır. Bu tanımdan menfaat sağlanan kişi hem kamu görevlisi hem de hizmet alan kişi olabileceği anlaşılmaktadır. TCK madde 250'ye göre irtikap ise, kamu görevlisinin “görevinin sağladığı nüfuzu kötüye kullanmak suretiyle kendisine veya başkasına yarar sağlanmasına veya bu yolda vaatte bulunulmasına bir kimseyi icbar (mecbur bırakmak) etmek²⁷⁵”tir. Rüşvetten farklı olarak irtikap sadece bir kamu görevlisinin işleyebileceği bir suçtur. Rüşvette her iki tarafta yanlış bir iş yaptığını bilmesine ve karşılıklı rıza göstermesine karşılık irtikapta hizmet alan kişinin kamu görevlisi tarafından kandırılması ya da zorlanması söz konusudur.

Uluslararası Şeffaflık Derneği'nin yayımladığı 2023 yılı Yolsuzluk Algı Endeksi'ne göre Türkiye, en sonda olanın yolsuzluğun en yaygın olduğu 180 ülke arasında 115. sırada bulunmaktadır. Üstelik bir önceki yıla göre 14 sıra gerilemiştir. Gerileme ise 2013 yılından beri devam etmektedir²⁷⁶. Bu tablo Türkiye'nin yolsuzlukla mücadelede arzulan performansını sergilemediğini ortaya koymaktadır. Yolsuzluğun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Tanzi'ye göre yolsuzluğa doğrudan ya da dolaylı olarak neden olan faktörler, yasal düzenlemeler ve onay işlemleri, vergilendirme, harcama kararları, malların hizmetlerin piyasa fiyatları altında sunulması, takdire bağlı diğer kararlar, siyasi partilerin finansmanı, bürokrasinin kalitesi, kamu sektörü ücret seviyesi, ceza sistemleri, kurumsal kontroller, kuralların, kanunların ve kanuni süreçlerin

²⁶⁶ TCK m. 252.

²⁶⁷ TCK m. 250.

²⁶⁸ TCK m. 247.

²⁶⁹ TCK m. 282.

²⁷⁰ TCK m. 157.

²⁷¹ TCK m. 155.

²⁷² Sermaye Piyasası Kanunu m. 47/a/1

²⁷³ TCK m.252/1.

²⁷⁴ TCK 252/2.

²⁷⁵ TCK 250/1.

²⁷⁶ Uluslararası Şeffaflık Örgütü. 2023 Yolsuzluk Algı Endeksi. <https://seffaflik.org/cpi2023/> (Erişim Tarihi: 5/5/2024).

şeffaflığı ve liderlerin davranışlarıdır²⁷⁷. Benzer bir yaklaşımla TEPAV ise yolsuzluğun nedenlerini, yönetsel, ekonomik ve sosyal olmak üzere üçe ayırmaktadır. Buna göre yönetsel nedenler, bürokratik nedenler, idari usulün eksikliği, kamusal istihdam sorunları, saydamlıkla ilgili sorunlar, hesap verme mekanizmalarının eksikliği, kamusal denetimin yetersizliği ve adli sistemden kaynaklanan nedenlerdir. Ekonomik nedenler, enflasyon artışı, devletin ekonomideki ağırlığı, kayıt dışı ekonomi, gelir dağılımındaki adaletsizlik, medya-ticaret ilişkisi, siyasetin finansmanı; sosyal nedenler ise eğitimin yetersizliği, yurttaşlık bilincinin yerleşmemiş olması, sivil toplum örgütlenmesinin yetersizliği ve olumsuz toplumsal algılamalardır²⁷⁸. İçinde bulunduğumuz ortamda sayılan bu nedenlerin birçoğunun mevcut olduğu söylenebilir. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de yolsuzluğun önüne geçilmesi için bir dizi yasal düzenleme bulunmaktadır. Bunlardan gümrükle doğrudan ilgili olan bazıları 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele Kanunu, ve 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanun’dur.

Görüşmeler sırasında edinilen bilgilere göre mevcut düzenlemeler yolsuzlukla mücadelede yeterlidir. Katılımcılara göre yolsuzluğun meydana gelmesindeki sebep yeterli düzenlemenin bulunmaması değil, “K3: ...*insan faktörü*...” dır. Yolsuzluk görüşmelerde sıklıkla gündeme gelse de katılımcıların yolsuzluğun gümrüklerdeki yaygınlığına ilişkin farklı görüşleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, yolsuzluğa karşı yeterli önlemlerin bulunduğu ve gümrükte yolsuzluğun sanıldığı kadar sık ve kolay şekilde meydana gelmediğine ilişkindir.

K6: “... Dışardan öyle görünüyor ama artık eskisi gibi değil. Artık her şey kontrol ediliyor. Gümrükte çok şey değişti. Çok emek veriliyor. ... Artık gümrük çok otomasyona bağlanmış durumda. Yani sizin bir evrak için beklediğiniz süre sistemde geçirdiğiniz zaman o evrağı ne zaman kapattığınız ya da kameralar aracılığıyla o eşyaya ne kadar baktığınız eşyayı tanıyıp tanımadığınız zaten görülebilen şeyler yani. O yüzden o riski alamazsınız. ...”

K3: “... Ben karşılaşmadım ama olabilir. ... İnsan faktörü devreye giriyor. ... Az da olsa çıkıyordur ama yaygın diyemem. Ama eskisi gibi değil. Bir sürü kontrol var. ...”

²⁷⁷ Tanzi, V. (2001). Dünya Çapında Yolsuzluk Nedenleri, Sonuçları, Boyutları, Çözüm Yolları (çev. G. Kösekaşya). (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1998).

<https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/GamzeK%C3%96SEKAHYA-1.pdf> (Erişim Tarihi: 2/5/2024).

²⁷⁸ TEPAV. (2006). Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler ve Çözüm Önerileri. Ankara. s.50-72.

En önemlisi kişinin vicdanı, ahlakı. Kafaya koyan yapar ama yapamasın diye de bir sürü kontrol var. ...”

K4: “... Riskli bir iş. Çok ağır cezalar var. ... Kontrol ediliyoruz. Sık sık müfettişler geliyor. Uzun denetimler oluyor. ... Yakın zamanda bir denetim geçirdik. Çok ayrıntılı incelemeler yaptılar. Hem belge üzerinden kontroller oluyor hem de sürekli kamera kayıtları alınıyor. Kesintisiz kayıt yapıyor kameralar ...”

K4: “... Sürekli mal bildirim formu veriyoruz. Ev ya da araba aldığında hemen bildirim formu vermen gerekiyor. ... Ailelerimizin mal durumuna da bakılıyor. ... Bir zenginleşme olsa nereden geldi diye sorarlar. ...”

K7: “... Görevli memurun kişisel zaaflarında kaynaklanan şeyler olabilir. Ama engellemek için çalışıyoruz. ... Tek bir kontrol olmuyor. Birbirlerini kontrol eden sistemler var. ... Başkası kontrol ettiğinde ortaya çıkabilir. ... Aynı eşyayı şüphelenirse gümrük muhafaza da kontrol edebilir. Gümrük muhafaza buranın polisi gibi. Sadece gümrüklü alanı korumuyor. Onlar da istihbarat topluyor. Memurla ilgili istihbarat da olabilir. ...”

K10: “... Aynı beyanın birden fazla memurun kontrolünü gerektirdiği oluyor. ... tek başına yapmak riskli bir iş. O yüzden oluyorsa örgütlü oluyordur. O zaman da birbirlerine çok güvenmeleri lazım. Örgütlü çalışmak da zor. Sık sık yer değişiyor. Mesai arkadaşların da sürekli değişiyor. ...”

K9: “... Sürekli rotasyon oluyor. Rotasyonun sebeplerinden biri de bu. Eğer gruplaşma olmuşsa, orada böyle bir düzen kurulmuşsa bozmak için. Bu işi yapmak istiyorsa her yerde yeniden ortak bulmak zorunda. ...”

Yasal düzenlemelerin, gümrüklerdeki iş akışlarının, yolsuzluğun engellenmesini sağlayacak şekilde tasarlandığı ve personel için caydırıcı olduğu söylenebilir. Fakat bu caydırıcılık herkes için geçerli değildir. Kamu Görevlileri Etik Kurulu ‘nun 2009 yılı raporuna göre, gümrük personelinin %32’si gümrük müdürlüklerinde yolsuzluk ve rüşvetin hiç olmadığını, %20’si çok az olduğunu, %26’sı diğer kurumlar kadar olduğunu, %17’si ise “oldukça” ve “çok” yaygın olduğunu belirtmişlerdir²⁷⁹. Aradan yıllar geçmesine rağmen gümrük personelinin konuya ilişkin algısının değişmediği söylenebilir. Yolsuzluğun engellenmesi için gerekli düzenlemeler olsa bile katılımcılar

²⁷⁹ Ateş, H., Güloğlu, T., & Es, M. (2009). Gümrük hizmetleri ve etik. Yolsuzluğun Önlenmesi İçin Etik Projesi, Akademik Araştırma Çalışması, T.C. Başbakanlık, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Ankara. s.373.

yolsuzluğun meydana geldiğini düşünmektedir. Buna göre yolsuzluğun sebebi bir bütün olarak idarenin tutumu ve işleyişi değil, memurların bireysel davranışlarıdır.

K6: “... Her yerde olduğu gibi burada da oluyordur. Sepette mutlaka çürük vardır. Ama onlar istisna. ...”

K4: “... Önlemler var ama yine de tenezzül eden olabilir. Ben şahit olmadım. ...”

K7: “... Gümrükte olmasa da dışarda olabilir. Memur dışarı da çıkıyor. ... Diğer zamanlarda kimle görüşüyor ne konuşuyor bilemeyiz. ... Her yerde kamera olamaz. Bazen firmanın deposuna gidiyor. Yolda neler oluyor kontrol edemeyiz. ...”

K3: “... Mutlaka az çok oluyordur. ... Hiç yoktur, olmuyordur diyemem. Ama eskisi gibi değil. ...”

K1: “... Yapan oluyordur. ... Hadi kaçak mal, uyuşturucu falan bunlar tehlikeli ama sahte eşyada belli de olmaz. ... kutuları açtı diyelim sahte mal, kapatsa bir şey olmaz ki kamera görmez, başkası görmez. ...”

K1: “... Çok büyük bir durum değilse, kendi isteğiyle olmasa da amiri ne diyorsa onu yapar. ... Kafasını çevirir. Baskı görüyorsa belki mecbur kalıyordur. ...”

K2: “... Muayene memuru göz yumsa kimse bir şey diyemez. ... görmedim der. Bilmiyordum. Bana sahte gibi gelmedi der. ... yapmak isterse yapar. ...”

K5: “... En nihayetinde memur. Aldığı para belli. Hayat şartları da ortada. ... çok zor bir iş değilse yeltenebilir. Memuru buna yeltenmeyecek konuma getirmek gerekiyor. ...”

Gümrük işlemlerinin teknik uzmanlık gerektirir nitelikte olmasından hareketle, sahte eşya sorununda tarafların gümrüklerin kendilerine tanıdığı hak ve sorumlukları bildiklerini düşünülmektedir. Yolsuzluğun türlerinden biri olarak irtikap sayılmış olsa da, bu bilgi düzeyinde tarafların idarece yanıltılmaları ya da zorlanmaları düşük bir ihtimaldir ve irtikap suçunun ortaya çıkması pek muhtemel değildir. Dolayısıyla sahte eşya konusunda en çok karşılaştığımız suçun rüşvet olduğunu söyleyebiliriz. Katılımcılara göre rüşvet girişimi her zaman eşyayı gümrükten geçirmeye çalışan beyan sahibi tarafından yapılmaktadır.

K4: “... Doğrudan teklif edemezler. Ama ağız ararlar. ... ‘Yapabileceğimiz bir şey yok mu? Ne gerekirse yaparız’ diyor. ... açıkça söylemiyor ama kastettiği şey belli. Buna benzer şeyler olabilir. ...”

K1: “... Onlar kime teklif edeceğini bilirler. ... herkese gidip teklif edemez. ... Büyük oyuncular var. Onlar işini muayene memuruna bırakmazlar. ... Yukarıdan ayarlamaya çalışırlar. ...”

K9: “... Avukata da teklif ediyorlar. ... Avukat teklif etse şikayet ederler belki. Ama onlar avukat etse ne kaybeder ki? En fazla hayır der. Avukat devlet memuru değil ki. ...”

K3: “... Memurun duruşu çok önemli. Dik duracaksın. Öyle bir izlenim vermeyeceksin. ... Şimdiye kadar kimse bana teklif etmedi. O mesajı vermezsen edemezler. ...”

Gümrük idarelerinde yolsuzluğun, gerek bireysel sebeplerle, gerek örgütlü yapılarla, gerekse genel olarak mevcut düzenlemelerin yetersiz olması sebebiyle, meydana gelmesi kabul edilemez. Diğer tüm kamu kurumlarında ve sundukları hizmetlerde olduğu gibi gümrük idarelerinin ve uygulamalarının da denetlenmesi önemlidir. Bir kamu kurumunun ulusal bir denetim kurumu tarafından denetlenmesine “yüksek denetim” denilmektedir²⁸⁰. 82 Anayasası’nın 160. Maddesinde düzenlendiği üzere Türkiye’de söz konusu denetim Sayıştay tarafından gerçekleştirilmektedir. Yine 6085 sayılı Sayıştay Kanunu’na göre bu kanunun amaç ve kapsamı “*kamu idarelerinin etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak çalışması*” için yapılacak olan denetimler olduğu açıkça belirtilmektedir²⁸¹. Fakat aynı kanunun “denetim alanı” başlıklı hükümlerince yapılacak denetimin mali bir denetim olduğu, esas amacının kamu kaynaklarının kullanımının denetlenmesi olduğu anlaşılmaktadır²⁸². Amaçlardan biri olarak sayılan “kamu kurumlarının hukuka uygun olarak çalışması” durumu, mali uygunluğun ötesinde bir yaklaşımı gerektirmektedir. Fakat Sayıştay’ın bu çalışmanın konusu olan sahte eşyaya ilişkin meydana gelen yolsuzluğun denetlenmesinde aktif bir rolü bulunmamaktadır. Bu doğrultuda Sayıştay Kanunu da yolsuzluğu ve denetimini konu edinen bir hüküm içermemektedir. Nitekim Sayıştay’ın gümrük idaresinin bir

²⁸⁰ OECD. <https://web-archiv.e.oecd.org/temp/2023-10-20/313748-external-audit-supreme-audit-institutions.htm> (Erişim Tarihi: 24.07.2024)

²⁸¹ 6085 sayılı Sayıştay Kanunu. m.1.

²⁸² SK m.4.

parçası olduğu T.C. Ticaret Bakanlığı için hazırladığı denetim raporları da yolsuzluktan bahsetmemekte ve sadece gümrüklerin mali denetimine ilişkin bilgiler sunmaktadır²⁸³. Yolsuzluk farklı şekillerde meydana gelebilir. Örneğin yine gümrük idareleri bağlamında ele almak gerekirse, hesaplanan ve ödenmesi gereken bir vergi yükümlüğünün, çıkar sağlamak amacıyla bilinçli bir şekilde yanlış hesaplanması bir yolsuzluk olarak tanımlanabilir. Bu şekilde meydana gelmiş bir yolsuzluk söz konusu eşyaya ilişkin beyanname ve belgelerin incelenmesiyle belki tespit edebilir. Bu gibi durumlar Sayıştayın denetimleri sırasında da tespit edilebilir ve raporlanabilir. Gerekli görüldüğünde adli olarak soruşturma ve kovuşturma da gerçekleştirilebilir. Fakat sahte eşya ticareti söz konusu olduğunda meydana gelen yolsuzluk yukarıda bahsi geçen örnek verilen şekilde gerçekleşmemektedir. Sahte eşya ticaretinde söz konusu eşya, sahte olmayan diğer eşyalar gibi gerçek faturalar ve gerçek beyannamelerle gümrüğe sunulmaktadır. Bu eşyalar çoğu zaman fiziksel olarak da kontrol edilmemektedirler. Dolayısıyla gerek evrak kontrolü gerekse muhasebe kayıtları sorunsuz olabilir. Bu eşyaların ister eşya sahibinin rüşvet girişimiyle ya da tehdidiyle, isterse dış bir etki olmaksızın gümrük memurunun kendi tercihiyle olsun, kontrol edilmeleri öngörülmesine karşın kontrol edilmemeleri, kontrol edildiğinde ve sahte oldukları anlaşıldığında işlem yapılmaması ve göz yumulması, yolsuzluk olarak değerlendirilmelidir. Bu şekilde meydana gelen bir yolsuzluğun belge kontrolüyle ya da mali hesap incelemesiyle tespit edilmesi mümkün değildir. Bu durumlar ancak yolsuzluk hakkında bilgi sahibi olanların ihbarları ya da kolluk kuvvetlerinin soruşturmaları ile tespit edilebilir. Dolayısıyla gümrüklerde sahte eşyaya ilişkin yolsuzluğa karşı mücadelede yüksek denetim kurumlarından ziyade, kolluk kuvvetlerinin ilgili istihbarat birimleri daha önemli bir rol oynamaktadır.

Gümrük personelinin gerek kendileri hakkındaki algıları gerekse kamuoyunun bu konudaki algısı gümrükte yolsuzluğun az da olsa meydana geldiği yönündedir. Fakat katılımcılara göre bu sorunda kendilerinden çok daha önemli bir aktör vardır ve o da hak sahiplerinin yetkilendirilmiş temsilcileridir.

Gerek re'sen yapılan işlemlerde, gerekse hak sahibinin başvurusu sonucunda yapılan işlemlerde sahte eşya tespit edildiğinde idare, hak sahiplerinin yetkilendirilmiş temsilcilerine bildirimde bulunmaktadır. Hak sahibinin gerekli ihtiyati tedbir kararını

²⁸³ T.C. Sayıştay Başkanlığı. 2023. Ticaret Bakanlığı 2022 Yılı Sayıştay Denetim Raporu. <https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/2MgpnGyYjy-ticaret-bakanligi> (Erişim Tarihi: 24.07.2024)

alabilmesini teminen sahte eşyaya, çabuk bozulacaklarda 3 gün, diğer eşyalarda ise en fazla 10 iş günü olmak üzere gümrük idaresi tarafından el konulmaktadır. El koyma kararının ardından yetkili avukatlar süreci takip etmektedir. Görüşmelerde gündeme gelen en ilginç konulardan biri, hak sahibinin avukatlarının tutumuna ilişkindir. Yolsuzluk sadece gümrük idaresinin yetkilileri sebebiyle meydana gelmemektedir. Bu örnekte yolsuzluğun tarafları beyan sahibi ve hak sahibinin yetkilendirilmiş temsilcileridir. Katılımcılara göre bu en yaygın gerçekleşen yolsuzluk biçimidir. Kamu görevlisinin gerçekleştirebileceği usulsüzlüklerin engellenmesi için çeşitli mekanizmalar vardır. Fakat idarenin sahte eşyayı tespitinden ve bildiriminden sonra sorumluluk hak sahiplerinin temsilcisine geçmektedir. Bu noktada eğer hak sahibi ve beyan sahibi uzlaşırlarsa, gümrük idaresi eşyayı serbest bırakmakta ve ilgili rejim süreçleri devam etmektedir. Dolayısıyla söz konusu hakkın etkin bir biçimde korunup korunmayacağı hak sahibi ve temsilcisi arasında kurulan sözleşmenin gerekliliklerinin yerine getirilip getirilmediğine bağlıdır. Katılımcılara göre bu şekilde gerçekleşen yolsuzlukların çoğunluğu tespit edilen sevkiyatın boyutunu olduğundan daha küçük gösterme şeklinde meydana gelmektedir. Buna göre temsilci ve beyan sahibi kendi aralarında anlaşmakta ve temsilci tarafından hak sahibine sadece bir miktar malın ilgili hakkı ihlal ettiği ve bu kısmın tasfiye edildiği, diğer kısmın ise ihlal etmediği ve serbest bırakılabileceği yönünde bildirimde bulunmaktadır. Böylelikle idarenin bildirimine hem cevap verildiği hem de gerekli işlemlerin yapıldığı izlenimi verilmektedir. Bu bulgulara kaynaklık eden ifadeler aşağıdaki gibidir.

K1: “...Esas problem avukatları...çoğu onlar yüzünden oluyor... onlar aralarında anlaşiyor. Çoğu zamanda bir şekilde anlaşılıyorlar... Mallar boşa gitsin istemiyorlar, ne isterlerse veriyorlar...”

K10: “...Yolsuzluğu gümrük yapmıyor. Böyle bir şeyi biz yapamayız... avukatla anlaşınca gümrüğün yapabileceği bir şey yok. Onlar da avukatla halletmeye çalışıyorlar. ...”

K7: “...Biz bildiriyoruz ama onlar ilgilenmiyor... bazen hiç dönmüyorlar. Dönseler de bırakıyorlar... onlar bu kadar dert etmiyor. Marka bunu yapıyorsa bizim yapacağımız bir şey kalmıyor. ...”

K3: “... Bazen marka geri dönmüyor. Çok büyük markalar bazen dönmüyor. Adidas, Nike falan... her halde hangi biriyle uğraşacağız diye düşünüyorlar... 10 gün

sonra salıyoruz... Boşu boşuna beklemiş oluyor... O zamanlar 'adamlar ilgilenmiyorlar size ne' diyorlar. ..."

K6: "...biz avukat bildirimde bulununca onlar birbirleriyle muhatap oluyor artık. Bildirimi yapınca iş bizden çıkar. Artık avukat ne yaparsa onları ilgilendirir. ... Çok büyük firmaların avukatları geliyor. Avukatla arka planda anlaşılıyor ve avukat dava açmaktan vazgeçiyor. Yani bu gümrükten tamamen bağımsız yaşanan bir şey. Eğer yolsuzluğa bakacaksak asıl firmanın kendi avukatı yolsuzluğun içine karışmış oluyor. ..."

K5: "... Avukatların yaklaşımı önemli. Bence çoğu zaman anlaşıyorlar... Bu avukatın kendi fikri de olamayabilir. Firma belki maddi kaybını böyle çıkarıyordur... Ne kadar bilmiyorum ama lisans ücretinden daha ucuza geliyordur. ..."

K1: "... Marka avukatı daha az bildiriyor. ... Aslında büyük mal sevkiyatı ama söylemiyor. ... Bir kere bildirim gelince işlem yapmak zorunda kalıyor. Hiç yok diyemez. Ama olduğundan daha az mal yakalanmış gibi yapıyor. O kısmı göstermelik imha ediliyor. Kalanı devam ediyor. ..."

Yolsuzluk ve gümrük dendiğinde ilk akla gelen bir gümrük memurunun rüşvet aldığı bir senaryo olsa da, katılımcılar bunun doğru olmadığını ve asıl problemin kendileri dışındaki aktörler olduklarını iddia etmektedirler. Dolayısıyla gümrüklerde yaşanan yolsuzlukla mücadele sanılandan çok daha kompleks çözüm önerilerini gerektirmektedir. Bu noktada hak sahiplerine önemli bir görev düşmektedir. Sektörün içinde olmayan araştırmacılar olarak hak sahibi temsilcisi arasındaki çalışma biçimini bilmemekle beraber, bağımsız denetçilerin avukatların gerçekleştirdikleri işlemleri denetlemeleri önemli bir adım olabilir. Katılımcılarla görüşme sırasında bu işleyişe ilişkin çizilen tabloda, genel olarak çoğunlukla bir tüzel kişi olan hak sahipleri, idarenin doğrudan muhatapı olmadığı için duruma hakim durumda değillerdir. Gümrük idaresinin dahil olduğu yolsuzluklarda olduğu gibi sistem bunu engellemek için önlemler asla da insan faktörü devreye girdiğinde istenmeyen durumlarla karşılaşabilmektedir. Bu faktörün denetlenmesi önceliklidir. Gümrük tarafından kendilerine ulaşan ihbarlar sadece iletişime geçilen avukat tarafından değil, aynı zamanda kurum içerisinden ikinci bir kişi tarafından da incelikte değerlendirilmelidir. Temsilcinin gerçekleştirdiği işlemler, sonuçları ve ilk beyanlar karşılaştırılmalıdır. Varsa eğer uyuşmazlıkların sebebi araştırılmalıdır. Belki bu şekilde yolsuzluğun bu

kısmı da engellenebilir. Dolayısıyla hak sahibi, haklarının gümrüklerde korunmasından önce, kendi iş ortakları tarafından korunduğundan emin olmalı sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.7.2. Sahte eşya ticaretinin gümrüklerde engellenmesi

Her ne kadar başlık sahte eşya ticaretinin gümrüklerde engellenmesi adını taşısa da, yapılan görüşmelerde tüm katılımcılar tarafından dile getirilen görüşler, sahte eşya ticaretinde gümrüklerin üzerlerine yüklenen bu sorumluluğun yerine getirilmesinin mümkün olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durumun anlaşılabilmesi için öncelikle gümrüklerdeki kontrol mekanizmasının işleyişini açıklamak gerekir. Sahte eşya ticaretinde gümrüklerin en temel rolü kısaca, geçiş yapan eşyayı kontrol etmek ve eğer FSMH'yi ihlal ettiği düşünülüyorsa eşyanın geçişini durdurmaktır. Fakat gümrüklerden geçen eşyanın sadece küçük bir kısmı fiziksel olarak kontrol edilmektedir. Gümrükten geçen eşyalar teşkil ettikleri risklere göre farklı hatlara ayrılmaktadırlar. Hatlara göre beyan edilen belgeler ve eşyanın kontrolü farklılık arz etmektedir. GY'ne göre bu hatlar ve kontrol biçimleri şöyledir²⁸⁴.

“a) Kırmızı hat; eşyanın muayenesi ile birlikte belge kontrolünün de yapıldığı hattır.

b) Sarı hat; muayeneye gerek görülmeksizin eşyaya ait beyanname ve eklerinin doğruluğunun ve birbiriyle uygunluğunun kontrol edildiği hattır.

c) Mavi hat; Bakanlıkça belirlenen onaylanmış kişi statüsüne sahip kişilerin ihracatta yararlandığı, eşyanın çıkış işlemlerinin tamamlanmasından önce belge kontrolüne veya muayeneye tabi tutulmadığı hattır. Mavi hatta işlem gören ihracat beyannamelerine ilişkin beyanın kontrolü, eşyanın çıkış işlemlerinin tamamlanmasını müteakip Bakanlıkça belirlenen usul ve esaslar dâhilinde gerçekleştirilir.

ç) Yeşil hat; eşyanın belge kontrolüne veya muayeneye tabi tutulmadığı hattır.”

Bu kontrol yaklaşımlarından anlaşılacağı üzere, gümrükten geçen eşyalardan sadece risk analizi sonucunda kırmızı hatta düşen eşya fiziksel olarak kontrol edilmektedir. Dolayısıyla geçiş yapan eşyaların büyük kısmı fiziksel olarak kontrol edilmemektedir. Bu durum, eşyanın fiziksel kontrolünde büyük bir boşluğa ve dolayısıyla sahte eşyanın gümrükte engellenmesinde zafiyete sebep olsa da günümüz uluslararası ticaret düzeninde bir zorunluluktur. Gümrük idareleri her ne kadar yasaların

²⁸⁴ Gümrük Yönetmeliği. m.180.

uygulanması, ekonominin korunması ve düzenlenmesinde önemli bir rol oynasa da doğaları gereği ticareti yavaşlatan uygulamalardır. Mevcut ticaret hacimleri göz önünde bulundurulduğunda tüm eşyanın muayenesi, mümkün olmadığı gibi ticareti yavaşlatacağı için arzu da edilmemektedir. Dolayısıyla ticaretin hızlandırılması kontrol sayılarının azaltılmasını öngörülmektedir. Buna rağmen gümrük idaresinin gerçekleştirdiği risk analizleri sonucunda önemli miktardaki eşya kırmızı hatta alınarak fiziksel olarak kontrol edilmektedir.

K7: “... Size istatistik de söyleyeyim isterseniz. ... Örneğin 2023 yılı için, ihracatta eşyanın %2’si kırmızı, %51’i sarı, %37’si mavi, %10’u yeşil hattaymış. İthalatta, %12’si kırmızı, %22’si yeşil, %64’ü sarı hatmış... yani çoğuna bakmıyoruz... ihracata çok daha az tabii ki. Biz girenle ilgileniyoruz. ...”

K10: “... Hepsine bakamayız zaten. Aralarından rastgele kontrol yapıyoruz. ... Yani mecbur aralarından geçen oluyordur. Görmediklerimizi bilemeyiz. ...”

K6: “... Hangi birini durduracaksınız ki? ... Öyle hepsini durdursak şikayet ederler... Hemen ihracatçı birliğine şikayet eder.... Benim ticaretimi engelliyorlar diye. ... Öyle aç bütün kolileri diyemezsiniz. ... İçlerden rastgele açabilirsiniz ama hepsini açamazsınız. ...”

K5: “... Kontrolün belirli bir hızda yapılması gerekiyor. Gidip en diptekini açmakla uğraşamazsınız. Ancak kaçak bir şey var diye şüpheleniyorsanız X-Ray’den geçirebilirsiniz. Uyuşturucudan şüpheleniyorsanız köpekler kullanılıyor. Ama öyle her yeri açıp bakamıyoruz. ...”

K1: “... Risk arz edenler belli oluyor. Sistem ona göre kırmızı hatta atıyor... Diğerlerine güvenmek lazım. Yoksa iş yapamayız. ... Zaten bu haliyle bile günde kaç tane tır açılıyor. Dünya standartlarının çok üstünde muayene yapıyoruz. Bizim için de ciddi bir iş yükü olur. ...”

Türkiye, sahte eşyanın üretiminde önemli bir noktada bulunmaktadır. Dolayısıyla gümrüklerimizde gerçekleşen sahte eşya ticareti önemli ölçüde ihracat rejimi sırasında meydana gelmektedir. Sahte eşya ticaretinin sektörel dağılımı da Türkiye’nin ürettiği ve ithal ettiği ürün bileşenleri yansıtacak şekilde meydana gelmektedir. Tekstil ve hazır giyim, en çok sahteciliğiyle karşılaşılan sektördür. Aşağıdaki ifadelerden bunun örnekleri görülebilmektedir.

K6: “... Genelde tekstil oluyor. Çanta çok var. Ayakkabı ... Dışardan gelen elektronik oluyor. Saat oluyor. ... Sigarayı doğuda görüyoruz. Ama o direkt kaçak bir şey zaten. Beyan edilip getirilen bir şey değil. ...”

K1: “... Çanta çok oluyor. Çok büyük ve meşhur markaların birebir aynısı. Çok kaliteli malzemedan yapıyor. Üreticilerimiz bu konuda çok başarılı. ...”

K9: “... Ürünün orijinallerinden hiçbir farkı yok. ... Biz sahte olduğuna karar vermiyoruz. Bu kontrolü avukata bildirdikten sonra onlar yapıyor. ... Biz ancak bu sevkiyatı o markanın Türkiye’deki yetkili firması yapmadığı için anlıyoruz. Yoksa gerçeğinden hiçbir farkı yok aslında. ...”

K8: “... İthalatta en çok elektronik sigara görüyoruz. Çin’den geliyor. ... Saat dışarıdan gelen mallardan. ... Parfüm, kozmetik geliyor. Tekstil çok olmaz. Onu biz üretiyoruz. ...”

K5: “... ihracatta tekstil oluyor, deri oluyor. ... ithalatta farklı olarak mesela ilaç oluyor bazen. Zayıflama hapi diye. Ya da takviye diye. ...”

K7: “Araba parçası olabiliyor. Üstünde marka da olmuyor. Tampon gibi yedek parçalar geliyor. Araba farı olabiliyor. ...”

Gümrük idaresi yasalarla kendisine verilen görevi yerine getiriyor olsa da, bunu arzulanan bir etkinlikle gerçekleştirdiği söylenemez. Daha önce değinildiği üzere, gümrüklerin iş yükleri ve işleyişleri doğal olarak bazı boşluklar oluşturmaktadır. Bu boşlukların da doldurulması oldukça zordur. Katılımcıların tümü, gümrüklerin sahte eşya ticaretini tümüyle engelleyemeyeceğini ve mutlaka bir miktar sahte eşya ticaretinin gerçekleşeceğini düşündüklerini belirtmiştir. Aşağıdaki katılımcıların bu yönde belirttiği ifadeler yer almaktadır.

K10: “... Bu iş bitirilemez. ... Mutlaka olacaktır. Bu markalar oldukça, biz de yaptıkça bitmez. ...”

K7: “... Ben devletin böyle bir derdi olduğunu düşünmüyorum. Önceliğimiz bu değil. Tabii ki engellemeye çalışıyoruz. ...”

K6: “... Bu büyük bir sektör. ... Bunlar kaçak değiller... Bu sektör de istihdam sağlıyor. Her yerde dükkanlar bunları satıyor. Müşterileri de var. ... Milli hasılaya katkı yapıyor, döviz getiriyor. ...”

K5: “... Gümrükte o kadar çok iş var ki ... Daha önemli şeyler var. Gerçekten tehlikeli olan şeyler var. Çakma mal çok hayati bir şey değil. ...”

K9: “... Gerçekçi olmak lazım. Mutlaka bir miktar olur. ... Mutlaka geçiyordur ama görmüyoruzdur. Geçmeye de devam eder. ...”

K2: “... Gümrük bunları nasıl durdursun. ... Bize gelmeden durdurmaları lazım. ...”

K4: “... Tabii engellemek lazım. ... %100 engellemek mümkün değil. ... Mutlaka aradan kaçanlar olacaktır. ...”

K8: “... Bence engellenemez. ... Engellenecekse gümrüğün işi değil bu. ... Açıp bakıyorsak eğer buluruz. O zor bir şey değil. Açıp bakamıyoruz ama. ... Gümrükte bulmak zor. ...”

K1: “... Yasalar dediği için yapıyoruz, engelliyoruz ama kimsenin umurunda değil bence. ... Devlet de kontrol et diyor ama çok umurunda değil. ... Avukatın bile umurunda değil ki. Onlar umursamıyorken memur neden umursasın? ...”

Durum böyle iken gümrüklerin üzerine, yerine getiremeyecekleri bir yükün yüklendiği söylenebilir. Bu aşamada sorunun çözümü için gümrük dışındaki faktörlere ve aktörlere de bakmak gerekmektedir. Katılımcıların işaret ettiği yerlerden biri de üreticilerdir. Hal böyleyken sorunun esas olarak üretim aşamasından kaynaklandığı söylenebilir.

4.7.3. Sahte Eşya Üretimi

Türkiye’de sahte eşya üretimi önemli bir boyuta ulaşmış durumdadır. Bu eşyalar kimi zaman uluslararası ticarete konu olmamakta ve sadece iç pazarda alınıp satılmaktadır. Uluslararası ticareti yapılmayan ve dolayısıyla gümrüklere gelmeyen eşyalar bu çalışmanın konusunu oluşturmamaktadır. Fakat bu eşyaların varlığı gümrüklerin işlemlerini doğrudan etkilemektedir. Üretilmesine ve iç pazarda satışına resmi olmasa da uygulamada izin verilen eşyaların gümrüklerden geçişinin durdurulması son derece zordur. Katılımcılar da gümrüklerde mutlak bir korumanın mümkün olmadığını, etkin bir koruma için üretimin durdurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bazı katılımcıların sahte eşya üretimine ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

K8: “... Adamın işi bu. Uzmanlaşmışlar. ... Çok iyi taklitler var. Gerçeğinden farkı yok. ...”

K6: “... Deri ürünlerinde bir numarayız. Dokunduğunuz zaman kalitesini hissedebiliyorsunuz. ...”

K10: “... İçeride de yok mu? Çarşı pazar bunlarla dolu. ... Gümrüğe gelmese sorun yok mu? Buna izin verip yurt dışına gitmesine izin vermemek zor. ... Adam üretiyor satıyor, problem yok ama gümrükte sorun oluyor. ...”

K5: “... Birçok insanın ekmek kapısı bu ... Öyle ya da böyle bir sektör bu. Üstüne gidilmeden bitmez. ...”

K6: “... Kaçak değil bunlar. Bunlar faturalı ürünler. ... Vergisini veriyor. Fatura kesiyor. Gerçek ürün gibi değil ama yine de fiyatı var. Etiketli var. Gümrüğe geldiğinde de beyanname dolduruyor. Beyan değeri var. ...”

K7: “... Bize bir zararı yok. ... İhracat yapıyor. Döviz getiriyor. Ekonomiye katkısı bile var. Ekonomiyse ekonomi. Bir sektör bu da ...”

K1: “... Kendi markasını bassa satamayacak belki. Bilinmeyen markaları almıyorlar. ... Böyle satabiliyor. Turistler de alıyor. ... Ticaret yapıyor. ...”

K2: “... Biz daha iyisini yapıyoruz belki de. Biz kaliteli olarak biliniyoruz. Aslında kendi başına kaliteli ürün ama çakma diye kötü biliniyor. ...”

Sahte eşya üretimi iç pazardaki taleple beraber, üretim sektöründe de önemli bir alt sektördür. Türkiye'nin tekstil ve hazır giyimdeki başarısı, onu bu sektörlerde sahte eşya üretiminde de öne çıkarmaktadır. Hakları ihlal edilen dünya devi markaların bazıları, Türkiye'de fason üretim yaptırmaktadır. Sahte eşya üreticilerinin bu vesileyle yüksek kaliteli taklitler yaptıkları bilinmektedir. Hatta bazen sahte eşya, yetkili üreticiler tarafından üretilmekte fakat hak sahibinin bilgisi dışında satılmaktadır. Bu durumda ürünün sahte eşya olup olmaması da ayrı bir tartışmanın konusudur. Yargıtay buna benzer bir durumda orijinaliyle aynı özelliklere sahip olacak şekilde, hak sahibinin yetkilendirdiği üreticiler tarafından üretilen ürünün, lisanssız satılması durumunda taklit suçunun doğmadığına hükmetmiştir²⁸⁵.

²⁸⁵ T.C. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi. E. 2013/2338, K. 2013/4748, T. 12.03.2013.

Sahte eşya üretiminde ve satışında turizm önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Turistlerin uğrak noktaları olan çarşılar, büyük ölçüde sahte eşya satan mağazalarla doludur²⁸⁶. Bu yaygınlık turistlerin de bu ürünleri talep ettiğini göstermektedir. Bu mağazaların müşterileri büyük çoğunlukla turistler olduğu için satın alınan ürünler nihai olarak yurtdışına çıkmaktadır. GK madde 57/5'e göre yolcu beraberindeki eşya FSMH korumasının kapsamının dışında tutulduğu için önemli miktardaki sahte eşya gümrükleri aşabilmektedir.

Tüketiciler olarak sahte eşya dendiğinde aklımıza gelen ilk örnekler, dünyaca ünlü lüks moda markalarının sahte giyim ürünleri olmaktadır. Fakat sadece lüks ürünlerin değil, çok temel ve nispeten düşük fiyatlı diğer birçok ürünün de sahtesi yapılmaktadır. Almanya merkezli Aktion Plagiarius, 1977'den beri sınai haklarla ilgili çalışmalar yürütmekte ve hem üreticileri hem de tüketicileri bu konuda bilgilendirmeyi amaçlamaktadır. Her yıl, orijinaline en yakın taklidi gerçekleştiren ürünlere "Plagiarius" isimli ve sloganı "name and shame" olan bir negatif ödül (anti-prize) vermektedir. Bu ödülün verildiği ürünlerin birlerinden ayırt edilmeleri normal bir tüketici için neredeyse imkansızdır. Kuruluşun tespit ettiği ürünlerin hemen hepsinin, günlük hayatta sıklıkla kullanılan, görülür bir şekilde marka taşınması beklenmeyen basit ev eşyaları ve benzeri eşyalardan oluştuğu söylenebilir²⁸⁷. Dolayısıyla sahtecilik sadece belli bir sektörün değil tüm ekonominin problemidir.

Sahte eşya üretimini durdurmak için mevcut üretimi yenilikçi üretime kaydırmak gerekmektedir. Halihazırda sahte eşya üreten işletmelerin bütünüyle üretimi bırakmaları beklenemez. Dolayısıyla kendi markalarımızı yaratmak ve üretmek öncelikli hedef olmalıdır. Bunun ilk adımı FSMH'nin tescilinden geçmektedir. İlginçtir ki sahte eşya üretiminde ilk sırada bulunan ülkeler, tescil başvurularında da öne çıkmaktadır. En çok sahte eşya üreten ülke olan Çin, yeniliğin tescilinde de ilk sırada bulunmaktadır. WIPO'ya 2022 yılında yapılan marka tescil başvurularında Çin, açık arayla ilk sırada yer almaktadır. Toplamda yaklaşık olarak 11.8 milyon başvurunun 7.7 milyonu Çin'den gerçekleştirilmiştir. İkinci sırada bulunan ABD 945,571, üçüncü sıradan bulunan Türkiye ise 482,567 başvuru yapmıştır. Bunları Hindistan ve Almanya izlemektedir.

²⁸⁶ Türkiye Gazetesi. Kapalıçarşı'da 400 mağazadan 370'i taklit ürün satıyor. <https://arsiv.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/kapalicarsida-400-magazadan-370i-taklit-urun-1007452> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

²⁸⁷ Aktion Plagiarius. <https://www.plagiarius.com/> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

Patent ve diğ er haklarda da benzer bir durum bulunmaktadır²⁸⁸. İşletmeler sadece kendi ülkelerinde değil, diğ er ülkelerde de korunabilmek için o ülkelerde de başvuru yapmaktadır. Öyle ki Çin, Türkiye’de de tescil başvuruları yapmakta ve bazen Türk firmalarını dava etmektedir²⁸⁹.

Sahte eşyanın üretimiyle mücadelede, üreticiyi, üretim yerini ve şeklini bilmek önemli bir bilgidir. Bu konudaki istihbaratı kolluk kuvvetleri toplayabildiği gibi özel kuruluşlar da bu şekilde hizmet vermektedirler. Bu şirketler, hak sahiplerine, haklarını ihlal eden üreticiler hakkında araştırma yapma, numune temin etme ve gerektiğinde kolluk kuvvetleriyle beraber baskın yapma hizmetlerini sunmaktadırlar²⁹⁰.

Sahte eşyanın gümrüklerden geçişi söz konusu olmadan üretilmeleri ve satılmaları da açıkça yasaktır²⁹¹. Bu yasak hem üreticiler, hem tüketiciler hem de kolluk kuvvetlerince bilinmektedir. Sahte eşyanın üretiminin bu derece yaygın olması, onunla mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Sadece birkaç işletmeye denetim ve baskın yapılması ve dava açılmasıyla, neredeyse her mağazanın sahte ürün sattığı bir çarşının tümüne bunların yapılması arasında fark vardır. Şüphesiz sahte eşya problemi bu noktaya gelmeden önce gerekli adımlar atılmış olmalıydı. Fakat mevcut durum, bu sorunun ortadan kaldırılması için girişimlerde bulunmamayı haklı çıkaramaz. Bu noktada hak sahiplerinin girişimleri sırasında, ilgili idarenin ve kolluk kuvvetlerinin üzerine düşen görevleri yerine getirmesi önemlidir²⁹².

²⁸⁸ WIPO. World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022. https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2023/article_0013.html (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

²⁸⁹ Dünya Gazetesi. Çinli firmalar patent tescil davasında. <https://www.dunya.com/ekonomi/cinli-firmalar-patent-tescil-davasinda-haberi-180253> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

²⁹⁰ <https://www.deepx.com.tr/marka-koruma/> (Erişim Tarihi: 15.05.2024);

<https://mydedektiflik.com.tr/urun-sahteciligi-tespiti> (Erişim Tarihi: 15.05.2024);

<https://www.prosecure.com.tr/marka-dedektifi/?lang=tr> (Erişim Tarihi: 15.05.2024);

<https://www.datdedektiflik.com/Hizmetler/Marka-Taklidi-Arastirmasi-59> (Erişim Tarihi: 15.05.2024);

²⁹¹ SMK m.30/1.

²⁹² Yeni Alanya Gazetesi. “Avukatı Linçten Polis Kurtardı”.

<https://www.yenialanya.com/haber/7603318/alanyada-taklit-urun-kavgasi-avukati-lincten-polis-kurtardi> (Erişim Tarihi: 15.05.2024); TRT Haber. Avukatlar arasında takli ürün gerginliği.

<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/avukatlar-arasinda-taklit-urun-gerginligi-642615.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

4.7.4. Sahte Eşyaya Talep

Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında sahte eşyaya olan talep oldukça büyüktür²⁹³. Bu sorunun çözümünde sadece arzı ortadan kaldırmak yeterli ve gerçekçi değildir. Böyle bir talebin varlığının devamında yeni arz kaynakları ortaya çıkmaya devam edecektir. Aksi şekilde sahte eşyaya talebin olmadığı durumlarda sahte eşya üreticisi ve satıcısının ticari faaliyetlerini sürdürmeye devam etmesi beklenemez. Sahte eşyaya talebin ele alınması arzla arasında bir neden sonuç ilişkisinin varlığı sebebiyle olsa da, katılımcılardan bazıları sahte eşya ticaretinin varlığında talebin de önemli bir unsur olduğunu vurgulamışlardır.

K10: “... Aynı kalitede üretiliyor ... Fiyat farkı çok büyük. Gerçeğinin onda biri bile değil. ... Eğer belli olmuyorsa neden almasınlar. ...”

K1: “... İnsanlar bence marka kullanmak istiyor. ... Sadece biz değil herkes istiyor olmalı. Satılmasa bu kadar üretilip yurtdışına satamazlar. Herkesin üstünde görüyoruz ...”

K9: “... Sigara fiyatları çok farklı. Burada vergiler yüksek. ... Orada bedava. Çok büyük talep var. Yoksa niye kaçak malla uğraşsın. ...”

K7: “... Sahte parçalar olmasa, orijinal parça almak zorunda kalırsın. ... Pahalı olur. Tercih ediliyorlar. ...”

K8: “... Burada olmasa başka yerde olur. Biz üretmesek başkası üretir. ... Çünkü alıcısı var. ...”

Sahte eşyaya olan talebi doğru değerlendirmek için öncelikle tüketicinin ürün hakkındaki bilgisini göz önünde bulundurulmalıdır. Tüketici ürünün sahte olduğunu bilmeyebilir. Dolayısıyla sahte eşyayı, sahte olduğu tüketici tarafından bilinen eşya ve yanıltıcı sahte eşya olarak ayırmak gerekmektedir²⁹⁴. Özellikle günümüzde bazı ürünlerin orijinalleriyle aralarında neredeyse hiç fark olmadığını düşünürsek, tüketicinin yanıltılması son derece kolaydır. Orijinalinin tüketici tarafından hiç görülmediği durumlarda bu ihtimal daha da artmaktadır. Bununla birlikte, ürünün satıcısı ve fiyatı çoğu zaman tüketiciye bir fikir vermelidir. Yetkili satıcısı olmadığı her halinden belli

²⁹³ Karahan, M. O., & Şahin, F. (2020). Tüketicilerin taklit ürün satın alma tutumlarını ve niyetlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Nicel bir araştırma. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 154-170. s.164.

²⁹⁴ Grossman, G. M., & Shapiro, C. (1988). Foreign counterfeiting of status goods. The Quarterly Journal of Economics, 103(1), 79-100. s.81.

olan dükkanlarda ya da orijinal ürünün fiyatına kıyasla -hiçbir şekilde açıklanamayacak derecede- düşük fiyatlarla satılan ürünlerin sahte oldukları açıktır. Bu noktada bahsi geçen ürünlerin yanıltıcı oldukları söylenemez. Tüketicinin yanıltıldığı durumlarda, tüketicinin niyeti sahte eşya satın almak olmadığı için bu şekilde gerçekleşen satışlar için meydana gelen talebin, sahte eşya üretimine sebep olduğu söylenemez. Burada ancak orijinal ürüne olan talepten pay çalmaya çalışan satıcılar söz konusudur. Bir diğer durum, tüketicinin söz konusu ürünü ya da markayı tanımamasıdır. Örneğin, böyle bir markanın varlığını bile bilmeyen bir tüketici, satın aldığı ürünü ne o markanın orijinal ürünü sanır, ne de taklit olduğunu düşünür. Markaya ait bu bilgi düzeyine sahip tüketici için sahte eşya, diğer eşyalardan farksızdır. Bu satın almanın sebebi bilinçli bir tercih değil, kendisine sunulan ürünlerin sadece bunlar olmasıdır. Dolayısıyla bu talebin arza sebep olduğu söylenemez. Burada talebe sebep olan arzıdır.

Fakat bazı tüketiciler ürün hakkında tam bilgiye sahiptirler. Tercihlerini de bu bilgiler ışığında yaparlar. Sahte eşya üretiminin ve ticareti temel sebeplerin biri bu şekilde meydana gelen taleptir. Sahte eşyaya olan talep ise tüketici davranışı literatüründe kayda değer bir yer bulmuştur. Bu literatürün işaret ettiği faktörler, başta Türkiye'dekiler olmak üzere tüketicinin ekonomik ve sosyolojik özellikleri açısından ele alınacaktır.

Sahte ürünler ve orijinalleri arasındaki en büyük ve belki de artık tek fark fiyatlarıdır. Tüketicinin sahte eşya talebindeki motivasyonunun fiyat olduğu açıktır. Orijinal ürünü satın almaya gücü yeten tüketicilerin, orijinallerini satın alacağı ve düşük gelir gurubundaki tüketicinin ise sahte ürünleri tercih edeceği temel bir varsayımdır. Bu varsayımı destekleyen çalışmalar özellikle gençler arasında sahte eşya talebinin en büyük faktörünün tüketicinin geliri olduğunu ortaya koymuştur²⁹⁵. Ülkemizdeki mevcut ekonomik ortam, sahte eşyaların önemli bir bölümünün lüks ve ithal ürünlerin sahteleri olmaları ve orijinallerinin döviz kuru sebebiyle çoğu tüketici için ulaşılamaz olması, sahte eşyayı cazip kılmaktadır. Başta öğrenciler olmak üzere²⁹⁶ genç nüfus, gelirleri göz önünde bulundurulduğunda sahte eşyanın en büyük tüketicilerini oluşturmaktadır.

²⁹⁵ Tom, G., Garibaldi, B., Zeng, Y., & Pilcher, J. (1998). Consumer demand for counterfeit goods. *Psychology & Marketing*, 15(5), 405-421.; Albers-Miller, N. D. (1999). Consumer misbehavior: why people buy illicit goods. *Journal of consumer Marketing*, 16(3), 273-287.; Phau, I., Prendergast, G., & Hing Chuen, L. (2001). Profiling brand-piracy-prone consumers: an exploratory study in Hong Kong's clothing industry. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 5(1), 45-55.

²⁹⁶ Çoğu çalışmanın örneklemini öğrenciler oluşturmaktadır.

Sahte eşyalar her sektör ve ürün grubunda karşımıza çıksa da önemli bir kısmının lüks tekstil ürünleri olduğu söylenebilir. Bunlar taklit edilmeleri nispeten kolay ürünler oldukları için değil, en çok talep edilen ürünler oldukları için bu derece yaygınlardır. Bunun sebebi lüks tüketim ürünlerine olan taleptir²⁹⁷. Lüks ürünler gibi sembolik anlamlar yüklenen ürünlerde ürünler somut olarak tüketilmezler. Ürünlerin yaşam tarzının bir yansıtıcısı olarak sağladığı imajları tüketilirler²⁹⁸. Dolayısıyla bu ürün grubunda ürünün kaliteli ya da kullanışlı olması öncelikli kriter değildir. Orijinal üründen olduğu gibi sahte üründen beklenen de, sembol olan marka ve tasarımı taşımasıdır. Zaten başkalarının görmeyeceği kişisel kullanımdan ziyade toplum içinde görülecek kullanımlarda tercih edilirler²⁹⁹. Lüks ürünlerin tüketimindeki temel amaç ayrıcalıklı bir grubun parçası olabilmektir. Bu ayrıcalıklı grup ise bu gibi ürünleri satın alabilecek gelir grubunda yer alanlardır³⁰⁰.

Tüketicinin satın alma davranışında, markanın değeri ve taşıdığı imajın etkisi önemlidir³⁰¹ ve kısa vadede değişmeyeceği varsayılmalıdır. Bu noktada bu şekilde güdülenmiş tüketicilere hem değerli hem de orijinal ürünlerine ulaşılabilecek markalar sunabilmek gerekmektedir. Bir önceki başlıkta değinildiği üzere marka tescilindeki başvurular Türkiye'deki üreticilerin bu konuda somut girişimleri olduklarını göstermektedir. Bu girişimler, piyasadaki tüketicilerin beklentilerini karşılayabildikleri ölçüde başarılı olacaklardır. Dolayısıyla tüketicilerin davranışlarının analiz edilmesi faydalı olacaktır.

²⁹⁷ Baban, E. (2010). İkon markaların tüketici satın alma davranışı üzerine etkisi: Lüks markalara yönelik araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Marmara Üniversitesi.; Engizek, N., & Şekerkaya, A. (2014). Lüks Markalar ve Taklitleri Arasındaki İlişkinin Teoriler Açısından Değerlendirilmesi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(2), 301-316. Engizek, N., & Şekerkaya, A. (2015). Tüketicilerin lüks markaların taklitlerini satın alma seviyeleri açısından farklılıklarının incelenmesi üzerine bir araştırma. Öneri Dergisi, 11(43), 145-184.; Köse, G., & Yeygel Çakır, S. (2016). Sembolik tüketimin lüks markalara olan izdüşümü: Louis Vuitton markasının dergi reklamlarına yönelik bir analiz. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 51(2), 27-48.; Mutlu, H. H. (2017). Lüks ürün seçiminde taklit edilebilirliğin tüketime etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Beykent Üniversitesi.

²⁹⁸ Tıgılı, M. & Aylanç Akyazgan, M. (2003). Özellikli (Lüks) Tüketim Ürünlerinde Enderlik Prensipleri ve Bir Uygulama, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 21-37.

²⁹⁹ Chapa, S., Minor, M.S. & Maldonado, C. (2006). Product category and origin effects on consumer responses to counterfeits: comparing Mexico and the U.S. Journal of International Consumer Marketing, 18(4), 79-99.

³⁰⁰ Cop, R., & Gülez, N. (2016). Üç Kuşak Kadın Tüketicinin Lüks Marka Taklitlerini Satın Almaya Yönlendiren Faktörler. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 5(10), 48-63.

³⁰¹ Yıldız, S., & Avcı, İ. (2019). Tüketici temelli marka değerinin taklit markalı ürün algısı üzerindeki etkisi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(17); 189-214; Can, P. (2019). Narsisizm ile marka bağlılığı ve taklit ürün satın alma eğilimi arasındaki ilişkiler. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 147-166.

4.7.5. Diğer Bulgular

Yapılan görüşmelerde tüm katılımcılar tarafından değil, sadece bazı katılımcılar tarafından dile getirilen, bu sebeple çalışmanın ana bulguları arasında yer almayan fakat sahte eşya ticaretiyle mücadele de önemli olduğu tarafımızca da düşünülen iki konu daha gündeme gelmiştir. Bu iki konu eğitim ve teknolojidir.

4.7.5.1. Eğitim

Sahte eşyayla mücadelede eşyanın sahte olup olmadığı anlamak son derece önemli bir konudur. Bu karara varabilmek için öncelikle orijinal ürünü tanımak gerekmektedir. Daha önce bahsedildiği üzere bazı eşyalar, tanınmış markalar tarafından üretilmektedir. Bu eşyaların çok önemli bir kısmı, gümrük memurunun da dahil olduğu genel tüketici tarafından az çok tanınmaktadır. Fakat bu genel tanınma durumu yeterli değildir. Gümrük idaresi, eşyanın sahte olup olmadığına ilişkin nihai karar mercii değildir. Gümrük memuru da orijinallik hakkında kesin görüş bildirecek bilirkişi konumunda değildir. Fakat idarenin alacağı bir alıkoyma kararı temelsiz bir takım şüphe üzerine de kurulamaz. Bu aşamada haklı şüphenin oluşması için, korunacağı taahhüt edilen FSMH'nın idarece ayrıntılı bir biçimde bilinmesi önemlidir. Hak sahipleri, T.C. Ticaret Bakanlığına, web sitelerinde yer alan "Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının Gümrüklerde Korunması" isimli modül aracılığıyla yaptıkları başvurularda, korunmasını talep ettikleri haklara ilişkin ayrıntılı bilgiler sunmaktadırlar. Gümrük idaresi ise bu bilgilere dayanarak eşyanın söz konusu hakları ihlal edip etmediğine dair bir kanıya varabilir. Bu kanı üzerine, gerektiği durumlarda eşya alıkonulur ve hak sahibi bilgilendirilir. Fakat gümrük idaresine yapılmış tüm başvuruların ve sunulmuş tüm bilgilerin, ilgili personel tarafından bilinmesi beklenemez. Detaylı bilgilere, personelin şüphesi üzerine ulaşılır ve eşyanın sahte olduğuna dair şüphe temellendirilmeye çalışılır. Bu aşamada personelin eşya üzerinde korunan haklar bakımından ayrıntılı olmasa da temel düzeyde bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bu bilgi düzeyinin sağlanmasında personelin eğitimi son derece önemlidir. Nitekim gümrük idaresi de bu kapsamda bir takım FSMH temalı eğitim etkinlikleri düzenlemektedir.

Gümrükler Genel Müdürlüğü web sitesinde paylaşılan haber metinlerine göre çeşitli aralıklarla ve çeşitli bölge gümrüklerinde gerçekleştirilen hizmet içi eğitimlerden bazılarının personel ve marka olmak üzere katılımcı sayıları şöyledir. 14-15 Aralık 2022 tarihlerinde Edirne'de Trakya Bölge Müdürlüğü'nden katılan 50 gümrük personeline

yönelik yaklaşık 160 Marka temsilcisinin katılımıyla³⁰²; 25-26 Ekim 2023 tarihlerinde Şırnak/Cizre’de İpekyolu Gümrük ve Dış Ticaret Bölge Müdürlüğüne bağlı gümrük müdürlükleri, tasfiye işletme müdürlükleri ile kaçak istihbarat müdürlüklerinde görevli 50 gümrük personeline yönelik yaklaşık 120 marka temsilcisinin katılımıyla³⁰³; 5-6 Aralık 2023 tarihlerinde, Ege Gümrük ve Dış Ticaret Bölge Müdürlüğünde görevli 50 gümrük personeline yönelik, yaklaşık 120 marka temsilcisinin katılımıyla³⁰⁴; 07-08 Mayıs 2024 tarihlerinde ise, GAP, Gürbulak, Doğu Anadolu, Orta Akdeniz ve Orta Anadolu Gümrük ve Dış Ticaret Bölge Müdürlüğünde görevli 50 gümrük personeline yönelik yaklaşık 120 marka temsilcisinin katılımıyla³⁰⁵ eğitim programları gerçekleştirilmiştir. Bu eğitimlerde, gümrük personelinin farkındalığını artırmaya yönelik olarak personele, Gümrükler Genel Müdürlüğüne mevzuat hakkında sunumlar; hak sahipleri ve temsilcilerince ise eşyalar hakkında sunumlar yapılmıştır. Orijinal ve sahte eşya ayrımının yapılabilmesi için orijinal ve sahte ürünlerin fiziksel olarak sergilendiği sergi alanları kurulmuş ve personelin örnekleri yakından incelemeleri sağlanmıştır. Bunların yanı sıra vaka çalışmaları ve muhtemel senaryolar üzerinden ihlal durumlarında gümrük personeline mevzuatın nasıl uygulanacağına ilişkin eğitimler verilmiştir.

Görüleceği üzere, eğitimlere katılan personel sayısı binlerce personeli bulunan gümrük teşkilatı için oldukça kısıtlıdır. Gerçekleştirilen eğitimler zaman ve mekan açısından kısıtlar bulundurmaktadır. Bu sebeple arzu edilen düzeyde katılımın sağlanması mümkün olmayabilir. Fakat fiziksel olarak olmasa dahi daha çok sayıda katılımcının online olarak bu eğitimlere senkron ya da asenkron olarak ulaşabilmesi sağlanmalıdır.

Gümrük personelinin alacağı eğitim sadece FSMH bağlamında düşünülmemelidir. Her meslekte olduğu gibi gümrük personelinin dahil olduğu meslekte de genel olarak işleyişlerin bilmesi son derece önemlidir. Bunun en temel yöntemi ise hizmet içi eğitimlerdir. Yapılan görüşmelerde bazı katılımcıların gündeme

³⁰² T.C. Ticaret Bakanlığı. Gümrükler Genel Müdürlüğü. <https://ggm.ticaret.gov.tr/haberler/fikri-mulkiyet-haklarinin-gumruklerde-korunmasi-egitimi> (Erişim Tarihi: 12.8.24)

³⁰³ T.C. Ticaret Bakanlığı. Gümrükler Genel Müdürlüğü. <https://ggm.ticaret.gov.tr/haberler/fikri-ve-sinai-mulkiyet-haklarinin-gumruklerde-korunmasi-egitimi-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 12.8.24)

³⁰⁴ T.C. Ticaret Bakanlığı. Gümrükler Genel Müdürlüğü. <https://ggm.ticaret.gov.tr/haberler/gumruk-personeline-yonelik-fikri-ve-sinai-mulkiyet-haklari-konusunda-hizmet-ici-egitim-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 12.8.24)

³⁰⁵ T.C. Ticaret Bakanlığı. Gümrükler Genel Müdürlüğü. <https://ggm.ticaret.gov.tr/haberler/fikri-ve-sinai-mulkiyet-haklarinin-gumruklerde-korunmasina-yonelik-hizmet-ici-egitim> (Erişim Tarihi: 12.8.24)

getirdiği konulardan biri de hizmet içi eğitimlerin yetersiz olduğudur. Daha önce değinildiği üzere, görüşme yapılan katılımcılar oldukça farklı profillerden seçilmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan K4, 2 yıldır gümrük memuru olarak çalışmaktadır ve katılımcılar arasında en kısa süredir gümrüklerde çalışan personeldir. Fakat katılımcı FSMH'nin yanı sıra diğer konulara dair de bir eğitim almadığını belirtmektedir. Gümrük personeli, işe alımlarda işle ilgili genel bilgi düzeylerini ölçmek amaçlı yazılı sınavlardan ve bazı kadrolar içinse hem yazılı hem de sözlü sınavlardan geçmektedirler. Fakat bu süreci geçen ve çalışmaya başlayan personelin teorik bilgilerin yanı sıra pratik bilgilere de sahip olması gerekmektedir. Katılımcının ifadelerine göre bu bilgi edinimi enformel olarak gerçekleşmektedir.

K4: "Sahte eşya ile ilgili eğitim almadım. ... Ben işe başladıktan sonra hiçbir eğitim almadım. Eskiden başlayınca eğitimler oluyormuş. Uzun ve ayrıntılı eğitimlermiş. Burada çok tecrübeli çalışanlar var. Onların zamanında öyle eğitimler oluyormuş. Ama artık yok. İş yoğunluğu sebebiyle herkesi hemen başlatıyorlar. ... Biz sora sora öğreniyoruz. Önce bizi, az çok bilenlerin yanına veriyorlar. Onlara bakarak öğrenmeye çalışıyoruz. Kendi başımıza yapmaya başladığımızda da hiç görmediğimiz bir şeyse büyüklerimize soruyoruz. ..."

Katılımcı K4'ün ifadeleri üzerine Bölge Müdür Yardımcısı olarak görev yapan katılımcı K7 ile yapılan görüşmelerde gümrük idaresinin genel eğitim politikaları ile ilgili bazı konular konuşulmuştur. Buna göre eğitimler çoğunlukla online ortamda verilmektedir.

K7: "... Eğitimler oluyor. Markalar gelip eğitim veriyor. Ama tabii herkes katılamıyor, belli sayıda kişi katılıyor. Az kişi tabii... Fikri mülkiyet eğitimlerini de diğer eğitimleri de biz organize etmiyoruz. Genel olarak eskisi kadar eğitim almıyorlar. Kaynak yetersizlikleri oluyor. Yüz yüze herkese eğitim vermek mümkün değil. Diğer eğitimler de online oluyor. Ama memur alıyor mu bilmiyorum. Ne kadarı açıp o videoları izliyor bilmiyoruz. ..." Bu şekilde gerçekleşen eğitim faaliyetlerinin personel tarafından tamamlanma süreçleri takip edilmelidir. Şüphesiz zamanla gerçek vakalarla karşılaşmaları personele tecrübe kazandıracaktır. Fakat FSMH bağlamında etkin bir koruma için sadece oldukça tecrübeli olan personelin değil her personelin gerçekleştirdiği kontrolde eşyaya ilişkin yeterli bilgiye sahip olunmalıdır. Eğitim konusu, bir bütün olarak üzerinde durulması gereken bir konudur. Gümrük personelinin

FSMH da dahil olmak üzere, genel işleyişle ilgili eğitilmesi, yasal süreçler konusunda, yolsuzlukla mücadele de dahil olmak üzere yasa dışı ticaret konusunda bilgilendirilmeleri son derece önemlidir.

4.7.5.2. Teknoloji

Teknoloji kavramı diğer alanlarda olduğu gibi sahte eşya ticaretiyle mücadelede de son derece önem bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahte eşya ticaretinin engellenmesinde teknolojiden çeşitli şekillerde faydalanılmaktadır. Teknoloji kullanımını gümrük idaresinin kullanımı ve hak sahibinin ya da tüketicinin kullanımı olarak ayrı şekillerde ele alabiliriz.

Gümrük idaresi açısından teknolojinin en temel kullanımı, dijitalleşme ile beraber gümrük süreçlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilebilmesidir. Beyan sahibinin, beyanını elektronik olarak vermesiyle başlayan sürecin tamamı yine elektronik ortamda gerçekleşmekte ve sonuçlanmaktadır. Sahte eşya bağlamında gümrük idaresinin çalışma biçimi göz önünde bulundurulduğunda, sahte eşyaya ilişkin spesifik bir ihbar olmadığı durumda daha önce detaylıca açıklandığı üzere eşyanın geçeceği -kırmızı, sarı, mavi ve yeşil- hatlardaki fiziksel ve evrak kontrolleri belirli risk analizlerine göre gerçekleşmektedir. Bu analizler ise yine bu elektronik beyanlar üzerine yapılmaktadır.

Söz konusu risk analizi kavramı ve uygulaması yasal olarak da kendisine hem Gümrük Kanunu'nda hem de ayrıntılı olarak Gümrük Yönetmeliği'nde yer bulmuştur. GK'ya göre risk, *“Türkiye Gümrük Bölgesi ve diğer ülkeler arasında taşınan eşyanın giriş, çıkış, transit, nakil ve nihai kullanımına ve serbest dolaşımında bulunmayan eşyaya ilişkin olarak, a) Ulusal ya da uluslararası düzeyde alınmış önlemlerin doğru bir şekilde uygulanmasını engelleyen, b) Ülkenin mali çıkarlarını tehlikeye düşüren, c) Ülkenin güvenlik ve emniyetine, kamu güvenliği ve kamu sağlığına, çevreye veya tüketicilere yönelik tehdit oluşturan, bir olayın ortaya çıkma ihtimalini”*³⁰⁶ ifade etmektedir. Sahte eşya bu tanımdaki tüm unsurları taşıyan nitelikteki bir eşya olarak riskin doğrudan konusunu oluşturmaktadır. Risk yönetimi ise *“riskin sistematik olarak tanımlanması ve riskin en aza indirilmesi için gerekli olan tüm önlemlerin uygulanması amacıyla ulusal ve uluslararası kaynak ve stratejilere dayanılarak veri ve bilgi toplanmasını, risk analizi ve değerlendirilmesini, alınacak önlemlerin belirlenmesini ve*

³⁰⁶ GK m.3/24

uygulanmasını, bu sürecin işleyiş ve sonuçlarının düzenli olarak izlenmesi ve gözden geçirilmesini”³⁰⁷ ifade etmektedir. Bu yönetimin gerçekleştirilebilmesi için ise doğrudan teknolojinin kullanımı gerekmektedir. Nitekim GK madde 10/A/2’e göre “Ani ve rastgele yapılanlar dışındaki gümrük kontrolleri; risklerin tespiti ve risk derecesinin ölçülmesi ile ulusal ve gerekli görüldüğü takdirde uluslararası düzeyde riskleri değerlendirerek gerekli önlemleri oluşturmak amacıyla bilgisayarlı veri işleme tekniklerini kullanan risk analizi esas alınarak yapılır”.

Gümrük Yönetmeliği’ne göre ise risk analizi, “tanımlanmış risklerin ne kadar sıklıkla ortaya çıkabileceğinin ve bunların sonuçlarının büyüklüğünün belirlenmesi için mevcut bilginin sistematik kullanımını”³⁰⁸ ifade etmektedir. Yönetmeliğin 69. maddesi özel olarak risk analizini konu edinmektedir. Buna göre risk analizinin gerçekleştirilebilmesi için özet beyanda bulunan bilgilerden faydalanılır. Özet beyanda bulunması gereken bazı temel bilgiler, genel bilgiler ve eşyaya ilişkin bilgiler olmak üzere ikiye ayrılır. Genel bilgiler, taşıyıcı firma, beyan sahibi/temsilcisi, yükleme yeri boşaltma yeri, çıkış gümrük idaresi vb.dir. Eşyaya ilişkin bilgiler ise gönderici, alıcı, eşya kodu, eşyanın tanımı, kap adedi, brüt ağırlık, net ağırlık, kalem fiyatı, eşyanın uğradığı/uğrayacağı ülkeler gibi bilgilerdir³⁰⁹. Bu bilgiler bilgi teknolojileri aracılığıyla analiz edilerek sevkiyata ilişkin bir risk tahmininde bulunulur. Risk analizi, Ticaret Bakanlığına bağlı olan Ticaret Araştırmaları ve Risk Değerlendirme Genel Müdürlüğü tarafından yapılmakta ve ilgili birimlere aktarılmaktadır. Risk analizinde kullanılacak olan kriterler de yine bu müdürlük tarafından belirlenmektedir. Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde bahsi geçen müdürlükte çalışan bir personelle görüşme yapılamamıştır. Fakat katılımcıların bazıları söz konusu kriterlerden bazılarının neler olduğu ve analizin nasıl yapıldığına dair bilgiler sunmuşlardır.

K1: “Beyana göre analiz yapılıyor. Beyanı kim vermiş, eşya ne eşyası, hangi gümrükten geçecek... Buna göre hesap yapıyorlar. Ona göre hatlara düşüyor. Mesela, ilk kez ticaret yapıyorsan, çok büyük bir sevkiyatsa, daha önce sorun yaşamış biriyse kırmızı hatta düşer. ... Bazı bölgeler daha riskli. O bölgeden geliyorsa daha dikkatli olmak lazım. Sistem de öyle yapıyor zaten”.

³⁰⁷ GK m.3/25

³⁰⁸ GY m.3/m

³⁰⁹ GY ek-10

K5: “Sıra dışı bir durum varsa kontrol ediliyor. Taşınan eşyanın ağırlığıyla beyan edilen eşyanın ağırlığı uyumlu olmalı. Beyan üzerinden bile anlaşılabilir. O eşyanın daha büyük olması gerekir ya da daha hafif... o kadar konteyner dolusu ayakkabının daha yüksek fiyatlı olması gerekir. Böyle tutarsızlıklar belli ediyor”.

Eşyanın kontrol edilip edilmeyeceği gibi kimin tarafından kontrol edileceği de analiz sonucunda belirlenmektedir. *K: “hangi sevkiyatı kontrol edeceğinizi de sistem söylüyor. Bu sevkiyat kırmızı hatta ama kontrol etmeyeyim diyemezsiniz. Ya da bu sarı hat ama dur ben bir açıp bakayım olmaz. Başkasına düşmüş bir işi de dur ben yapayım diyemezsiniz. Kime düşmüşse o yapmalı. Her şeye sistem hesaplayıp karar veriyor.”* Nitekim GY madde 180/1 de *“Beyanın kontrol türü ve kontrolle görevli memur, bilgisayar sistemi tarafından risk kriterlerine göre belirlenir”* ifadesiyle böyle bir işleyişi tesis etmektedir.

Söz konusu risk analizi doğrudan teknoloji kullanımıyla ilişkilidir. Risk analizinde yapay zeka, veri madenciliği ve blok zincir teknolojilerinin kullanılması mümkündür. Gümrükler önemli miktarda verinin sunulduğu ve değerlendirildiği kurumlardır. Bu verilerin analiz edilmesi için verilerin doğru şekilde toplanmaları, sınıflandırılmaları ve nihayetinde bu büyük veri içerisinde ise yalnızca gerekli olan verinin ayıklanması gerekmektedir³¹⁰. Bu veri madenciliği yaklaşımıdır. Blok zincir (blockchain) teknolojisi ise özellikle eşyaların tedarik zincirinin takibinde kullanılabilir. Böylelikle orijinal eşyanın takip etmesi gereken adımları takip etmemiş olan eşyanın, sahte olduğu anlaşılabilir. Blok zincir teknolojisi, adını kripto paralarla duymaya başladığımız bir teknoloji olsa da fikir olarak daha eskilere gitmektedir. Haber, S., & Stornetta, 1991 tarihli çalışmalarında dijital bir dosyanın değiştirilip değiştirilmediğinin kontrolü için zaman damgası kullanımını önermiş ve üstelik bu teknolojinin gelecekteki muhtemel kullanım alanlarından biri olarak telif ve patent hukukunu da saymıştır³¹¹. Blok zincir basit olarak, bilginin merkezi olmayan ve birbirlerine bağlı olan bloklarda tutulduğu, her yeni işlemde bilginin tüm birimleri dağıtıldığı ve eski bilgiye ait kayıtları da içeren yeni blokların dahil olduğu bir

³¹⁰ Koç, Ö., & Turna, A. (2022). Gümrük Risk Yönetiminde İleri Analitik Yaklaşımlar: Veri Madenciliği. Gümrük ve Ticaret Dergisi, 9(30), 12-24. s.18; Laporte, B. (2011). Risk management systems: using data mining in developing countries' customs administrations. World Customs Journal, 5(1), 17-28. s.18.

³¹¹ Haber, S., & Stornetta, W. S. (1991). How to time-stamp a digital document (pp. 437-455). Springer Berlin Heidelberg. s.452.

zincirdir³¹². Bu zincirler, bilgileri içeren blokların kaydedildiği ve herkes tarafından görüntülenebilen dijital defterlerdir³¹³. Böylelikle bilginin herkesçe kontrol edilip doğrulanabilmesi mümkündür. Bu sayede bu şekilde meydana getirilmiş zincir bir güvenlik önlemi olarak kullanılabilir³¹⁴.

Blok zincir sayesinde gümrük idaresi de eşyanın hareketlerinin ve evraklarının kontrolünü sağlayabilir. Eşyanın fiziksel kontrolünün yarattığı iş yükü çoğu eşyanın fiziksel kontrolüne izin vermemektedir. Eşyanın çoğu, gümrüklerde sarı hattan geçmekte ve bu hatta yalnızca belge kontrolü yapılmaktadır. Belgelerin kontrolü esnasında beyanda yer alan bilgilerin beyan edilen eşyanın özelliklerine uygun olup olmadığı kontrol edilebilir³¹⁵. Bu açıdan uyumsuzluklar gösteren eşyanın yasadışı bir ticarete konu olduğu şüphesi doğar ve eşya kontrol edilir. Bu teknolojinin belge kontrolü sistemine entegre edilmesi gümrük işlemlerini hızlandıracağı gibi daha doğru risk analizleri yapılmasına, eşyanın hareketinin tamamının görüntülenmesine imkan tanıyacaktır. Bu şekilde gerçekleşmiş bir ticaret sonucunda tüketici, blok zincirinin son halkasını oluşturacak ve eşyanın üretiminden itibaren kendisine ulaşana kadar geçirdiği tüm işlem ve sevkiyatları takip edebilecektir.

Blok zincir teknolojisinin sahtecilikle mücadelede eşyanın orijinalliğinin kontrol edilmesi amacıyla kullanılması birçok çalışmaya konu olmuştur. Bekman, çalışmasında sahte eşya özelinde kullanılabilecek olan blok zincir tabanlı bazı uygulamaları kullandıkları sektörler, teknolojik alt yapıları vb. açıdan karşılaştırmıştır. Bunların tamamı orijinalliğin kontrol edilmesine imkan tanıyan uygulamalardır³¹⁶. Kahveci, gümrüklerde blok zincir teknolojisinin kullanımının sağlayacağı faydaları açıklamış ve sahte eşya ticareti de dahil olmak üzere illegal ticaretle mücadelede kullanılabileceğini belirtmiştir³¹⁷. Lee ve Yeon, gümrüklerdeki blok zincir uygulamalarında, bu

³¹² Wasnik, K., Sondawle, I., Wani, R., & Pulgam, N. (2022). Detection of counterfeit products using blockchain. In ITM Web of conferences (Vol. 44, p. 03015). EDP Sciences. s.2.

³¹³ Zheng, Z., Xie, S., Dai, H., Chen, X., & Wang, H. (2017, June). An overview of blockchain technology: Architecture, consensus, and future trends. In 2017 IEEE international congress on big data (BigData congress) (pp. 557-564). Ieee. s.1.

³¹⁴ Rajasekaran, A. S., Azees, M., & Al-Turjman, F. (2022). A comprehensive survey on blockchain technology. Sustainable Energy Technologies and Assessments, 52, s.10.

³¹⁵ Okazaki, Y. (2018). Unveiling the potential of blockchain for customs. WCO Research paper, 45, 1-24. s.16.

³¹⁶ Bekman, T. (2021, September). Use of Blockchain Technology to Fight Trade in Counterfeit Goods. In 2021 6th International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK) (pp. 719-724). IEEE. s.

³¹⁷ Kahveci, A. (2022). Implications of blockchain on customs and customs' procedures'. Blockchain in Finance, Marketing and Others, 203. s.214.

teknolojinin sağladığı şeffaflık ve takip edebilirliğin önemli olduğunu ve bunun bu teknolojiyi sahte eşyanın tespit edilmesinde gümrükler için kullanışlı kıldığını belirtmiştir³¹⁸. McDaniel ve Norberg ise gümrüklere sunulan bilgilerin blok zincir ile doğruluğunun teyit edilebileceğini ve menşei başta olmak üzere tedarik zincirine ilişkin bilgilerin takip edilebileceğini belirtmiştir³¹⁹.

Öte yandan teknoloji, hak sahipleri ve tüketiciler tarafından da kullanılmaktadır. Bu açıdan teknoloji, eşyanın sahte olup olmadığının tespitinde ya da sahte eşyanın hangi satış kanallarında satıldığının tespitinde kullanılabilir. Tüketiciler açısından satın alınan ürünün gerçekten orijinal bir ürün olduğunu bilmek önemli bir ihtiyaçtır. Sahtecilik faaliyetleri giderek daha da orijinaline benzer sahte eşyalar üretilmesini mümkün kılmaktadır. Bu şekilde üretilmiş eşyaların tüketiciler tarafından anlaşılması mümkün değildir. Özellikle tüketicinin sahte eşya satın alma niyetinin bulunmadığı ve yanıltıldığı durumlarda, satın alınan ürünlerin kontrol edilebilmesi önemli bir imkandır. Tüketicilerin ürünler üzerinde bulunan karekod, RFID, NFC çipleri vb. işaret, numara ve araçlarla ürünlerin orijinal olup olmadığını online olarak kontrol etmeleri de mümkündür³²⁰. Bu konuda işletmelere hizmet veren kuruluşlar da bulunmaktadır³²¹. Bunun yanı sıra bazı ürünlerin sahte olup olmadığını kontrol etmek için laboratuvar testleri gibi daha ayrıntılı testlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bunu sağlayan kuruluşlar da bulunmaktadır ve özellikle insan gözüyle ayırt edilemeyecek olan sahteciliklerin tespitinde ön plana çıkmaktadır³²². Güvenlik önlemleri, ürünün paketi üzerinde yer alabileceği gibi ürünün kendisi üzerinde ve hatta gömülü olarak içerisinde de bulunabilir. Bu gibi işaretler ancak özel cihazlarla tespit edilebilirler. Örneğin sahte eşya denildiğinde akla gelirse de çimento üretiminde, çimentonun gerçekten tedarikçi firma tarafından üretildiğinin tespiti için ürünün kimyasal formülüne katılmış olan işaretler mümkündür. Benzer uygulamalar zirai ilaçlar için de söz konusudur³²³.

³¹⁸ Lee, H., & Yeon, C. (2021). Blockchain-based traceability for anti-counterfeit in cross-border e-commerce transactions. *Sustainability*, 13(19), 11057. s.17.

³¹⁹ McDaniel, C. A., & Norberg, H. C. (2019). Can blockchain technology facilitate international trade?. *Mercatus Research Paper*. s.15.

³²⁰ OECD/EUIPO (2021). *Anti-Counterfeiting Technology Guide*.

³²¹ Scribos. <https://www.scribos.com/anti-counterfeiting-solutions> (Erişim Tarihi: 09.08.2024); Avient. <https://www.avient.com/idea/counterfeiting-how-fight-back> (Erişim Tarihi: 09.08.2024); Scantrust. <https://www.scantrust.com/> (Erişim Tarihi: 09.08.2024); Neurotags. <https://www.neurotags.com/anti-counterfeiting-solution>. (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

³²² ProofTag. <https://prooftag.net/en/solutions-for-brands/anti-counterfeiting-technologies/> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

³²³ BASF. <https://www.basf.com/basf/www/vn/vi/media/magazine/archive/issue-6/keeping-it-real> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

Tüketicinin kontrolüne imkan tanıyan uygulamalar gümrük personelinin kontrolüne de imkan tanıyacaktır. Bahsi geçen güvenlik önlemlerinin varlığı sayesinde personel de eşya üzerinde sadece markaları ve tasarımları tanımak ve orijinallığe ilişkin fikir sahibi olmak yerine doğrudan tüketiciler gibi barkod vb. kontrolü ile ürünün orijinallğini kontrol edebilirler.

Satın alınan ürünün orijinallğinin kontrolü gibi, sahte eşya satıcılarını ve belki de böylelikle üreticilerini tespit etmek de önemlidir. Sahte eşyaların önemli bir kısmının posta yoluyla taşındığı bahsedilmiştir. Bu şekilde taşınan eşyalar online alışverişleri siteleri üzerinden bireysel olarak satın alınan eşyalardır. Bu şekilde yapılan satışlarda, sahte eşya satıcıları, ürünleri topluca başka bir ülkeye sevk etmeye ve dağıtım kanalı bulmaya ihtiyaç duymamaktadır. Posta yoluyla taşınan eşyalar, mevzuatta istisna olarak beyanname verme ve vergi ödeme yükümlükleri dışında bırakılan küçük eşyalardır. Bu boşluk sahte eşya ticaretinde uluslararası online alışverişe büyük imkan sağlamaktadır. Fakat yapay zeka teknolojileri ile beraber, online alışveriş sitelerinde ilan verilmiş olan sahte eşyaların tespit edilmeleri mümkündür. Örneğin orijinal ürün satıcısının yine telif içeren görsellerini içeren fakat orijinal satıcı tarafından satılmayan, çok düşük fiyata satılan ürünlerin tespit edilebilmektedir³²⁴. Bu yaklaşımda görüntü işleme ve makine öğrenme gibi teknolojiler kullanılmaktadır³²⁵. Görüldüğü üzere birçok farklı teknoloji, sahte eşyayla mücadelede gümrük idaresi, hak sahipleri ve tüketiciler tarafından kullanılabilir.

³²⁴ Corsearch. <https://corsearch.com/brand-protection-solutions/stop-counterfeits/> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

³²⁵ Asadizanjani, N., Tehranipoor, M., & Forte, D. (2017). Counterfeit electronics detection using image processing and machine learning. In Journal of physics: conference series (Vol. 787, No. 1, p. 012023). IOP Publishing.; Github. <https://github.com/sheetalldhar/Identifying-Counterfeit-Products-Online-using-Image-Recognition-with-MobileNet-in-Tensorflow> (Erişim Tarihi: 09.08.2024); Tracer. <https://www.tracer.ai/tracer-blog/brand-protection/how-image-recognition-is-changing-brand-protection> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın birinci bölümünde fikri ve sınai mülkiyet haklarının neler olduğu, bu alandaki tarihsel gelişmeler ve mevcut mevzuatımız kısaca açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı olmamakla ve muhtemel iyileştirmeler de mümkün olmakla beraber, kaynaklarını uluslararası anlaşmalardan alıyor olmaları sebebiyle, bu haklarla ilgili yasal düzenlemelerin yeterli olduğu söylenebilir. Bununla beraber Türk hukukunda sahte eşya ile ilgili olarak kendi içerisinde bir uyumsuzluk olduğu söylenebilir. Öyle ki, fikri mülkiyet hakları mevzuatı ve gümrük mevzuatı sahte eşyanın uluslararası ticareti söz konusu olduğunda kesişse de farklı kaynaklardan beslenmektedir ve tarihsel olarak da farklı şekillenmiştir. Sorunun çözümünde doğrudan etkili olmasa da terminolojide bir birlikteliğin olmaması, sahte eşya özelinde yürütülen çalışmaları ve uygulayıcılar için mevzuatın anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Hatta “fikri mülkiyet hakları” ifadesi de farklı şekilde kullanılmakta ve gümrük mevzuatı bu haklardan “fikri ve sınai mülkiyet hakları” olarak bahsetmektedir. İlk bölümde detaylıca değinildiği üzere, fikri mülkiyet hakları mevzuatı “taklit” ifadesini, gümrük mevzuatı ise “sahte” ifadesini kullanmaktadır. Mevzuatta taklit eşya tanımı bulunmamaktadır. Fakat gümrük mevzuatı özel olarak “sahte eşya” tanımı yapmaktadır. Fikri mülkiyet hakları mevzuatı ise buna benzer bir tanımlamaya gitmemiştir. Sahtecilik, Türk hukukunda özel olarak tanımlanmış birtakım suçlar iken, sahte eşya özelindeki sahtecilik bunlardan biri değildir. Buna paralel olarak taklitçilik olarak ifade edilen bir suç da bulunmamaktadır. Fakat sahte eşya ticaretinin ekonomik büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, parada ya da kıymetli evrakta sahtecilik kadar önem arz eden bir suç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahte eşyaya ilişkin cezai yaptırımlar mevcut fikri mülkiyet hakları mevzuatının hükümleri ile uygulanmaktadır. Bu açıdan iki alan arasında sağlanacak bir birliktelik ve buna istinaden tanımlanacak spesifik bir suç tanımı, sahte eşyayla mücadelede önemli bir katkı sağlayacaktır. Bir diğer uyumsuzluk ise korumanın gümrüklerdeki kapsamına ilişkindir. Fikri mülkiyet hakları mevzuatı, gümrük mevzuatından farklı olarak sadece ihracat ve ithalat rejimlerden bahsetmektedir. Nitekim bu durum transit rejime tabi tutulan eşyaların da korumanın kapsamında tutulup tutulamayacağına dair bir tartışmayı doğurmuştur³²⁶. Fakat gümrük

³²⁶ Tüzün, I. (2010). 556 Sayılı Khk Hükümleri Çerçevesinde Taklit Markalı Mallara Gümrüklerde El Konulması ve Hukuki Sonuçları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Marmara Üniversitesi. s.59

mevzuatı açıkça korumanın tüm rejimlerini kapsadığını belirtmektedir³²⁷. Bu açıdan fikri mülkiyet hakları mevzuatının da gümrük mevzuatında olduğu gibi gümrük rejimlerinden bazılarını saymak yerine GK'nın ilgili hükümlerini işaret etmesi daha isabetli olacaktır.

FSMH'nin ve uluslararası ticaretin karşılaştığı bir nokta olarak sahte eşyanın gümrüklerden geçişini engellemeyi amaçlayan mevzuat ise çalışmanın ikinci bölümünde ele alınmıştır. Bu mevzuatın ise doğrudan uluslararası anlaşmalar ve AB'nin ilgili mevzuatından alındığı söylenebilir. Hal böyleyken düzenlemeler arasındaki uyum ve paralellik mevzuata ilişkin bir eksiklik olmadığı izlenimi doğurmaktadır. Bu açıdan AB gümrük mevzuatının ilgili Türk mevzuatından farkı, alıkonulan eşya sebebiyle doğacak olan zararlara ilişkin olarak hak sahibinin de sorumlu tutulabileceğidir. Mevzuattaki ilgili düzenlemelere kaynak anlaşma olan TRIPS, gümrük idaresinin sahte eşyanın tespit edilememesi ve geçişine izin verilmesi sebebiyle sorumlu tutulamayacağına ilişkin bir hüküm içermekte ve bu hüküm de GK'da yer almaktadır. Bu çalışmanın ilgili bölümünde değinildiği üzere bu durum Anayasanın, idarenin sorumluluğunu düzenleyen hükümleriyle çelişmektedir. Bu noktada kanun koyucunun idarenin yetki ve sorumluluklarını daha açık şekilde düzenlemesi gerekmektedir.

Gümrük mevzuatının, sahte eşya ticaretinin gümrüklerde engellenmesindeki yeterliliği tartışmaya açıktır. Fakat aynı mevzuatı kullandığını söyleyebileceğimiz AB ve Türkiye kıyaslandığında sahte eşya sorununun boyutları arasında çok ciddi bir fark bulunmaktadır. Bu durumun ortaya konulması amacıyla, çalışmanın üçüncü bölümünde sahte eşya ticaretinin genel olarak büyüklüğü, sektörel yapısı ve Türkiye'nin sahte eşya ticaretindeki rolü istatistiklerle ortaya konulmuştur. Ortaya konan tablo oldukça negatif bir durumu ifade etmektedir. Türkiye en çok sahte eşya üreten ve ihraç eden üçüncü ülke konumundadır ve toplam sahte eşya içerisindeki payı gitgide artmaktadır. Üstelik gümrüklerde yakalanmayan ya da daha sonra ulaştıkları hedef pazarlarda tespit edilemeyen ürünlerin ekonomik boyutu ve sebep olduğu kayıplar ise bilinmemektedir. Bununla beraber iç piyasaya satılan ve tüketilen, dolayısıyla gümrüklerden geçmeyen ve yakalanmayan ya da turistler tarafından satın alınan ve yolcu beraberinde serbestçe ülkeden çıkarılan ürünlerin varlığı da göz önünde bulundurulduğunda, bu durum hem uluslararası taahhütlerin yerine getirilemediğini hem hak sahiplerinin haklarının etkin

³²⁷ GK m.3/15

bir şekilde korunamadığının, hem de Türk ekonomisinin önemli potansiyellerinin sahte eşya üretimi gibi illegal üretimlerde harcandığını göstermektedir.

Mevzuat, mevcut haliyle yukarıda bahsedilen bazı sorunları içerse de büyük ölçüde uluslararası standartlara uygun ve yeterlidir. Dolayısıyla sorunun kaynağının söz konusu mevzuat olduğunu söylemek zordur. Sahte eşya probleminin Türkiye için önemi göz önünde bulundurulduğunda sorunun kaynağı olarak uygulamaya bakmak önem arz etmektedir. Bunun için de uygulayıcı olan gümrük idaresine ulaşmak ve onların neler düşündüğünü öğrenmek son derece faydalı olacaktır. Nitekim bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde, yalnızca ikincil kaynaklar ya da mevzuat incelenerek anlaşılacak olan gümrük idarelerinin pratik işleyişleri daha ayrıntılı bir şekilde anlaşmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise gerçekleştirilen görüşmelerin metodolojisi ve bulguları açıklanmıştır. Görüşmelerde nihai olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşmeler için kullanılan yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış görüşmeler, literatürün öngördüğü üzere zengin içerikler sunmuştur. Bunlardan bazıları diğerlerinden daha öne çıkmış ve çalışmanın ana temalarını oluşturmuştur. Olgubilim yaklaşımında amaçlandığı üzere, varlığını tahmin edilen kavramlar, katılımcılardan detaylıca dinlenmiş sorunun varlığındaki rolleri tartışılmıştır. Çalışmanın ana bulguları, yolsuzluğun varlığı, gümrüklerde sahte eşyanın geçişinin engellenemeyeceği ve sorunun kaynağını sahte eşyanın arzı ve talebinden aldığıdır. Bunların yanı sıra tarafımızca da önemli olduğu düşünülen eğitim ve teknoloji kavramlarına ilişkin bulgular da elde edilmiştir.

Yolsuzlukla mücadele her kamu kurumunun özenle üzerinde durması gereken bir mesele olduğu gibi gümrükler için de son derece önemli bir meseledir. Nitekim gümrükler yolsuzluğun en yaygın yaşandığı düşünülen kamu kurumları arasında yer almaktadır³²⁸. Yolsuzluğun engellenmesi için uluslararası sözleşmeler, ulusal yasal düzenlemeler ve kurumlar bazında uygulamalar ve yönergeler bulunmaktadır³²⁹. Bunlar

³²⁸ Uluslararası Şeffaflık Derneği. Türkiye’de Yolsuzluk Neden Nasıl Nerede. s.8. <https://seffaflik.org/wp-content/uploads/2022/04/Turkiyede-Yolsuzluk-Neden-Nasil-Nerede.pdf> (Erişim Tarihi: 27.05.2024).

³²⁹ Dünya Gümrük Örgütü. Arusha Deklarasyonu. https://rad.wcoomd.org/wp-content/uploads/2022/04/revised_arusha_deklarasyon_en.pdf (Erişim Tarihi: 16.04.2024); T.C. Ticaret Bakanlığı. Arusha Deklarasyonu. <https://ticaret.gov.tr/data/5208d194487c8e14044289f7/arushadeklarasyonu1184.pdf> (Erişim Tarihi: 16.04.2024).

aracılığıyla yolsuzlukla mücadele devam etmektedir. Bu şekilde tesis edilmiş mekanizmalar teoride yeterli olsalar da uygulamada sorunlarla karşılaşılabilir.

Katılımcılar gümrüklerde yolsuzluğun varlığı kabul etseler de bunun tüm idareye mal edilecek şekilde yaygın olarak meydana gelmediğini belirtmektedir. Yolsuzluk söz konusu olduğunda hak sahiplerinin yetkilendirilmiş temsilcilerinin, gümrük memurlarından çok daha yaygın bir şekilde yolsuzluğa karıştığı iddia edilmiştir. Bu durum çalışma boyunca incelenmiş olan ne akademik literatürde ne de rapor, basın bülteni ya da haberde daha önce karşılaşılmış bir bulgudur. Bu durumun dile getirilmiş olması çalışmaya önemli bir özgünlük katmaktadır. Görüşmelerin sadece gümrük personeliyle gerçekleştirilmesi sebebiyle, dile getirilen görüşler tek taraflı bir değerlendirmeyi içeriyor olabilir. Bu konu da temsilcileri de dinlemek faydalı olacaktır. Dolayısıyla hak sahiplerinin yetkilendirilmiş temsilcilerinin davranışlarının sahte eşya sorunundaki rolü gelecek çalışmalarda ele alınmak için değerli bir konu olabilir. Fakat mevcut verilerle değerlendirmek gerekirse hem gümrük personelinin tutumu hem de temsilcilerin tutumu sahte eşya ile mücadelede zafiyete meydan verebilir. Bu tutumu iyileştirmek için mevzuatta cezalandırma ve/veya ödüllendirme yahut teşvike ilişkin düzenlemelere ağırlık verilmesi ve aktörler arasında bir otokontrol mekanizması kurulması önemlidir. Mevcut düzenlemeler uyarınca sahte eşyanın geçişinde idare sorumlu tutulamaz fakat teşvik edilebilir. Örneğin gümrük personelinin sahte eşyayı tespit etmesi durumunda ödüllendirme mekanizması kurulabilir. Ödüllendirme kamu kaynaklarınca yapılmak zorunda olmasa dahi hak sahipleri tarafından yapılabilir. Diğer yandan unutulmamalıdır ki sahte eşya üretimini meydana getiren fiilin teşkil ettiği suç, şikayete bağlı bir suçtur. Dolayısıyla hak sahibinin gerekli girişimleri olmadan gümrük idaresi tarafından soruşturma ve kovuşturma yürütülmesi ya da takip edilmesi mümkün değildir. Şöyle ki bu noktada gümrük idaresinin rolü, risk taşıdığı düşünülen eşyayı durdurmak, eşyanın sahte eşya olduğundan da şüpheleniliyorsa hak sahibini bilgilendirmek ve hak sahibinin adli süreçleri başlatmasına teminen eşyayı alıkoymaktır. Eğer gümrük idaresinin tespiti üzerine hak sahibi ya da temsilcisi gerekli işlemleri başlatmıyor ve bu sebeple sahte eşya ticareti gerçekleşiyorsa bu noktada gümrük idaresinin görevini yerine getirmediğinden ya da zafiyete sebep olduğundan bahsedilemez. Eşyalar sadece çıkış idaresince kontrol edilmemektedir. Aynı zaman da transit ya da varış idarelerince de kontrol edilmektedir. Türkiye'nin ihraç ettiği bir eşyanın yukarıda bahsedilen durum sebebiyle Türkiye sınırlarını aşması fakat varış

idaresi tarafından tespit edilmesi de mümkündür. Nitekim DGÖ'nün sunduğu istatistiklere göre Türkiye kaynaklı önemli miktarda eşya AB ülkelerinin gümrük idareleri tarafından tespit edilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin başarısızlığını ortaya koyan istatistiklerin ne kadarının gerçekten Türk gümrük idarelerinin performansından ne kadarının ise hak sahibinin ya da temsilcisinin tutumundan kaynaklandığı bilinmemektedir.

Gümrük idaresi personelinin hem tutumuna hem de performansına etki eden faktörlerin başında eğitim gelmektedir. Personelin sahte eşyayla mücadelede arzu edilen biçimde görevini yerine getirebilmesi için öncelikle sahte eşya konusunda eğitilmesi ve karşılaştığı eşyanın sahte olup olmadığına ilişkin yeterli bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bunun en temel yolu, personelin korunmaya çalışılan haklarla ilgili eğitilmesidir. Görüşmeler maalesef hem sahte eşya özelinde hem de genel olarak gümrük personelinin yeterince hizmet içi eğitim almadığını ortaya koymaktadır. Diğer yandan gümrük idaresi ve personeli sahte eşyanın tespit edilmemesinden sorumlu tutulamamaktadır. Bu durum önemli bir boşluğa sebep olmaktadır. Diğer bir ifade ile personel sahte eşya ticaretine göz yumabilir. Üstelik bu durumun meydana gelmesi için rüşvete ya da personelin sahte eşya üreticisinin baskısından çekinmesine gerek yoktur. Sadece işini yapmaması ya da sahte eşyayla karşılaştığında önemli olmadığını düşünmesi yeterlidir. Bu boşluk ise ancak etik değerler eğitimiyle doldurulabilir. Genel olarak FSMH için etik önemli bir kavramdır. Bu durum sahte eşyayı konu edinen çalışmalarda da gündeme gelmektedir³³⁰. Dolayısıyla personelin, temsilcinin, üreticinin, tüketicinin, hatta politika yapıcının ve aslında kısaca herkesin etik değerler konusunda eğitilmeleri muhtemel diğer birçok konudaki sorunu çözebileceği gibi, sahte eşya sorununun çözümünde de etkili olacaktır.

Diğer yandan toplumun sahte eşyanın sebep olabileceği ekonomik kayıplar, yasadışı örgütlerin finansmanı ve potansiyel sağlık riskleri konusunda da eğitimi faydalı olacaktır. Çünkü sahte eşya ticareti sadece pahalı bir markanın ürününün ucuza almanın ötesinde bir problemi teşkil etmektedir. Tekstil ürünleri kadar olmasa da ilaç ve gıda takviyeleri de sahtesi yapılan ürünlerdendir. Sahte tekstil ürünleri dahi sağlık riski

³³⁰ Kozar, J. M., & Marcketti, S. B. (2011). Examining ethics and materialism with purchase of counterfeits. *Social Responsibility Journal*, 7(3), 393-404.; Maldonado, C., & Hume, E. C. (2005). Attitudes toward counterfeit products: An ethical perspective. *J. Legal Ethical & Regul. Issues*, 8, 105.; Jirotmontree, A. (2013). Business ethics and counterfeit purchase intention: a comparative study on Thais and Singaporeans. *Journal of International Consumer Marketing*, 25(4), 281-288.

taşıyorken sahte ilaç vb. şüphesiz çok büyük tehlike arz etmektedir³³¹. Öte yandan tamamıyla illegal bir faaliyet olan sahte eşya üretimi ve ticareti de terörün finansmanın da önemli bir araçtır³³². Terör ülkemiz için de hala geçerliliğini sürdüren bir tehdittir. Görüşmeler sırasında sahte eşya üretiminde bazı bölgelerin öne çıktığı belirtilmiş ve hatta sektörel olarak bazı ürün gruplarında bazı illerin tekel oluşturdukları dile getirilmiştir. Bu bölgeler terör örgütlerinin yoğun faaliyetlerde bulunduğu bölgelerdir. Sahte eşya ticaretinin engellenmesinde gümrük personeli için terörün finansmanının engellenmesinin, çoğu yabancı ülke menşeli olan FSMH'nin korunmasından daha önemli bir motivasyon kaynağı olduğu belirtilmiştir.

Günümüzde uluslararası ticaret tarihte hiç olmadığı boyutları ulaşmış ve giderek de artmaya devam etmektedir. Gümrükler de geçmişte olduğu gibi günümüzde de uluslararası ticareti kontrol etmektedir. Fakat mevcut ticaret hacimlerinde ticareti yapılan tüm eşyanın kontrol edilmesi mümkün değildir. Bu sebeple yalnızca risk taşıyan eşyanın fiziksel ya da belge kontrolü öngörülmüştür. Risk taşımadığı düşünülen eşyalar ne belge ne de fiziksel kontrole tabi tutulmaktadır. Bu eşyalar mavi ve yeşil hatlardan geçen eşyalardır. Gümrük kontrolleri bir yoğunluk meydana getirmektedir. Gümrük idaresi ise bazı yetki ve sorumluluklarını başkalarına devrederek bu yoğunluğu azaltmaya ve ticareti kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Bunlar yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri ve yetkilendirilmiş yükümlülerdir³³³. Yetkilendirilmiş gümrük müşaviri, özel yetkilere sahip olan gümrük müşavirleridir³³⁴. Yetkilendirilmiş yükümlü ise gerçek ya da tüzel kişi olabilmektedir. Bu statüyü elde edebilmek için bazı şartlar vardır. Bunlar belli bir zaman diliminde belli bir hacmin üstünde ticaret yapmış ve belli sayının üstünde beyanname vermiş olmak, çeşitli mali yeterliklere sahip olmak, gümrük idaresinin kontrol ettiği kapalı depolama alanlarına sahip olmak vb. şartlardır³³⁵. Gerekli şartları sağlayan ve bu statüleri kazanmış olan yetkilendirilmiş gümrük müşavirleri ve yetkilendirilmiş yükümlüler, diğerlerinden farklı olarak mavi ve yeşil hattan eşya geçirme hakkına sahiptirler. Bu hatların kontrol edilmiyor olmaları bir boşluk olduğu izlenimini doğurmaktadır. Yetkilendirilmiş yükümlüler birçok şartı yerine getirmiş olan

³³¹ DGÖ (2023). Enforcement And Compliance: Illicit Trade Report s.178

³³² Chermak, S. M., Freilich, J., Bringuel, A. J., & Shearer, J. (2011). Terrorism and counterfeiting: A synopsis of critical issues and research opportunities. Terrorism Research and Analysis Project: A Collection of Thoughts, Ideas, and Perspectives, 1, 149-187. s.165; Spink, J. (2017). Product fraud and product counterfeiting as a source of terrorist financing. *Security Journal*, 30, 640-645.

³³³ GK m.10/c; GK m.5/A

³³⁴ GY m.574-578

³³⁵ Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılması Yönetmeliği m.4-10

ve düzenli olarak denetimden geçen büyük işletmelerdir ve bu çalışma tarihinde 733 adettir³³⁶. Bu şekilde ticaret yapan işletmelerin sahte eşya üretimi yapmaları düşük bir ihtimaldir. Aynı şekilde gümrüklerde önemli bir aktör olan yetkilendirilmiş gümrük müşaviri de yetkilerine paralel olarak yüksek sorumluluklara sahiptirler ve bu çalışmanın gerçekleştirildiği tarih itibarıyla toplamda 399 kişidir³³⁷. Beyanlarının yanlışlığı durumunda eşya sahibiyle müştereken ve müteselsilen sorumludurlar³³⁸. Bu kişiler, ticareti yasak olan eşyaları gümrüklerden geçirmeleri durumunda söz konusu statülerini kaybetmektedirler. Bu statüyü kaybeden müşavirin tekrar bu statüyü kazanması ise mümkün değildir³³⁹. Dolayısıyla çeşitli zorluklar sonucunda bu statüyü elde etmiş olan kişilerin sahte eşya da dahil olmak üzere yasadışı eşya ticareti yaparak bu statülerini tehlikeye atmayacakları düşünülmektedir. Fakat yine bu şekilde sahte eşya ticaretinin yapılma ihtimali bulunmaktadır ve denetimlerle genel olarak yasadışı ticaretin engellenmesinde boşlukların ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.

Türk gümrük idaresi için eşyanın hem fiziksel hem de belge kontrolünün gerçekleştiği kırmızı hattan geçen eşyaların toplam ticaretteki payı, ihracat rejimi için %2; serbest dolaşıma giriş rejimi (ithalat) için ise %12'dir. Türkiye'nin sahte eşyayı ihraç eden konumda bulunması göz önünde bulundurulursa, ihraç edilen eşyaların %98'i fiziksel bir kontrole tabi tutulmamaktadır. Eşyaların %98'si, personelin eğitimi ya da motivasyonu, temsilcinin ihracatçıyla iş birliği gibi faktörlerden bağımsız olarak zaten serbestçe hareket etmektedir. Yalnızca %2'si için yapılan kontrollerde, üstünde durduğumuz yolsuzluk, eğitim ve benzeri faktör önem arz etmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulursa, gümrük idareleri ve hak sahiplerinin üstlerine düşen görevleri tam bir şekilde yerine getirmeleri durumlarında dahi, önemli miktarda sahte eşyanın gümrük kontrolüne tabi tutulmadan sınırları aşma ihtimalinin olduğu söylenebilir.

Kontroller sınırlı sayıda eşya için gerçekleşmektedir. Fakat bu noktada hangi eşyanın kontrol edileceğine karar vermek son derece önemlidir. Bunun tespiti için gümrük idaresi tarafından risk analizi yapılmakta ve kontroller bu analiz sonucunda riskli bulunan eşyaya yönelik gerçekleştirilmektedir. Başta yapay zeka olmak üzere

³³⁶ T.C. Ticaret Bakanlığı. Yetkilendirilmiş Yükümlü Firma Listesi. <https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/yetkilendirilmis-yukumlu-statusu> (Erişim Tarihi: 22.8.2024)

³³⁷T.C. Ticaret Bakanlığı. Gümrük Müşavir ve Yardımcısı Sayıları. <https://ticaret.gov.tr/data/62138a6a13b87612080b4e46/g%C3%BCmr%C3%BCk%20m%C3%BC%C5%9Favir%20say%C4%B1s%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi: 22.8.2024)

³³⁸ GY m.575/1

³³⁹ GY m.578/2

gelişen bilgi teknolojileri ile giderek çok daha isabetli analizlerin yapılması mümkündür. Böylelikle yine aynı sayıda kontrol yapılırsa bile belki de tüm kontrol edilen eşyalar gerçekten ticareti yasak olan eşyalardan oluşacak ve gerçekten risk taşımayan eşyalar kontrole takılmadan hareketlerine devam edecektir. Öte yandan blok zincir, güvenlik etiketleri ve işaretleri, yapay zeka uygulamaları tüketicilerin, hak sahiplerinin, gümrük personelinin etkin bir şekilde sahte eşyayı tespit etmelerine imkan tanıyacaktır. Sahte eşya ticaretinin büyümeye devam edeceği öngörülse de benzer bir hızda teknoloji de ilerlemektedir. Teknolojinin sahte eşyayla mücadele etkin kullanılması, bu mücadelede belki de en önemli araçtır. Teknolojinin hem tüketiciye sunduğu imkanlar hem de sahte eşya üreticilerinin çok daha kolaylıkla tespit edilmeleri bu faktörü, mevzuatta gerçekleştirilecek iyileştirmelerden daha etkili bir çözüm olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Çalışmanın bulgularından bir diğeri katılımcıların sahte eşyaya olan talebi ve bu talebi karşılayan arza ilişkin ifadeleridir. Diğer ürünlerde olduğu gibi sahte eşya için de piyasa dengesi, arz ve talebin birbirlerini karşılaması şeklinde sağlanmaktadır. Orijinallerinin çekici ve prestijli olduğu ürünlere ulaşamayan fakat bu ürünlerin sağlayacağı faydalardan vazgeçmek istemeyen tüketiciler, söz konusu ürünlerin sahtelerini satın almaktadırlar. Üreticiler, tüketicilerin kendilerini kanıtlamış olan markalara ilgisinin farkındadırlar. Bu ilgiden pay almak isteyen üreticiler, hak sahiplerinin katlandığı marka yaratma, yeni tasarım üretme, pazarlama, tutundurma faaliyetlerine ve bunların maliyetlerine katlanmadan sadece ürünleri taklit ederek piyasaya girmektedirler. Bahsi geçen maliyetleri karşılamadıkları için orijinallerinden olukça daha düşük fiyat düzeylerinde satış yapabilmektedirler. Sahteciler için tek katlanılan maliyet, ürünün imalatı ve satışı sırasında ortaya çıkan maliyetlerdir. Başta çabuk tüketilen mallar olmak üzere çoğu ürün için bu maliyet toplam maliyet içerisinde çok küçük bir yer kaplamaktadır. FSMH'nin esasını oluşturan zihinsel faaliyetler ve yaratıcılık ise daha değerli girdilerdir. Özgünlükleri sebebiyle bu değeri de hak etmektedirler. FSMH'nin toplumlar ve ekonomiler için önemi açıktır. Yeniliklerden faydalanmaya devam etmek için bu yeniliklerin korunması şarttır. Bunun en temel yolu çalışmanın konusundan bağımız olarak tümüyle FSMH'nin öneminin yasa koyucu ve uygulayıcılar tarafından kabul edilmesi ve bu haklara tecavüzleri engellemek için gerekli önlemlerin alınmasıdır. Bu doğrultuda taraf olunan anlaşmalar vb. düzenlemelerin metinleri kaynaklık edebilir. Fakat bunların asgari düzeyde korumayı

sağladıkları unutulmamalıdır. Bu düzenlemeler, sahte eşyanın gümrüklerden geçişi de dahil olmak üzere birçok soruna reçete olarak sunulmaktadırlar. Fakat her toplum ve ekonominin, kendine özgü dinamikleri vardır. Hal böyleyken tek bir reçetenin herkes için etkili olması beklenemez. Dolayısıyla sorunlara çözüm önerileri sunarken toplumlara özgü çözümler üretilmelidir. Örneğin sahte eşya üretimi ve satışı bu derece yaygınlaşmışken, birden ve kendiliğinden tüm sahteciliğin ortadan kaldırılması beklenemez. Bu sahteciliğe göz yumulması olarak anlaşılmamalıdır. Tam tersine yurt içinde özellikle üretim aşamasında daha sıkı bir denetim mekanizması oluşturulmalıdır. Bu sektör FSMH'yi ihlal etmeyen alternatiflere yönlendirilmelidir. Denetimin en önemli paydaşlarından biri hak sahipleridir. Hak sahiplerinin tutumu ve ısrarı sahte eşyaya karşı mücadelede belirleyici olacaktır. Şüphesiz kolluk kuvvetlerinin ve yargının rolü de yadsınmaz. Ama çalışmanın bulgularından biri olarak, hak sahibinin yetkili temsilcinin rolü ve davranışını hatırlarsak, mücadelenin hak sahibi boyutunda da önemli bir zafiyet bulunduğu söylenebilir.

Nihayetinde ortaya çıkmıştır ki, sahte eşya ile mücadelede gümrüklere önemli görevler düşse de bu büyük sorunun sadece küçük bir kısmı gümrüğün sorumluluklarını yerine getirmesiyle ilişkilidir. Çalışmanın bulgularının ortaya koyduğu sonuçlardan biri de sahte eşyayla mücadelenin gümrüklerdeki korumadan daha fazlasını gerektirdiğidir. Sahte eşya üretimi ve tüketimi Türk ekonomisinin bir gerçeği olmaya devam ettiği sürece gümrüklerin, üzerlerine yüklenen sorumluluğunu sorunsuz bir şekilde yerine getirmesi, gümrüklerin işleyişleri bakımından mümkün değildir. Gümrükler -iç gümrükler de var olmakla beraber- işleyişleri bakımından bir nevi sınır kontrol mekanizmalarıdır. Hali hazırda sahte eşyalar içeride ve dışarıda yaygın bir biçimde dolaşırken sadece sınırları geçerken durdurulmalarını beklemek gerçekçi ve makul değildir. Türkiye'nin sahte eşya sorununa bütünüyle bakıldığında, yine aynı şekilde bütüncül bir sorun çözme yaklaşımının benimsenmesi gerektiği ortadadır. Bu açıdan Mustafa Kemal Atatürk'ün Sakarya Meydan Muharebesi sırasında söylediği "Hattı müdafaa yoktur. Sathı müdafaa vardır. O sath tüm vatandır." sözü sahte eşya sorununda içinde bulunduğumuz durumu ve gerçekçi çözümü yansıtmaları açısından isabetli bir analogi olacaktır. Gümrüklerde yapmaya çalıştığımız her şey hattı müdafaa'dır. Bu yöntemin yeterince işe yaramadığı ve yaramayacağı açıktır. Bu noktada yapılması gereken, sathta mücadeleyi sürdürmek ve üretimi durdurmaktır. Eğer başarılılabirirse

talebi de ortadan kaldırabilmek, yerli markalar üretebilmek ve bu markaları tükettirebilmek nihai ve ideal hedef olmalıdır.

Gerek gümrük idaresinin kontrolü, gerek kolluk kuvvetlerinin sahte eşya üreticileri ve satıcılarıyla içerideki mücadelesi doğrudan politika yapıcıların soruna yaklaşımını yansıtmaktadır. Hem araştırmacı hem de tüketici gözüyle bakıldığında başta turistlerin yoğun olarak ziyaret ettiği destinasyonlardaki yaygın sahte eşya satışı, politika yapıcıların bu durumu bir sorun olarak görmediğini düşündürmektedir. Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde de sahte eşya ticaretinin yöneticiler tarafından öncelikli bir problem olarak görülmediği dile getirilmiştir. Sahte eşya üretimi mevcut boyutuyla birçok üretici için ise ekmek kapısıdır. Zaman zaman bu üreticilere ve satıcılara karşı önlemler alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Fakat sahte eşya üretimi o kadar yaygındır ki çoğu zaman yerel yöneticilerin ve kolluk kuvvetlerinin girişimlerinin sonuçsuz kaldığı görülmektedir. Muhtemeldir ki böylesine büyük bir sektöre darbe vurulmasının, bu sektörün oluşturduğu istihdamı ve döviz girdisini olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Şüphesiz hem üreticiler, hem tüketiciler hem de politika yapıcılar bu toplumun bir parçasıdır. Bu sorunla kökten mücadele edebilmek için bir bütün olarak yaratıcı düşüncenin teşvik edilmesi, karşılığı verilerek ödüllendirilmesi, taklitçi zihniyetin ise engellenmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım sahte eşya sorunundan bağımsız olarak, gelişmiş bir ekonomi ve gelişmiş bir toplum olmak amacındaki Türkiye'nin eğitim politikasının temelini oluşturmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akay, T. (2015). Osmanlı Devleti'nde Fikri Mülkiyet. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Akay, T. (2016). Osmanlı Devleti'nde Marka Hukukunun Gelişimi. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 126:363-392.
- Akçay, O. (1974). Yeni Mamulü Yaşam Evrelerinde Fiyatlama Stratejisi. Akademi: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, 3(1), 162-176.
- Alanlı, A. (2022). Kamu Sektöründe Dijitalleşmenin İnsan Kaynakları Yönetimine Etkisi; Mardin İlinde Nitel Bir Araştırma. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(3), 100-117.
- Albers-Miller, N. D. (1999). Consumer Misbehavior: Why People Buy Illicit Goods. Journal of Consumer Marketing, 16(3), 273-287.
- Altıntaş, M., & Topçu, T. (2024). Kamu Çalışanlarının Yengeç Sepeti Sendromu Hakkındaki Görüşleri: Nitel Bir Araştırma. Yönetim Bilimleri Dergisi, 22(52), 448-478.
- Anholt, S. (2005). Three Interlinking Concepts: Intellectual Property, Nation Branding and Economic Development. WIPO International Seminar on Intellectual Property and Development, Geneva.
- Anlar, S. (2005). Pazarlamada Taklit Ürünler ve Bir Uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Marmara Üniversitesi.
- Arıkan, A. S. (2007). Avrupa Topluluğu'nda fikri-sınai mülkiyet hakları ve son gelişmeler. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 7(1), 149-173.
- Asadizanjani, N., Tehranipoor, M., & Forte, D. (2017). Counterfeit electronics detection using image processing and machine learning. In Journal of physics: conference series (Vol. 787, No. 1, p. 012023). IOP Publishing.
- Atasoy, K. (2015). Marka Hakkında Tecavüzde Yoksun Kalınan Kazancın Hesaplanması. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1(1), 24-49.
- Ateş, H., Güloğlu, T., & Es, M. (2009). Gümrük Hizmetleri ve Etik. Yolsuzluğun Önlenmesi İçin Etik Projesi, Akademik Araştırma Çalışması, T.C. Başbakanlık, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Ankara.
- Ateşoğlu, İ., & Erdoğan, H. H. (2009). Hazır Giyim İşletmelerinde Marka Taklitçiliğinin İşletmeler Üzerine Etkisi. Tekstil Teknolojileri Elektronik Dergisi, 3(2), 43-49.
- Aytekin, M. İ. (2022). Adli Muhasebe Kapsamında Uzman Tanıklık (Bilirkişi Tanıklığı), Dava Destekleri, Hile, Yolsuzluk ve Suistimal Denetçiliği:

Karaman İlinde Bir Araştırma Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.

- Aytekin, U, Alkan, G. D., & Sayar, İ. B. (2016). Türk Hukuku Uygulamasında Tanınmış Marka Kavramı ve Koruma Kapsamı, Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi 2016/2.
- Baban, E. (2010). İkon markaların tüketici satın alma davranışı üzerine etkisi: Lüks markalara yönelik araştırma. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Marmara Üniversitesi.
- Bekman, T. (2021, September). Use of Blockchain Technology to Fight Trade in Counterfeit Goods. In 2021 6th International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK) (pp. 719-724). IEEE. s.
- Bloch, P. H., Bush, R. F., & Campbell, L. (1993). Consumer "Accomplices" in Product Counterfeiting: A Demand Side Investigation. *Journal of Consumer Marketing*, 10(4), 27-36.
- Bozgeyik, H. & Er, S. (2019). Tasarımlar İçin Kümülatif Koruma. *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 5(1), 19-38.
- Bozkurt, M. (2007). Paris Sözleşmesi Anlamında Tanınmış Markanın Korunması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale Üniversitesi.
- Braga, C. A. P., Fink, C., & Sepulveda, C. P. (2000). Intellectual Property Rights and Economic Development. World Bank Discussion Paper No. 41.
- Bryman, A. (2007). The Research Question in Social Research: What is its Role? *International Journal of Social Research Methodology*, 10(1), 5–20.
- Bural, D., Lloyd, A., Antonopoulos, G.A. & Kotzé, J. (2023), "'Fake it to make it': exploring product counterfeiting in Türkiye", *Journal of Financial Crime*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print.
- Can, H., & Güner, S. (2006). Hukukun Temel Kavramları. Arıkan Basım Yayım Dağıtım.
- Can, P. (2019). Narsisizm ile Marka Bağlılığı ve Taklit Ürün Satın Alma Eğilimi Arasındaki İlişkiler. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 147-166.
- Cansel, E., & İnan, A. N. (1964). Aynî Hak Kavramı, Taksimi ve Eşya Hukukunun Konusu. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1), 345-367.
- Chapa, S., Minor, M.S. & Maldonado, C. (2006). Product Category and Origin Effects on Consumer Responses To Counterfeits: Comparing Mexico and the U.S. *Journal of International Consumer Marketing*, 18(4),79-99.
- Chermak, S. M., Freilich, J., Bringuel, A. J., & Shearer, J. (2011). Terrorism and counterfeiting: A synopsis of critical issues and research opportunities.

Terrorism Research and Analysis Project: A Collection of Thoughts, Ideas, and Perspectives, 1, 149-187.

- Cop, R., & Gülez, N. (2016). Üç Kuşak Kadın Tüketicinin Lüks Marka Taklitlerini Satın Almaya Yönlendiren Faktörler. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 48-63.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma yöntemleri. Sakarya Yayıncılık. Sakarya.
- Creswell, J. W. (2017). Araştırma Deseni. Eğiten Kitap Yayıncılık. Ankara.
- Çağlar, H. (2007). 556 Sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de 28.01. 2009 Tarihinde Yapılan Değişiklikler Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 97-112.
- Çakır, M. (2022). Marka Boyutuyla Taklit ve Sahtecilik Faaliyetlerine Karşı Alınması Gereken Önlemler: Pazarlama ve Finans Perspektifinde Marka Değerinin Küresel Ekonomi Üzerindeki Etkileri. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 7(1), 1-21.
- Çakmak, D. (2007). Osmanlı Telif Hukuku ile İlgili Mevzuat. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 191-234.
- Çakmak, Ö. A. (2008). Çin'in Dünya Ekonomisi ile Bütünleşme Süreci ve Türk Sanayisi Açısından Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(1), 253-268.
- Çelebi, Ö. (2018). Kişi ve Eşya Ayrımı Bağlamında Hayvanların Hukuki Statüsü. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 76(2), s.559-622.
- Çevikçelik, M. (2022). Gümrük Hukukunda İdari Faaliyet ve Hukuki Denetimi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gazi Üniversitesi.
- Çiçek, R., & Koyuncu, K. (2007). Dünya Pazarının Dengesi Sarsan Ülke "Çin": Çin Mallarının Pazarlama Bileşenleri (Fiyat, Mamul, Tutundurma) Açısından İncelenmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(2), 45-64.
- DGÖ (2023). Enforcement And Compliance: Illicit Trade Report.
- Engizek, N., & Şeker kaya, A. (2015). Tüketicilerin Lüks Markaların Taklitlerini Satın Alma Seviyeleri Açısından Farklılıklarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Öneri Dergisi*, 11(43), 145-184.;
- Engizek, N., & Şeker kaya, A. (2014). Lüks Markalar ve Taklitleri Arasındaki İlişkinin Teoriler Açısından Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 301-316.
- Ertaş, Ş. (2021). Eşya Hukuku. Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi.

- Farrand, B. (2019). "Alone we can do so little; together we can do so much": the essential role of EU agencies in combatting the sale of counterfeit goods. *European Security*, 28(1), 22–39.
- Gemrik, S. (2008). Fikri Mülkiyet Hakları Bağlamında Korsan Yayıncılığın Ekonomi Politikası. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (2017). *Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Routledge, Oxfordshire.
- Goodman, L. A. (1961). Snowball Sampling. *The Annals of Mathematical Statistics*, 32(1): 148-170.
- Gökovalı, U. (2007). Coğrafi İşaretler ve Ekonomik Etkileri: Türkiye örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2), 141-160.
- Green, J., & Thorogood, N. (2005). *Analysing Qualitative Data. Principles of Social Research*, 75-89.
- Gross, J. F. (2021). Baby, Bye, Bye, Bye: How the United States, Italy, & France Use Trademark Anti-Counterfeiting Mechanisms to Combat the Proliferation of Fake Goods in China. *Tex. A&M J. Prop. L.*, 7, 539.
- Grossman, G. M., & Shapiro, C. (1988). Foreign counterfeiting of status goods. *The Quarterly Journal of Economics*, 103(1), 79-100.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık. Ankara. s.425-427.
- Haber, S., & Stornetta, W. S. (1991). *How to time-stamp a digital document*. Springer Berlin Heidelberg. pp. 437-455.
- Hacıömeroğlu, A. O., & İnce, Z. (2020). Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler ile Yargı Kararları Işığında Tanınmış Markanın Sulandırılması. *Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 6(1), 75-107.
- Hammond, M., Howarth, J., & Keat, R. (1991). *Understanding Phenomenology*. Basil Blackwell, Oxford.
- Harvey, M. G., & Ronkainen, I. A. (1985). International Counterfeiters: Marketing Success Without the Cost and the Risk. *Columbia Journal of World Business*, 20(3), 37-45.
- Higgins, R. S., & Rubin, P. H. (1986). Counterfeit Goods. *The Journal of Law and Economics*, 29(2), 211-230.
- Hironori, A. (2003). *World history of the customs and tariffs*. World Customs Organization.
- Holstein A. J., & Gubrium, J. F. (2004). *The Active Interview, Qualitative Research Theory Method and Practice*. London: Sage Publications.

- Jirotmontree, A. (2013). Business ethics and counterfeit purchase intention: a comparative study on Thais and Singaporeans. *Journal of International Consumer Marketing*, 25(4), 281-288.
- Johnson, J. M. (2002). *In-depth Interviewing Handbook of Interview Research Context and Method*. London: Sage Publications.
- Kaikati, J. G., & LaGarce, R. (1980). Beware of International Brand Piracy. *Harvard Business Review*, 58(2), 52.
- Kahveci, A. (2022). Implications of blockchain on customs and customs' procedures'. *Blockchain in Finance, Marketing and Others*, 203.
- Kaplan, E. (2017). *Fikri Mülkiyet Haklarının Vergilendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Marmara Üniversitesi.
- Karahan, M. O., & Şahin, F. (2020). Tüketicilerin Taklit Ürün Satın Alma Tutumlarını ve Niyetlerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Nicel Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 154-170. s.164.
- Kılıçoğlu, A. M. (2018). *Sınai Haklarla Karşılaştırmalı Fikri Haklar*. 4. Baskı. Turhan Kitabevi. Ankara
- Koç, Ö., & Turna, A. (2022). Gümrük Risk Yönetiminde İleri Analitik Yaklaşımlar: Veri Madenciliği. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 9(30), 12-24.
- Kozar, J. M., & Marcketti, S. B. (2011). Examining ethics and materialism with purchase of counterfeits. *Social Responsibility Journal*, 7(3), 393-404.
- Köse, G., & Yeygel Çakır, S. (2016). Sembolik Tüketimin Lüks Markalara Olan İzdüşümü: Louis Vuitton Markasının Dergi Reklamlarına Yönelik Bir Analiz. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 51(2), 27-48.
- Laporte, B. (2011). Risk management systems: using data mining in developing countries' customs administrations. *World Customs Journal*, 5(1), 17-28. s.18.
- Lee, H., & Yeon, C. (2021). Blockchain-based traceability for anti-counterfeit in cross-border e-commerce transactions. *Sustainability*, 13(19), 11057.
- Maldonado, C., & Hume, E. C. (2005). Attitudes toward counterfeit products: An ethical perspective. *J. Legal Ethical & Regul. Issues*, 8, 105.
- McDaniel, C. A., & Norberg, H. C. (2019). Can blockchain technology facilitate international trade?. *Mercatus Research Paper*.
- Mercer, J. (2010). A Mark of Distinction: Branding and Trade Mark Law in the UK from the 1860s. *Business History*, 52(1), 17-42.
- Minaz, M. B. (2017). *Okul Müdürlerinin Etik Liderlik Davranışlarına İlişkin Öğretmen Algılarının Yolsuzluk Bağlamında İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi.

- Monteilhet, P. (1965). Çeviren. Öçal, A. Tescilli Markalar. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, 1(2), 159-169.
- Morgan, D. L. (2008). "Sample Size". L. Given (Ed.), The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods. Sage, Thousand Oaks, CA, 798.
- Moustakas, C. (1994). Phenomenological Research Methods. Sage Publications, Thousand Oaks, CA.
- Mutlu, H. H. (2017). Lüks Ürün Seçiminde Taklit Edilebilirliğin Tüketime Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Beykent Üniversitesi.
- Nia, A., & Lynne Zaichkowsky, J. (2000). Do Counterfeits Devalue the Ownership of Luxury Brands?. Journal of Product & Brand Management, 9(7), 485-497.
- Odman Boztosun, N. A. (2010). Exploring the Utility of Utility Models to Foster Innovation. Journal of Intellectual Property Rights, 15, 429-439.
- OECD/EUIPO (2016). Trade In Counterfeit and Pirated Goods: Mapping The Economic Impact.
- OECD/EUIPO (2019). Trends In Trade In Counterfeit And Pirated Goods.
- OECD/EUIPO (2021). Anti-Counterfeiting Technology Guide.
- OECD/EUIPO (2021). Illicit Trade Global Trade in Fakes A Worrying Threat.
- Oğuzman, M. K., Seliçi, Ö., & Oktay-Özdemir, S. (2016). Eşya Hukuku. 19.Baskı. Filiz Kitabevi. İstanbul.
- Okazaki, Y. (2018). Unveiling the potential of blockchain for customs. WCO Research paper, 45, 1-24.
- Öçal, A. (1964). Markalara İlişkin Bazı Fransız Mahkeme Kararları. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, 1(1), 151-161.
- Öçal, A. (1966). Markaları Himaye Etme İhtiyacı. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, 2(1), 217-221.
- Öçal, A. (1973). Sınai Mülkiyetin Ticaret Kanunumuzdaki Yeri. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi, 9(2), 319-328.
- Öksüzöğlü, T., & Şeşen, H. (2018). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kamu İşyerlerinde Mobbing Olgusu: Sendikaların Rolü Üzerine Nitel Bir Araştırma. Amme İdaresi Dergisi, 51(1), 133-166.
- Özan, M. B., Polat, H., Gündüzalp, S., & Yaraş, Z. (2017). Etik Kodlara İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri ve Etik Kod Önerileri. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27(1), 43-52.
- Patton, M. Q. (2001). Qualitative Research and Evaluation Methods. Sage Publications, Thousand Oaks. CA.

- Phau, I., Prendergast, G., & Hing Chuen, L. (2001). Profiling Brand-Piracy-Prone Consumers: an Exploratory Study in Hong Kong's Clothing Industry. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 5(1), 45-55.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (Çev. D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Rajasekaran, A. S., Azees, M., & Al-Turjman, F. (2022). A comprehensive survey on blockchain technology. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, 52.
- Saldana, J. (2011). *Fundamentals of Qualitative Research*. Oxford University Press. s.95.
- Saraç, T. (2007). Do the Goods in Transit Constitute Trademark Infringement?. *Banka Huk. Dergisi*, 24, 443.
- Sell, S., & May, C. (2001). Moments in Law: Contestation and Settlement in the History of Intellectual Property. *Review of International Political Economy*, 8(3), s. 467-500.
- Seviçin, A. (2009). "Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğü" Kavramı Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(10), 171-185.
- Sezgin, E. (2007). İltibas Suretiyle Haksız Rekabet. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Sızır Sakallıoğlu, N. (2019). Tescilli Bir Markanın İzinsiz Olarak Gümrük İşlemlerine Tabi Tutulması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gazi Üniversitesi.
- Soydan, T., & Ünal, M. (2019). Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nda Aday Gümrük Muhafaza ve Muayene Memurlarına Yönelik Olarak Gerçekleştirilen Hizmetiçi Eğitim Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(223), 361-378.
- Soysal, G. (2015). Güvencesiz İstihdam: Bursa'da Kamu Sektöründe Taşeron Çalışanlar Üzerine Nitel Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Spink, J. (2017). Product fraud and product counterfeiting as a source of terrorist financing. *Security Journal*, 30, 640-645.
- Staake, T., Thiesse, F. & Fleisch, E. (2009), The Emergence of Counterfeit Trade: A Literature Review. *European Journal of Marketing*, 43(3), 320-349.
- Şirin, ř. B. (2007). Marka Hakkı ve Korunması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Akdeniz Üniversitesi.
- Taniş, U. C. (2021). Türk Hukukunda Karakter Ürünleştirmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanrıverdi. S. (2007). Fikri Mülkiyet Haklarının Ekonomik Temelleri ve Ekonomiye Yansımaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi.

- Tanzi, V. (2001). Dünya Çapında Yolsuzluk Nedenleri, Sonuçları, Boyutları, Çözüm Yolları (çev. G. Kösekahya). (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1998).
- Taşdan, M. (2013). Eğitim İşkolundaki Sendikalara İlişkin Öğretmen Görüşleri; Nitel Bir Araştırma. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 231-265.
- Tekin, H. H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3(13), 101-116.
- Tekinalp, Ü. (1996). Gümrük Birliğinin Türk Hukuku Üzerinde Etkileri. İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, 55(1-2), 27-88.
- Tekinalp, Ü. (1999). Fikri Mülkiyet Hukuku, Beta.
- TEPAV. (2006). Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler ve Çözüm Önerileri. Ankara.
- Tıǧlı, M. & Aylanç Akyazgan, M. (2003). Özellikli (Lüks) Tüketim Ürünlerinde Enderlik Prensibi ve Bir Uygulama, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 21-37.
- Tom, G., Garibaldi, B., Zeng, Y., & Pilcher, J. (1998). Consumer Demand for Counterfeit Goods. Psychology & Marketing, 15(5), 405-421.;
- Tracy, S. J. (2013). Qualitative Research Methods: Collecting Evidence, Crafting Analysis, Communicating Impact. Wiley-Blackwell, West Sussex.
- Transparency International. 2023. Corruption Perceptions Index 2023: Full Source Description.
- Transparency International. 2023. Corruption Perceptions Index: Short Methodology Note.
- Turan, N. (2019). Bir Kamu Üniversitesi Personelinin Çalışma Mutluluğunu Etkileyen Faktörler: Nitel Araştırma Örneği. Journal of Economy Culture and Society, (60), 187-205.
- Türkmen, S. (2023). Lojistik Performans Endeksinde Alt Kriter Olan Gümrüklerin ve Diğer Sınır Kuruluşlarının Yaptıkları İşlemlerin Verimliliğinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi. 24, 543-559.
- Tüzün, I. (2010). 556 Sayılı Khk Hükümleri Çerçevesinde Taklit Markalı Mallara Gümrüklerde El Konulması ve Hukuki Sonuçları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Marmara Üniversitesi.
- Uluslararası Şeffaflık Derneği. (2022). Türkiye’de Yolsuzluk Neden Nasıl Nerede.

- Uluslararası Şeffaflık Derneği. (2023). Yolsuzluk Algı Endeksi.
- Üzer, M. B. (2008). Marka hakkına Tecavüz Ve Tecavüzden Kaynaklanan Hukuk Davaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kocaeli Üniversitesi.
- Wasnik, K., Sondawle, I., Wani, R., & Pulgam, N. (2022). Detection of counterfeit products using blockchain. In ITM Web of conferences (Vol. 44, p. 03015). EDP Sciences.
- WIPO (1999). Joint Recommendation Concerning Provisions on the Protection of Well-Known Marks.
- WIPO (2003). National Seminar On Intellectual Property organized by the World Intellectual Property Organization (WIPO) in cooperation with the Cairo University, Arab Republic of Egypt, Cairo.
- WIPO (2022). World Intellectual Property Indicators Report: Record Number of Patent Applications Filed Worldwide in 2022.
- Yasaman, H. (2004). Marka Hukuku. Vedat Kitapçılık.
- Yay, G. G. (1993). Yeni-Schumpeterci Büyüme ve Konjonktür Modelleri. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(1-2), 1-13.
- Yazıcıoğlu, Y., & Erdoğan, S. (2004). Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Yıldırım A., & Şimşek H. (2011) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldız, S., & Avcı, İ. (2019). Tüketici temelli marka değerinin taklit markalı ürün algısı üzerindeki etkisi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 9(17);189-214.
- Yılmaz, İ. (1995). Avrupa Topluluğunda Fikri ve Sınai Haklar. Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 4(1&2), 17-53.
- Zheng, Z., Xie, S., Dai, H., Chen, X., & Wang, H. (2017, June). An overview of blockchain technology: Architecture, consensus, and future trends. In 2017 IEEE international congress on big data (BigData congress) (pp. 557-564). Ieee.

İnternet Kaynakları

<https://arsiv.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/kapalicarsida-400-magazadan-370i-taklit-urun-1007452> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

<https://corsearch.com/about/press-releases/trade-in-counterfeit-goods-market-set-to-reach-1-79-trillion-in-2030/> (Erişim Tarihi: 25.06.2024)

<https://corsearch.com/brand-protection-solutions/stop-counterfeits/> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Mayis-2024-53529> (Erişim Tarihi: 27.06.2024).

<https://depot-de-marque.com/en/little-brand-history-2-2/> (Erişim Tarihi: 17.11.2023).

<https://en.wikipedia.org/wiki/Replica> (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013R0952-20221212> (Erişim Tarihi: 22.06.2024).

<https://ggm.ticaret.gov.tr/haberler/fikri-mulkiyet-haklarinin-gumruklerde-korunmasi-egitimi> (Erişim Tarihi: 12.08.24).

<https://ggm.ticaret.gov.tr/haberler/fikri-ve-sinai-mulkiyet-haklarinin-gumruklerde-korunmasi-egitimi-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 12.08.24).

<https://ggm.ticaret.gov.tr/haberler/fikri-ve-sinai-mulkiyet-haklarinin-gumruklerde-korunmasina-yonelik-hizmet-ici-egitim> (Erişim Tarihi: 12.08.24).

<https://ggm.ticaret.gov.tr/haberler/gumruk-personeline-yonelik-fikri-ve-sinai-mulkiyet-haklari-konusunda-hizmet-ici-egitim-gerceklestirildi> (Erişim Tarihi: 12.08.24).

<https://github.com/sheetaldhar/Identifying-Counterfeit-Products-Online-using-Image-Recognition-with-MobileNet-in-Tensorflow> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

<https://igerent.com/history-trademarks-all-around-world> (Erişim Tarihi: 17.11.2023).

<https://mydedektiflik.com.tr/urun-sahteciligi-tespiti> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

<https://prooftag.net/en/solutions-for-brands/anti-counterfeiting-technologies/> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

https://rad.wcoomd.org/wp-content/uploads/2022/04/revised_arusha_declaration_en.pdf (Erişim Tarihi: 16.04.2024).

https://rad.wcoomd.org/wp-content/uploads/2022/04/revised_arusha_declaration_en.pdf (Erişim Tarihi: 16.04.2024).

https://read.oecd-ilibrary.org/governance/illicit-trade/illicit-trade_9789264251847-4-en#page3 (Erişim Tarihi: 25.06.2024).

<https://seffaflik.org/wp-content/uploads/2022/04/Turkiyede-Yolsuzluk-Neden-Nasil-Nerede.pdf> (Erişim Tarihi: 27.05.2024).

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.10.2023).

https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/union-customs-code/national-customs-administrations_en (Erişim Tarihi: 22.06.2024).

https://taxation-customs.ec.europa.eu/union-customs-code-ucc-introduction_en (Erişim Tarihi: 22.06.2024).

<https://ticaret.gov.tr/data/5208d194487c8e14044289f7/arushadeklarasyonu1184.pdf> (Erişim Tarihi: 16.04.2024).

<https://ticaret.gov.tr/data/62138a6a13b87612080b4e46/g%C3%BCmr%C3%BCk%20m%C3%BC%C5%9Favir%20say%C4%B1s%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi: 22.08.2024).

<https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/yetkilendirilmis-yukumlu-statusu> (Erişim Tarihi: 22.08.2024).

<https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2023d3.pdf> (Erişim Tarihi: 25.06.2024).

<https://uygulama.gtb.gov.tr/FSMH/Giris.aspx?ReturnUrl=%2fFSMH%2f> (Erişim Tarihi: 17.05.2024).

<https://web-archive.oecd.org/temp/2023-10-20/313748-external-audit-supreme-audit-institutions.htm> (Erişim Tarihi: 24.07.2024).

<https://www.ab.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 13.06.2022).

https://www.ab.gov.tr/gumruk-birligi_46234.html (Erişim Tarihi: 22.06.2024).

<https://www.altacit.com/trademark/first-amongst-equals-review-of-the-historical-perspectives-of-the-trademark-legislation-and-registration/> (Erişim Tarihi: 17.11.2023).

<https://www.altacit.com/trademark/first-amongst-equals-review-of-the-historical-perspectives-of-the-trademark-legislation-and-registration/> (Erişim Tarihi: 17.11.2023).

https://www.americanbar.org/groups/intellectual_property_law/publications/landslide/2018-19/march-april/federal-trademark-law/#3 (Erişim Tarihi: 17.11.2023).

https://www.americanbar.org/groups/intellectual_property_law/publications/landslide/2018-19/march-april/federal-trademark-law/#3 (Erişim Tarihi: 17.11.2023).

<https://www.avient.com/idea/counterfeiting-how-fight-back> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

<https://www.basf.com/basf/www/vn/vi/media/magazine/archive/issue-6/keeping-it-real> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

<https://www.bcg.com/press/17january2023-global-trade-growth-lag-behind-gdp-for-first-time-in-25-years> (Erişim Tarihi: 25.06.2024).

<https://www.datdedektiflik.com/Hizmetler/Marka-Taklidi-Arastirmasi-59> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

<https://www.deepx.com.tr/marka-koruma/> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

<https://www.dunya.com/ekonomi/cinli-firmalar-patent-tescil-davasinda-haberi-180253> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/1125> (Erişim Tarihi: 8.7.24)

[https://www.law.cornell.edu/wex/dilution_\(trademark\)](https://www.law.cornell.edu/wex/dilution_(trademark)) (Erişim Tarihi: 8.7.2014)

https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-birligi_ne-tam-uyelik-sureci.tr.mfa (Erişim Tarihi: 22.06.2024)

<https://www.mondaq.com/turkey/trademark/1252886/yargi-kararlari-i%C5%9Fi%C4%9Finda-taninmi%C5%9F-markanin-sulandirilmasi#> (Erişim Tarihi: 24.7.2024)

<https://www.neurotags.com/anti-counterfeiting-solution.> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/g%C3%BCmr%C3%BCk> (Erişim Tarihi: 15.12.2023).

<https://www.plagiarius.com/> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

<https://www.prosecure.com.tr/marka-dedektifi/?lang=tr> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

<https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/2MgpnGyYjy-ticaret-bakanligi> (Erişim Tarihi: 24.07.2024).

<https://www.scantrust.com/> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

<https://www.scribos.com/anti-counterfeiting-solutions> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

<https://www.tate.org.uk/research/tate-papers/08/replication-of-sculpture-works-of-art-legal-guidelines> (Erişim Tarihi: 21.06.2024).

<https://www.tracer.ai/tracer-blog/brand-protection/how-image-recognition-is-changing-brand-protection> (Erişim Tarihi: 09.08.2024).

<https://www.transparency.org/en/what-is-corruption> (Erişim Tarihi:01/05/2024).

<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/avukatlar-arasinda-taklit-urun-gerginligi-642615.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

<https://www.wipo.int/about-wipo/en/history.html> (Erişim Tarihi: 21.06.2024).

<https://www.wipo.int/classifications/nice/nclpub/en/fr/> (Erişim Tarihi: 18.11.2023).

<https://www.wipo.int/patents/en/> (Erişim Tarihi: 17.11.2023).

<https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/> (Erişim Tarihi: 21.06.2024).

https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2005/02/article_0003.html (Erişim Tarihi: 17.11.2023).

https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2005/02/article_0003.html (Erişim Tarihi: 17.11.2023).

<https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/parties/231> (Erişim Tarihi: 22.06.2024).

<https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2020/02/19/anticorruption-fact-sheet> (Erişim Tarihi:01.05.2024).

https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm7_e.htm (Erişim Tarihi: 27.10.2023).

<https://www.yenialanya.com/haber/7603318/alanyada-taklit-urun-kavgasi-avukati-lincten-polis-kurtardi> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

Mevzuat Kaynakları

4458 Sayılı Gümrük Kanunu.

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu.

551 Sayılı Markalar Kanunu.

556 Sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.

5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu.

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu.

6085 Sayılı Sayıştay Kanunu.

6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu

6769 Sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu.

AB. Union Customs Code.

ABD. Federal Trademark Dilution Act of 1995.

Anayasa Mahkemesi. 30/5/2018 Tarihli Basın Duyurusu. İdari İşlemler Nedeniyle İdarenin Sorumlu Olmadığını Düzenleyen Kuralın İptali.

Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılması Yönetmeliği.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Taşra Teşkilatı Çalışma Yönetmeliği.

Gümrük Yönetmeliği.

Paris Convention for the Protection of Industrial Property.

Regulation (EU) No 608/2013 of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 concerning customs enforcement of intellectual property rights and repealing Council Regulation (EC) No 1383/2003.

Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code.

T.C. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi. E.2003/8321, K.2004/3406, T.01.04.2004.

T.C. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi. E.2013/2338, K.2013/4748, T.12.03.2013.

T.C. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi. E.2013/2447, K.2013/19525, T.04.11.2013.

T.C. Yargıtay Ceza Genel Kurulu. E.2018/601, K.2022/490, T.28.06.2022.

T.C. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu. E. 2013/1885, K.2015/1161, T.8.4.2015.

Ticaret Bakanlığı Personeli Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği Yönetmeliği.

Ticaret Bakanlığı Taşra Teşkilatı Hakkında Yönetmelik.

Ticaret Bakanlığı Yer Değiştirme Yönetmeliği.

TRIPS (Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması).

